

**T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**ÇAD GÖLÜ HAVZASINDA TERÖR SORUNU:
BOKO HARAM ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

KOCHE ADAM MAHAMAT ALİ

Ankara-2022

**T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**ÇAD GÖLÜ HAVZASINDA TERÖR SORUNU:
BOKO HARAM ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

KOCHE ADAM MAHAMAT ALİ

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Klevis KOLASI**

Ankara-2022

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

ÇAD GÖLÜ HAVZASINDA TERÖR SORUNU:
BOKO HARAM ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Klevis KOLASI

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

Doç. Dr. Klevis KOLASI

Dr. Öğr.Üyesi Haluk KARADAĞ

Dr. Öğr.Üyesi Atay AKDEVLİOĞLU

Tez Savunması Tarihi

09/02/2022

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Doç. Dr. Klevis KOLASİ danışmanlığında hazırladığım “Çad Gölü Havzasında Terör Sorunu: Boko Haram Örneği (Ankara.2022)” adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 10/03/2022

Adı-Soyadı ve İmza

Koche Adam Mahamat Ali

ÖNSÖZ

Tezimi tamamlayabilmem için gece gündüz arayarak maddi ve manevi desteğini hiç eksik etmeyen anneme, babama ve bütün aileme sonsuz şükranlarımı iletiyorum.

Tez çalışmam boyunca bana her türlü desteği sağlayan, düzeltilmesine ve son haline gelmesine kadar her aşamada öğreti, titiz teknik ve metodolojik tavsiyeleriyle tez danışmanım Doç. Dr. Klevis Kolasi'ye de müteşekkir olduğumu belirtmek isterim.

Uzaktan ve yakından destek olan tüm arkadaşlarıma ve özellikle sınıf arkadaşım Büşra Tayyibe Arslan'a bütün katkıları için teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim süresince üzerimde emeği olan bütün hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak, bana burs vererek yüksek lisans eğitimimi destekleyen Türkiye Cumhuriyeti ve özellikle Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na (YTB) da ayrıca teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR.....	iii
ŞEKİLLER LİSTESİ	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM: TERÖRİZMİ KAVRAMSALLAŞTIRMAK

1. TERÖRİZM KAVRAMININ TANIMI	14
1.1. Literatürde Terörizm Tanımları	14
1.2. Uluslararası Hukukta Terörizm Tanımları.....	19
2. ÇAD GÖLÜ HAVZASI'NIN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	22
2.1. Sokoto Hilafeti.....	23
2.2. Nijerya'da İngiliz Hâkimiyeti ve Bağımsızlık Sonrası Dönem.....	26
3. BOKO HARAM'IN SAHNEYE ÇIKIŞI.....	29
3.1. Boko Haram'ın Toplumsal Kökenleri ve İdeolojisi	30
3.2. Boko Haram'ın Örgütsel Yapısı ve İşleyişi	36
3.3. Boko Haram'ın Finans Kaynakları.....	41

İKİNCİ BÖLÜM: BOKO HARAM: BÖLGENİN GÜVENLİĞİNE ANA TEHDİT

1. ÇAD GÖLÜ HAVZASI BÖLGESİNİ DÜZENLEYEN KURUMSAL ÇERÇEVE: ÇAD GÖLÜ HAVZASI KOMİSYONU (ÇGHK).....	49
1.1. Çad Gölü Havzası Komisyonun Oluşumu ve Hedefleri.....	50
1.2. Çad Gölü Havzası Komisyonu'nun Siyasi ve Kurumsal Yapısı	52
1.2.1. Devlet Başkanları Zirvesi	52
1.2.2. Bakanlar Konseyi.....	53
1.2.3. İcra Sekreterliği.....	54
2. ÇAD GÖLÜ HAVZASI'NDAKİ BOKO HARAM YÜKSELİŞİ AÇIKLAYAN FAKTÖRLER.....	56
2.1. Sosyo Ekonomik Bağlamın Kırılganlığı.....	56
2.2. Sınırlar Yönetimi ve Sınırları Korumada Etkin Koordinasyonun Eksikliği.....	62

2.3. Bölgesel Güvensizlik ve İnsani Kriz	69
2.4. Zayıf ve Etkili Yönetişim Sistemine Sahip Olmayan Devletler	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ÇAD GÖLÜ HAVZASI BÖLGESİNDE TERÖRLE MÜCADELE STRATEJİSİ VE DİNAMİKLERİ

1. AFRİKA BİRLİĞİ VE TERÖRLE MÜCADELE	84
1.1. Afrika Birliği Düzeyinde Terörle Mücadeleye Yönelik Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler	84
1.2. Afrika Birliği'nin Terörle Mücadelesinin İşlevsel İlkeleri.....	88
1.3. Afrika Birliği'nin Terörle Mücadelede Kurumsal ve Stratejik Mekanizmaları	90
2. BÖLGESEL DÜZEYDE TERÖRLE MÜCADELENİN DİNAMİKLERİ.....	91
2.1. Çok Taraflı Müşterek Kuvvet (ÇTMK).....	92
2.1.1. Çok Taraflı Müşterek Kuvvetin Yeniden Etkinleştirilişi.....	92
2.1.2. Boko Haram'a Karşı Mücadelede ÇTMK'nın Etkisi	97
2.2. Beş Sahel Ülkesi Grubu (G5/Sahel)	101
2.2.1. G5 Sahel'in Oluşturulması.....	101
2.2.2. Beş Sahel Müşterek Kuvveti (5 SMK)	105
2.3. Sürdürülebilir Kalkınmaya Yönelik Kamu Politikalarının Geliştirilmesi .	108
3. ULUSAL DÜZEYDE TERÖRLE MÜCADELE STRATEJİSİ.....	114
3.1. Çad'ın Terörle Mücadele Stratejisi.....	114
3.2. Nijerya'nın Terörle Mücadele Stratejisi	121
SONUÇ	132
KAYNAKÇA.....	137
ÖZET	153
ABSTRACT	155

KISALTMALAR

AfB	: Afrika Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABÖ	: Afrika Birliği Örgütü
ANIF	: National Agency for Financial Investigation
AQIM	: İslami Mağripteği El Kaide
BIR	: Brigade d'Intervention Rapide
BH	: Boko Haram
BGK	: Barış ve Güvenlik Konseyi'ni
BM	: Birleşmiş Millet
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliđi
CONOPS	: Concept of Operations
ÇGHK	: Çad Gölü Havzası Komisyonu
ÇTMK	: Çok Taraflı Müşterek Kuvvet
ECOWAS	: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'nun
ECCAS	: Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'nun üyeleridir
FBI	: Federal Soruşturma Bürosu
FMM	: Force Multinationale Mixte
GsyİH	: Gayrisafi Yurt içi Hasıla
İKO	: İslami Kurtuluş Ordusu
IMF	: International Monetary Fund

KM	: Komuta Merkezinden
MUJAO	: Mouvement pour l'unicité et le Jihad en Afrique de l'Ouest
MSGG	:Müşterek Sivil Görev Gücü
NACTEST	: National Counter Terrorism Strategy
NSIP	: National Social Investments Programmes
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
STTEP	: Specialised Tasks, Training, Equipment and Protection International
UNREC	: Regional Center for Peace and Disarmament
UNOCHA	: United Nations Office for the Coordinatin of Humanitarian Affairs
UNDP	: United Nations Developemnet Programme
5SG	: Beş Sahil Ülkeleri Grubu
5 SMK	: Beş Sahil Müşterek Kuvveti

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Çad Gölü Havzası Haritası.....	50
Şekil 2: Ulusal Yoksulluk Sınırının Altında Yaşayan Nüfusun Alt Bölgelere Göre Yüzdesi	77
Şekil 3: ÇTMK Kuruluş Şeması.....	96
Şekil 4: ÇTMK 'nin Temelleri.....	97
Şekil 5: Sahel'deki Terör Tehdidinin Bölgeselleştirilmesini Ele Alan Bölgesel Örgütler.....	104

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, Boko Haram terör örgütününÇad Gölü bölgesindekifaaliyetlerini ve bölgesel güvenlik politikası üzerindeki etkisini ele almak, söz konusu hareketintemel hedefleri ve kurulma nedenlerini analiz etmek ve derinleştirmektir. Günümüze kadarBoko Haram hakkında yapılan araştırma ve analizlerin çoğu, örgütün örgütlenme şekline yönelik olmuştur. Dolayısıyla bu çalışma, daha önce yapılmış araştırmaların ötesine çıkarakörgütün ortaya çıkışının ana nedenlerinin ve evriminin derinlemesine araştırmaya yönelik olacaktır. Çalışma ayrıca Boko Haram ile mücadele konusundaki belirli sınırlılıkların nedenlerine de ışık tutmaya çalışmaktadır.

Bu çalışmanın temel araştırma sorusu şu şekilde ortaya konulabilir:Çad Gölü havzasında Boko Haram'ın oluşumu ve yükselişinde rol oynayan faktörler nelerdir? Tezin temel argümanı; Boko Haram'ın ortaya çıkışı ve gelişimi, dinsel nedenlerden ve uluslararası cihatçı örgütlerin bir uzantısı olmaktan ziyade, sosyo-ekonomik ve tarihsel bölgesel dinamiklerin kesişmesinden kaynaklandığıdır.

Orta Afrika'daki ve özellikle Çad gölü Havzası'ndaki güvenlik durumu, terörizm baskısı altındadır; öyle ki, sadece birkaç yıl içinde terör eylemlerinin dünyada en çok kaydedildiği yerlerden biri haline gelmiştir. Terörizm, bu bölgedeki devletlerin çoğunun büyük bir endişesi haline gelmiştir. İslam-I Mağrip'teki El Kaide'denBoko Haram'akadar bu terör örgütleri son yıllarda bubölgede büyümeyedevam ederek bölgeyi büyük bir güvensizliğe götürmüştür. Boko Haram tehdidi yaygın, acımasız ve insanlık dışı bir gerçek haline gelmiştir.Bu nedenle bu çalışmada söz konusu Çad gölü havzası'nınbüyük bir kısmının terör örgütü tarafından işgal edilmesinin yanı sıra, çeşitli yasadışı faaliyetlerin geliştirildiği ve sürdürüldüğü elverişli bir ortam haline getirilmesinin ve sayısız kaçakçı ve organize suç üyesi ağı merkezi

olmasınınincelenmesi olacaktır.¹ Şimdi tüm bu varlıklar birlikte çalışıyor ve zaten zayıf olan bu devletleri daha da kırılganlaştırıyor.

Bu bölgede gelişen terör olgusunuanlamakiçin, çeşitli analiz seviyelerive birimleri kullanılmıştır. En yaygın kullanılanlar arasında İslam'ın temellerine geri dönüş tezi yer almıştır. Başka bir deyişle,bu coğrafi alandaki terör tehdidini açıklamak için yaygın olarak ortaya konulan yaygın yaklaşım, şiddet kullanmak anlamına gelse bile, birçok Müslümanı bir tür hafiflik olarak algılanan her şeye karşı son derece hoşgörüsüz bir dini uygulamaya yönlendiren şiddet yanlısı İslamcı bir ideolojinin yükselişidir.² İslamcılıkla mücadeledaha sonra, orijinal özgünlüğe, Ümmete, inananlar topluluğuna ve İslam'ın ilk yüzyıllarının saflığına geri dönmekten başka bir programı olmayan, kurtarılmış bir iktidar iradesinden kaynaklanmıştır.³

Bu yaklaşımın savunucularına göre Boko Haram, küresel cihatçı hareketin bir uzantısı olarak incelenebilir. Bu şekildeIrak ve Şam İslam Devleti ve El Kaide gibi diğer terör örgütleriyle hem ideoloji hem de doktrin açısından işbirliği biçimleri olacağını öne sürülmüştür.⁴Yani Boko Haram, uluslararası cihatçılığın bir uzantısı olmaktan başka bir şey değildir.⁵Diğer yaklaşımlar ise biziBoko Haram'ion altıncı yüzyıldan beri Batı Afrika tarihine damgasını vuran uzun cihat geleneğinin en sonsomutlaşmış hali olarak görmektedir. Yani Boko Haram,çağdaş bir terör örgütü olmanın ötesinde, bu bölgenin

¹Saïbou Issa, *Les coupeurs de route. Histoire du banditisme rural et transfrontalier dans le Bassin du Lac Tchad*, Paris: Karthala, 2010.

² Phil Gurski, *The Threat from Within. Recognizing Al-Qaeda-Inspired Radicalization and Terrorism in the West*, Lanham: Rowan & Littlefield, 2015, s.179.

³Michael Radu, “Futile Search for the Root Causes of Islamic Terrorism”, *Foreign Policy Research Institute*, 2002, s.5-11.

⁴Peter Pham, “How Boko Haram Became the Islamic State’s West Africa Province”, *The Journal of International Security Affairs*, Cilt 30, s. 17–26.

⁵ Gurley Sean,“Linkages between Boko Haram and al Qaeda: A Potential Deadly Synergy”, *Global Security Studies*, Cilt 3, No 3, 2012, s. 1–147.

geçmişte yaşadığı ve doruk noktası 1804'te Sokoto Halifeliği'nin oluşumu olan sürekli devrimci İslami hareket dalgasının bir parçası olarak görülmektedir.⁶

Burada din, hareketin yükselişini açıklayabilecek ana faktör olarak kabuledilmiştir. Bununla birlikte bazı yazarlar dinin doğası gereği mantıksız olduğunu ve bu nedenle dini güdümlü şiddetin de mantıksız olması gerektiğini savunmuşlar.⁷ Stern için Boko Haram gibi dinden ilham alan şiddet yanlısı gruplar, sonunda gerçekleşmeler bile, ilk başta ütopyik isteklere sahiptir. “Dünyayı adaletsizlik, zulüm ve insanlık karşıtı olan her şeyden temizlemek” hedefi rasyonel olduğu varsayıldığında, motivasyon kaynağı olabilir ve akıl dışı bir “ruhsal çağrıya” eşlik edebilir.⁸ Bununla birlikte, bazı araştırmacılar bu iddiaları sorgular, bireysel yarar hesaplamalarında inançların ve ideolojinin önemini göz ardı ederek bireylerin ruhsal ödüllerin günümüz stratejilerinin olumsuz sonuçlarından daha ağır olduğuna inandıkları için yüksek maliyetli risk aktivizmi rasyonel bir seçim olarak gördüklerini iddia etmişlerdir.⁹

İslamcılarının şiddete meyilli olduğu gözlemine dayanarak yapılan araştırmalar, İslamcı hareketlerin maliyet-fayda hesapları yapan stratejik aktörler olduğunu gösteriyor. Aşırı şiddet ve dini ve kültürel bakış açısı, mutlaka mantıksızlıkla eşanlamlı değildir. Bazı açılardan Boko Haram'ın şiddeti, başarılı olmuş ve grubun aşırı bir güvenlik tepkisi uygulamasıyla bölgeyi fethetmesini sağlamıştır.¹⁰ Şiddet yanlısı aşırıcılığın çağdaş failleri, İslam'ı "gizli zorunluluk" olarak ve dolayısıyla Müslümanlar için kolektif bir görev olarak değil, bir birey olarak teşvik ederken, terörist şiddeti, devrimci şiddeti ve isyanı meşrulaştırmak için cihadın anlamsal kapsamını “haklı savaş” teorisinin

⁶Paul Lovejoy, *Jihad in West Africa during the Age of Revolutions*, Athens: Ohio University Press, 2016.

⁷Saul Smilansky, “Terrorism, justification, and illusion”, *Ethics*, Cilt 114, No 4, 2004, s. 790– 805.

⁸Jessica Stern, “Terror in the Name of God: Why Religious Militants Kill”, *Foreign Affairs*, Cilt 82, No 6, 2003.

⁹Quintan Wiktorowicz ve Karl Kaltenthaler, “The rationality of radical Islam”, *Political Science Quarterly*, Cilt 121, No 2, 2006, s. 295–296.

¹⁰Andrew Glazzard et al., “L’extrémisme islamiste violent Nouveauté ou continuité des conflits ?”, *Afrique & Francophonie*, 2018, s.34-35.

ötesine genişletmiştir.¹¹ Yani buaşırlık yanlıları, yeni bir halifelğe talip olsalar bile, belirli bir etnik veya milliyetçi kimlik tarafından motive edilmiş görünmüyorlar.¹²

Bu anlamda, Irak'taki İslam Devleti'nin doktrinve jeopolitik önemini yansıtan, “gerçek” Müslümanlar için bir devlet ve düşmana karşı bir barikat olarak sunulanhilafetin genişlemesiydi.¹³ Al-Bağdadi'ye göre, devletin karakteri, “Müslümanların ve mücahitlerin kampının” geleneksel olarak “Yahudilerin, haçlıların ve müttefiklerinin kampına” karşı çıktığı insanlığınbölünmesinde yatmaktadır.¹⁴Bu mantığa göre Boko Haram'ınilan ettiği hedeflerin kökleri de dini ideolojiye dayanıyordu. Boko Haram, Nijerya devletinin sosyal ahlaksızlıklarının reddedilmesi ve dindar bir Müslüman için en iyi seçeneğin ahlaki olarak iflas etmiş bir toplumdan güvenli bir yere göç etmek ve siyasi yozlaşma ve ahlaki eksikliklerden arınmış ideal bir İslam toplumu kurmak olduğu ilkesine dayanarak kendini kurmuştur.¹⁵Bu analize göre, felsefi dünya görüşleri belirsizolsa daideolojik misyonları oldukça açıktır.Yani Nijerya devletini devirmek ve daha sonra ülke çapında İslam Şeriat hukuku dayatmaktır.¹⁶

Nitekim, küresel boyutta terörizm üzerine zengin birliteratür olmasına rağmen, Çadgölü bölgesindeki bu fenomenin derinlemesine incelenmesi için çok az çalışma ayrılmıştır.Zira, 11 Eylül 2001 saldırılarından önce bu bölge ile ilgili çok az çalışma mevcuttur. Mevcut çalışmalar iki kategoriye ayrılabilir.İlk kategorideki çalışmalar bölgedeki terörizmin tarihsel ve toplumsal arka planını göz ardı etmektedirler.Örneğin buliteratürde, köklü köle isyanları, silahlı isyanlar, radikal İslamcılıklar ve eşkıyalıkgeleneği genellikle göz ardı edilmiştir. Literatürün büyük çoğunluğu daha çok

¹¹Alia Brahimi, *Jihad and Just War in the War on Terror*, Oxford University Press, 2010.

¹²JamesPiazza, “Is Islamist terrorism more dangerous? An empirical study of group ideology,organization, and goal structure”, *Terrorism and Political Violence*, Cilt 21, No 1, 2009, s. 62–68.

¹³Jean-Pierre Filiu, *Apocalypse in Islam*, Los Angeles, University of California Press, 2012, s. 55-87.

¹⁴Michael Weiss ve Hassan, Hassan, *Isis: Inside the army of terror*, New York: Regan Arts, 2016.

¹⁵Freedom C. Onuoha, “The Islamist challenge: Nigeria's Boko Haram crisis explained”, *African Security Review*, Cilt 19, No 2, 2010, s. 54–67.

¹⁶Olajide O. Akanji, “Security Crisis in Nigeria: Boko Haram Insurgency and the Prospects of Peace”, *Conflict Studies Quarterly*, 2015, s. 58-73.

grubun Salafist kökenine,¹⁷ mesajlarına veya yöntemine¹⁸, diğer terörist gruplarla olası bağlantılarına,¹⁹ sosyo-ekonomik etkilerine²⁰ ve medyadaki temsillerine odaklanmıştır.²¹ Bu çalışma, mevcut yaklaşımların bulgularını kabul etmekle birlikte, daha çok mevcut literatürde görece olarak az ele alınan bölgedeki terörün toplumsal kaynaklarıyla ilgilenmektedir. Özellikle, Çad ve Nijerya'nın sömürgesonrası tarihinde önemli meseleler oluşturan dinsel gerginliklerle sosyo-ekonomik zorlukların kesişmesi süreci incelenecektir. Scott Mac Eachern'in de belirttiği gibi, Boko Haram'ın eylemleri bir zamanlar Çad Gölü'nün sınır bölgelerinde terör yayan haydutların, yağmacıların ve kaçakçıların eylemlerine çarpıcı bir şekilde benziyor.²² Bu durumda Boko Haram, Çad Gölü havzası'nın sınır bölgelerindeki fırsatlara ve tehlikelere atıfta bulunan bir dizi toplumsal olguların ifadesi olarak görülmelidir.²³ Benzer şekilde, antropologlar ve tarihçiler, son yıllarda, devletlerin gelişimi ve sınırların toplumsal değişimi için nasıl bir çözüm olabilecek hakkında kapsamlı bir şekilde yazmaktadırlar.²⁴ Boko Haram'ın eylemleri, yüzyıllar boyunca çatışmaya son derece eğilimli bir bölgeye dönüşen bu insani ve çevresel ortamda gerçekleşiyor.²⁵

¹⁷Kassim. A ve M. Nwankpa, *The Boko Haram Reader: From Nigerian Preachers to the Islamic State*, New York: Oxford University Press, 2018, s. 70-90.

¹⁸Apard Élodie, "The Words of Boko Haram: Understanding Speeches by Mohammed Yusuf and Abubakar Shekau", *Afrique Contemporaine*, Cilt 255, No 3, 2015, s. 41-69.

¹⁹Elizabeth Pearson, "Wilayat Shahidat: Boko Haram, the Islamic State, and the Question of the Female Suicide Bomber", *Analyses of Africa's Enduring Insurgency*, 2018, s. 33-52.

²⁰Maxwell P Opoku et al., "The Impact of Boko Haram Threat on Economic Activities in Cameroon: Perceptions of People in Yaoundé", *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression*, Cilt 9, No 3, 2017, s. 222-237.

²¹Popoola Saliu, "Press and Terrorism in Nigeria. A Discourse on Boko Haram", *Global Media Journal*, Cilt 6 No 1, s. 43-66; Yusha'u, Muhammed J, "Representation of Boko Haram Discourses in the British Broadsheets" *Journal of Arab & Muslim Media Research*, Cilt 5, No 1, 2012, s. 91-108.

²²Scott MacEachern, *Searching for Boko Haram: A History of Violence in Central Africa*, Oxford University Press, 2018, s. 115- 185.

²³Janet Roitman, The Ethics of Illegality in the Chad Basin, In *Law and Disorder in the Postcolony*, edited by J. Comaroff and J. L. Comaroff, *University of Chicago Press*, 2006, s. 247-272.

²⁴Marielle Debos. *Living by the Gun in Chad: Combatants, Impunity and State Formation*, London: Zed Books, 2016; James Adewunmi Falode, "The Nature of Nigeria's Boko Haram War, 2010-2015: A Strategic Analysis", *Perspectives on Terrorism*, Cilt 10, No 1, 2016 s. 41-52.

²⁵ Scott MacEachern, *State Formation and Enslavement in the Southern Lake Chad Basin, In West Africa during the Atlantic Slave Trade: Archaeological Perspectives*, edited by C. DeCorse, London: Leicester University Press 2001, s. 130-151.

İkincikategorideki literatür ise genellikletarihsel olarak temellendirilmemişve araştırmacıların medya raporlarına dayanmaktadır.²⁶ Medya kaynakları ne kadar önemli olursa olsun, araştırmaların ampirik de dahil olmak üzere çok çeşitli kaynakları, derinlemesine sosyal çalışmalar ve bu fenomeni günlük olarak deneyimleyen insanlarla yapılan röportajlarla birleştirmesi gerekecektir. Sadece medya kaynaklarına dayanan araştırmalaryüzeyssel ve çoğu zaman çelişkili analizlere yol açmıştır. Örnek olarak, bazıları Boko Haram'ı kuzey Nijerya'daki aşiret şiddetinde eski eğilimlerin bir ifadesi olarak ifade ederken, diğerleri bunu Taliban, El Kaide ve İslam Devleti gibi Afrika dışı hareketlerden esinlenen bölgesel bir küresel terörizm faaliyeti olarak görmüştür. Bazıları Boko Haram'ı Müslümanlar ve Hristiyanlar arasındaki dinler arası çatışmanın bir tezahürü olarak görürken, diğerleri bunun bölgedeki çoğunlukta olan ve sözde barışçıl olan kardeşçe bir İslam'ı ile Suudi Arabistan'dan ithal edildiğine inanılan bir Selefi ve cihatçı İslam arasındaki muhalefeti ifade ettiğine inanmıştır. Bazıları Boko Haram'ın Batılı güçlerin siyasi rejimleri devirmek ve doğal kaynakları ele geçirmek amacıyla arka planda planladığı bir komplonun ortaya çıkması olduğunu da iddia etmiştir.²⁷

Özetle, mevcut çalışmalara rağmen, Boko Haram hareketin ortaya çıkmasına ve gelişmesine neden olan temel dinamikler, özellikle de sosyal krizleridoğuransosyo-ekonomik, politik ve kurumsal dinamikler de dahil olmak üzere temel nedenler göz ardı edilmektedir.

Nitekim, böyle bir hareketin temellendirilmesini ve hızla evrimini, nüfusun bir kısmının kendisine verdiği sempatiyi, ardışık katmanlardaki anayasasını, heterojen ve yerelleştirilmiş hem kırsal hem de kentsel bir gerillaya dönüşmesini ve farklı ideolojik

²⁶Adam Higazi, et al., "A Response to Jacob on Boko Haram and al-Qa'ida" *Perspectives on Terrorism*, Cilt 12, No 2, 2018, s. 200–210.

²⁷Kinnan Christopher et al., "Failed State 2030: Nigeria—A Case Study", *Maxwell Air War College (Alabama), Center for Strategy and Technology*, 2011.

içeriğe sahip birkaç fraksiyona parçalanmasını açıklamak için İslamcı veya Selefi bir ideolojiden daha fazlası gerekmektedir.²⁸Böylecebu çalışma,sadecesosyal, siyasal ve ekonomik faktörlere değil, aynı zamanda isyanın sürmesine yol açan devletin şiddetine de odaklanacaktır.

Boko Haram'ın istekleri ve söylemi dini olsa da bir siyasi düzen kurma ve sosyo-ekonomik hedeflere koşan bir grup olarak ortaya çıktığı gözüküyor.Çad Gölü havzası'nda sebep olduğu güvenlik krizi, her şeyden önce bir yönetim krizidir. Din önemli olmakla birlikte, genellikle hareketin ideolojisi için rasyonel bir çerçeve sağlamak için kullanılmıştır. Diğer bir deyişle, din, örgütün söyleminin meşrulaştırıcısı olarak kullanılmıştır. Boko Haram'ın yaydığı dini ideoloji, ne yazık ki pek çok destekçi için giderek güçlü bir motivasyon kaynağı olmaya devam etmektedir. Bireysel, grup veya kolektif seviyede olsun, toplumsal hoşnutsuzluklar, şiddet ve isyanın güçlü bir itici gücüdür.²⁹Bu koşullar altında, özellikle karizmatik bireyler veya “siyasi girişimciler” tarafından araçsallaştırılıp sosyal ve psikolojik faktörlerle bağlantılı olduklarında, toplumsal hoşnutsuzluklar ve gerilimler şiddet içeren aşırıcılıkta gerekli bir faktör haline gelmektedirler.³⁰

Çatışma üzerine yapılan çalışmalar, kamu politikası eksikliğinden kaynaklanan mağduriyetlerin şiddetin başlıca iticileri olduğuna işaret etmektedir.³¹Sonuç olarak, devlet istikrarsızlığı, ulusal düzeyde terör saldırılarının yanı sıra ayaklanmalarda da en tutarlı faktör olarak sıkça tanımlanıyor.³²Devlet, egemen işlevlerini özellikle de halklarının güvenliğini sağlayamadığında, birçok örneğin gösterdiği gibi din, boşluğu

²⁸Jideofor Adibe, “Boko Haram: One Sect Conflicting Narratives”, *African Renaissance*, Cilt 9, No 1, 2012, s. 47–64.

²⁹Harriet Allan et al., “Drivers of violent extremism: Hypotheses and literature review”, *Royal United Services Institute*, 2015, s. 65.

³⁰Dipak K. Gupta, “Toward an integrated behavioral framework for analyzing terrorism: Individual motivations to group dynamics”, *Democracy and Security*, Cilt 1, No 1, 2005, s. 5–31.

³¹Ted Robert Gurr, *Why Men Rebel*, Princeton University Press, 1970, s.416-420.

³²Tiffany Howard, *Failed states and the origins of violence: A comparative analysis of state failure as a root cause of terrorism and political violence*, Routledge, 2014.

doldurur.³³ Bir çatışma ve güvensizlik durumu olduğunda, insanlar en azından kısa veya uzun vadede kendilerine istikrar ve rahatlık sunacak herhangi bir gruba veya cemaate katılmak isterler.

Böylece Boko Haram, mağduriyetlerle ilgili söylemini açıkça desteklemiş ve marjinal bölgeleri ve iktidar merkezlerinden uzak olanları etkileyen ekonomik, siyasi ve sosyal taleplere tepki göstermiştir. Dahası, Boko Haram'ın aşırı şiddetli bir ideolojiye dönüşmesi, kötü yönetimin sonucudur. Zira grup, Nijerya'nın kendilerine bırakılan bölgelerin nüfuslarının marjinalleştirilmesine yanıt verilmemesiyle ilişkili aşırı askeri tepkilerinin etkisiyle radikalleşmiştir.³⁴ Boko Haram gibi terörist grupların, devletin başta güvenlik ve adalet olmak üzere nüfusuna temel hizmetleri sunamamasıyla pekiştirmektedir. Sonuç olarak, yönetim zayıflığı, zayıf bir ekonomi ve toplumlar arasındaki kalıcı çatışmalar ile karakterize edilen bölgeleri sömürme imkanını elde edip durumu iyileştirmek ve kontrolü ele almak istemektedir.³⁵

Genellikle şiddet yanlısı aşırılıkçı gruplar, özellikle çatışma ve kriz durumlarında yerel olarak faaliyet gösterdiğinde, sosyo-ekonomik ayrımcılık ve marjinalleşme militanlarının işe alınmasında büyük rol oynamaktadır. O zamandan beri, Nijerya'nın en dezavantajlı bölgeleri ve Çad Gölü bölgesindeki diğer eyaletler, Boko Haram'ın popülerlik kazandığı bölgeler olmuştur.³⁶ Bölge devletleri uzun zamandır Çad Gölü bölgesini "izole" etmişlerdir; dolayısıyla Boko Haram gibi ulusal sınırları günlük olarak aşan ve ilgili devlet yasallıklarına meydan okuyan yerel aktörler tarafından düzen kurulmasına yol açmıştır.

³³John Wolffe ve Gavin Moorhead, "Religion, Security and Global Uncertainties", *Department of Religious Studies, Faculty of Arts, The Open University*, 2014.

³⁴Virginia Comolli, "Boko Haram: Nigeria's Islamist Insurgency", C Hurst & Co Publishers, 2015, s. 230.

³⁵Alexus Grynkewich, "Welfare as warfare: How violent non-state groups use social services to attack the state", *Studies in Conflict & Terrorism*, Cilt 31, No 4, 2008, s. 350–70.

³⁶Okeke Uzodike ve Benjamin Maiangwa, "Boko Haram terrorism in Nigeria: Causal factors and central problematic", *African Renaissance: Terrorism in Africa*, Cilt 9, No 1, 2012, s. 91–118.

KuzeyNijerya’da siyasi sistemin eşitsizlikleriyle adaletsizlikleri, bölge halklarını hayal kırıklığına uğratmıştır. OysaNijerya, nüfusunun yarısından fazlasının yoksulluk sınırının altında yaşadığı Afrika kıtasında önde gelen bir ekonomik güçtür. Devletin görünürde yokluğu ve meşruiyet eksikliği özellikle önemlidir. Bu bağlamda,Muhamed Yusuf, Borno Eyaleti’ndedaha çok gençlere odaklı popülist söylemler yayan bir misyoner çağrısı başlatmıştır. İslam’ınŞariat yasaları sayesinde zenginlerin artık kamusalvarlıklarael koymayacakları bir İslam devleti idealini yaymıştır.³⁷HalbukiNijerya, rüşvetin en yüksek olduğu ülkelerden biridir. Gençler, Muhamed Yusuf’un konuşmasından etkilenmiş ve misyonerlik çağrısına en çok cevap verenler arasındaolmuştur.Özel vaaz yöntemiyle, talepleri Nijerya’nın ötesine yayıldı, özellikle sosyal ve siyasi talepleri daha daaraçsallaştıran bir söylem kullanarak onu mücadelesinde önemli bir faktör halinegetirmiştir.³⁸

Kamu maliyesi ve kırsal kaynakların onlarca yıldır kötü yönetilmesini gerekçelendirerek devlete yönelik kırınglıkları körüklemiş ve kırsal ayaklanmalara ve kentsel protestolara başlamasının sebebi olmuştur. Daha da kötüsü, bu fenomen bu kuruluşlara katılmayı seçen bazı bireyler için bir alternatif olarak algılanmıştır. Bu, onlara bir meşruiyet hissi vermiş ve aynı zamanda eylem kapasitelerini artırmalarını sağlamıştır. Boko Haram böylece sosyo-ekonomik krizi kendi davasına bağlılığının temeli haline getirirken, yerel halklar dine daha fazla yönelmiştir. Devletin başarısızlığı ve kalkınmayla ilgili busorunları giderememesi,okuma yazma bilmeme ve körüklenen ciddi bir kırınglık nedeniyle,endoktrinizasyona elverişli bir sosyal ortam yaratılmıştır.³⁹

³⁷ Arye Oded, “Boko Haram : Nigeria's Islamist Insurgency”, *Israel Journal of Foreign Affairs*, Cilt 9, No 2, 2015, s. 347-350.

³⁸ İbrahim İbrahimYahaya, “Insurrections djihadistes en Afrique de l’Ouest : idéologie mondiale, contexte local, motivations individuelles”, *Hérodote*, N° 172, 2019, s. 87-100.

³⁹ Bernard Lugan, *Les Guerres du Sahel, Des origines à nos jours*, Bernard Lugan Editeur, 2019, s.137-228.

Bu anlamda, bu bölgedeki terörist eylemlerin yükselişi karşı birçok faktörle bağlantılıdır. Ancak büyük ölçüde vatandaşlarına görevlerini tam olarak üstlenemeyen devletlere olan güvenininkaybedilmesiyle sonuçlanan bir yönetim krizinin bu eylemlere imkân ve süreklilik verdiğini söylemek mümkündür.⁴⁰ Ayrıca, Kuzey Nijerya'daki militan İslamcı grupların ortaya çıkması, büyümesi ve yayılması, Çad Gölü bölgesindeki diğer devletlerin meşruiyetine karşı bir meydan okuma oluşturmaktadır. Devletin zayıflığı, zorlayıcı kurumların tekeli koruyamamasına, güvenliği garanti altına alamamasına, kamu ve sosyal düzen ve barışın korumasına yol açmıştır. Kaynakların kıtlığı, ekonomik zorluklarla birleştiğinde, devletin zayıflığı ekonomik imkanlar, sosyal hizmet ve istihdam ve iyi yaşam koşulları sağlayamamasına yol açmıştır.⁴¹ Bu nedenle, devletin zayıflığı, tepki olarak kimlik dayanışmasını ve seferberlik arayışını da artırmış ve Boko Haram gibi devlet dışı terörist grupların gelişebildiği verimli bir ortam yaratmıştır.

Çağdaş toplumda yaygın yoksulluk, ahlaki çöküş ve adaletsizlik sorunu, hareketin tetikleyicisi ve mağduriyetlerinin ana kaynağı olmuştur. Yani Boko Haram, bölge devletlerinin başarısızlığının yarattığı elverişli bir atmosferde faaliyet göstermektedir. Bu devletlerin kitlelerin acılarına karşı duyarsızlığı veya ilgisizliği, Boko Haram'a faydalı hale gelen bir atmosfer yaratmıştır ve bunun da birincil sonucu olarak güvenlik ve bölgesel istikrara karşı bir tehdit oluşturmak olmuştur. Ülkenin kullanabileceği önemli kaynakların hem kırsal hem de kent merkezlerinde yerel nüfus ve yaşam standartları üzerinde doğrudan bir etkisi olmamıştır. İkinci sonuç ise bölgenin bir güvenlik ikilemine sürüklenmesi olmuştur.

⁴⁰ Robert I. Rotberg, *When States Fail, Causes and Consequences*, Princeton University Press, 2004, s. 5-9.

⁴¹ Pierre Kipré ve Ngo Aké, *Conflits Régionaux et Indépendances Nationales en Afrique de l'Ouest*, Paris, l'Harmattan, 2011, s. 89-103.

Siyasi olarak Boko Haram, dışlama, tecrit ve devlet merkezileşmesini kınamada halk için bir çıkış yolu olarak geçmektedir. Devlet, yerel topluluklar kendi işlerinin yönetiminde danışmadığı için eleştirilmektedir. Bu sınırlar, kamu otoriteleri tarafından önerilen kalkınma eylemlerinde kırımların kökeninde yer almaktadır. Boko Haram, zemin kazandıkça toplumsal bir protesto hareketinin yerini olacak yaygınlaşmaya devam etmektedir. Uluslararası cihatçı hareketlerle olan bağlantılarının ötesinde, gerçekten de yerel dinamiklerin bir göstergesidir: sadece baskı yoluyla değil, aynı zamanda ulusal birliği ve devletin bekasını tehlikeye oluşturabilecek bir savaşın da göstergesidir. Bu terörist grupların yükselişi, düzeni sağlamaktan ve çatışmaları yönetmekten aciz bir devletin zayıflıklarını ortaya koyuyor. İktidarın baskı uygulamaları bu şekilde halkın korkularını uyandırmaya başarmıştır.⁴²

Bu koşullarda Çad Gölü bölgesindeki mevcut krize uygun bir yanıt verebilmek için strateji değişikliğine ihtiyaç vardır. Bu strateji esasen güvenlik ve kalkınmanın karşılıklı olarak pekiştirildiği ve bölgenin istikrar stratejilerinin merkezi bir unsuru olduğu fikrine dayanmalıdır. Askeri operasyonlar, kalkınma çabalarının ve devletin yeniden dağıtılmasının önünü açıyor ve bu da daha sonra huzur ve barışın yeniden kazanılmasını mümkün kılabilir. Bu yeni yöntem, halihazırda yürürlükte olan stratejilerin önceliklerini yeniden sıralamaktan oluşacak ve böylece güvensizlik krizinden ziyade bir yönetim krizine ilk yanıt verilecektir.

Bu yeni paradigmaya dayalı alternatif bir yaklaşımın göz önünde bulundurulması, özellikle sağlık ve eğitim alanlarında temel kamu hizmetlerine erişime çok daha fazla önem verilerek önceliklerin yeniden tahsis edilmesi anlamına gelir. Dahasonra, devletleri belirli finansmanı daha geniş yapısal reformlara daha sıkı bir şekilde şartlı hale getirerek kamu maliyesinin yönetimini

⁴²Marc-Antoine Pérouse de Montclos, "Boko Haram et le terrorisme islamiste au Nigeria : insurrection religieuse, contestation politique ou protestation sociale ? ", *Research Questions*, No 40, 2012, s. 5.

iyileştirmeye teşvik edilecektir. Bu tedbirler, genellikle devletin kendilerine hayatta kalmaları için gerekli temel hizmetleri sağlamaktan çok baskı yapmaya meyilli olduğunu düşünen, isyandan etkilenen kırsal bölgelerdeki insanların güvenini yeniden kazanma çabalarını destekleyecektir.

Çalışmada ele alınan sorunsalın incelenmesi için çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm iki kısımdan oluşmaktadır. İlk olarak, tezin ana konusu olan terör kavramının tanımı ile ilgili araştırmalar yanı sıra, söz konusu terimin nesnel bir tanımlanmasının yapılmasına ilişkin zorlukları tartışılacaktır. Ardından Çad Gölü bölgesinin tarihsel değerlendirmelerini ve Boko Haram'ın ana ideolojisi, yapısal örgütlenmesi, isyan yöntemleri ve finansman kaynakları ile birlikte Afrika'da ve uluslararası jeopolitik sahnede ortaya çıkışı ele alınacaktır.

Tezin ikinci bölümünde Boko Haram'ın bölgede birinci dereceden bir güvenlik tehdidi oluşturmaktan başlayarak, bu kadar kısa sürede böyle bir hareketin ortaya çıkmasında etkili olan temel nedenler ve diğer faktörler kapsamlı ve daha anlaşılır bir şekilde açıklanmaya çalışacaktır. Zira bölgedeki devletlerin yapısal zayıflıklarıyla tanındıkları göz önüne alındığında, Boko Haram'ın ortaya çıkması için verimli bir zemin bulmuş ve tüm bölgeyi daha da istikrarsızlaştırmasını sağlamıştır.

Üçüncü bölümünde ilk olarak güvenlik konusu uluslararası düzeyde büyük bir endişe kaynağı haline geldiği için, bölgesel örgütlerin işlevselliğini, etkililiğini ve sürdürdüğü mekanizmalar ve araçlar da bu mücadelede çok önemli bir katkı sağladığını anlatmaya çalışılacaktır. Aynı zamanda devletleri, karşılaştıkları sorunlara yanıt vererek, sık sık askeri stratejiler uygulayarak faaliyetlerini koordine etmekle yükümlü olduğunu incelenecektir. Benzer şekilde devletler de bu krize sona ermek için iç düzeyde güvenlik açısından ziyade, sürdürülebilir kalkınmaya yönelik sosyal-ekonomik

politikaların güçlendirilmesi açısından önlemler aldığını da göz önünde bulundurulacaktır.

Son olarak, tüm analizler ve özellikle tezin konusu olan üç ana bölümde elde edilen bilgiler ve analizler ışığında genel bir değerlendirme yapılarak çalışma sonlandırılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM:

TERÖRİZMİ KAVRAMSALLAŞTIRMAK

1. TERÖRİZM KAVRAMININ TANIMI

Terörizm, 21. yüzyılda devletlerin en önemli güvenlik endişelerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. 11 Eylül 2001 olaylarından bu yana, terörizm uluslararası sahnede belirleyici bir dönüm noktası olmaktadır. Aslında, evrensel erişime olan bu güvenlik problemini metodolojik olarak analiz edebilmek için, öncelikle tanımlanması gerekmektedir. Terörizm kavramının tanımı, zorunlu olarak kelimenin ve zaman içindeki evriminin tarihsel bir incelemesini gerektirir.

Etimolojik olarak "terör" kelimesi, korkutma, terörize etme veya sindirme anlamına gelen Latince "terrere" kelimesinden gelmektedir.⁴³ Kelime, her ne kadar Fransız Devrimi sırasında ortaya çıksa da, günümüzde farklı bir anlam ve işlev kazanmıştır.

1.1. Literatürde Terörizm Tanımları

Terörizm teriminin karmaşıklık ve öznellik değişimi bir tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır. Fransızdevriminden bu yana, doktrinin gelişmesine ve bilgi sağlamaya devam etmesine rağmen, terörizm kavramının tanımlamasındaki zorluklar geçerliliğini korumaktadır. Bazı yazarlar bu şekilde herhangi bir yasal tanımı reddetmekte ve terörizmi, belirli durumları tanımlamak için kullanımı kolay, medya kapsamında bırakılan, özel bir anlamı olmayan genel bir terim olarak nitelendirmektedir.⁴⁴ Aslında karmaşıklık, şiddetin ne zaman terörizm olarak kabul edildiğini ve ne zaman meşru bir araç olduğunu ayırt etmek için evrensel bir ölçüt

⁴³Paul Wilkinson, *Political Terrorism*, London, Palgrave, 1974, s. 9.

⁴⁴Maurice Flory ve Rosalyn Higgins, *Terrorism and International Law*, Routledge, London, 1997.

bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Terörizmin tanımını zorlaştıran birçok biçimi ve tezahürü vardır.⁴⁵ Benzer şekilde, terörizm belirli bir kavrama, ideolojiye, kültüre veya belirli bir gruba ya da kesin bir coğrafi alana indirgenememekte ve sağ, sol, dini ve fanatik gruplar tarafından bir yöntem olarak kullanılabilir.⁴⁶ Tanımların çoğu, terör eyleminin siyasi niteliği ve halk arasında terör yayma amacı konusunda hemfikirdir. Dolayısıyla terörizm, siyasi amaçlar için şiddetin organize, sistematik ve sürekli kullanımını benimseyen bir strateji anlayışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Terör, tesadüfen beklenen şiddetli kitle eylemlerinde olduğu gibi, bireysel eylemde de kendini gösterebilir. Terör aslında, çoğu zaman tahmin edilemez olmayan bir yapıdadır.⁴⁷

Bruce Hoffman, terörizm eylemini şu şekilde tanımlıyor: *“Siyasi değişimi sağlamak için kasıtlı olarak korku yaratılması, şiddete başvurulması veya şiddetle tehdit edilmesidir. Tüm terör eylemleri, şiddet veya şiddet tehdidini içerir. Terörizm, özellikle saldırının doğrudan hedefinden ve kurbanlardan daha geniş bir çevreye ulaşan psikolojik etkiler üretmeyi amaçlamaktadır. Terörizmin amacı, daha geniş bir hedef kitleye gözdağı vermektir. Bu, bir rakip etnik veya dini grubu etkilemek olabildiği gibi, bir hükümet, bir siyasi parti veya kamuoyunun genelini etkilemek de olabilir. Terörizm, gücü elde etmeyi veya var olan gücünü artırmayı amaçlar. Teröristler, yerel ya da uluslararası siyaseti etkilemek için şiddeti teşvik ederek, sahip olmadıkları nüfuzu ve gücü elde etmeye çalışırlar”*.⁴⁸

Aynı yaklaşımda, Edward Mickolus'a göre: *“Terör eylemi, mevcut düzenin aleyhine hareket eden herhangi bir kişi veya grup tarafından siyasi amaçlar için kaygı yaratılması, şiddeti kullanılması veya şiddetle tehdit edilmesidir. Böyle bir eylem, hedef grubun tutum ve davranışlarını yakın mağdurlardan daha fazla etkilemeyi amaçlar ve farklı milliyetten failler veya yabancı bağlantılı kişilerle faaliyetlerini uygulayarak nüfuz alanını ve faaliyetlerinin sonuçlarını ulusal sınırların ötesine geçirmeye çalışır”*.⁴⁹

Francis Szpiner'e göre terör eylemi, *“Hedefe yönelik veya ayırım gözetmeksizin cinayeti uygulaması, yerleşik veya ıssız binaların*

⁴⁵ Alex Schmid, “Terrorism, The Definitional Problem.”, *Case Western Reserve Journal of International Law*, Cilt 36, No 2, 2004, s. 375-419.

⁴⁶Walter Laqueur, “Interperatations of Terrorism: Fact, Fiction and Political Science.” *Journal of Contemporary History*, Cilt 12, No 1, 1977, s. 1-42.

⁴⁷Sertaç H. Başeren, “Terrorism with Its Differentiating Aspects”, *Defence Against Terrorism Review*, Cilt 1, No 1, 2008, s. 2.

⁴⁸Bruce Hoffman, *Inside Terrorism*, Columbia University Pres, 2017, s 43.

⁴⁹Edward F Mickolus, *Transnational Terrorism: A Chronology of Events, 1968-1979*, Connecticut, Greenwood Press, 1980.

*tahrip edilmesi, uçakların kaçırılması veya tahrip edilmesi gibi suçlar, ceza hukukunda var olan suçlardır. Ancak bu suçlara başka bir boyut kazandıran şey ise işleme sebepleridir. Bu sebeplerden en yaygınları, toplumun vizyonu adına hükümete meydan okumak, hükümete şantaj yapmak ve onu korkutmaktır”.*⁵⁰

Ayrıca James Polan'a göre “*Terörizm, masum insanların kasıtlı ve sistematik olarak öldürülmesi, sakat bırakılması ve korku ile sindirme yaratma tehdididir. Bu, politik veya stratejik avantaj elde etmek veya genel olarak bir kitleyi etkilemek içindir*”.⁵¹ Aynı perspektifte Paul Wilkinson, terörizmi diğer organize suçlardan ayıran en önemli özelliklerin sindirme ve baskı olduğunu belirtmiştir.

Terörizm, nitelikleri itibariyle diğer şiddet ve çatışma biçimlerinden kavramsal ve ampirik olarak farklılık gösterir. Buna göre terörizm;

- Toplumda aşırı bir korku ortamı yaratmak için tasarlanır.
- Kurbanlar önemsizdir, etkisi daha geniş hedeflere yöneliktir.
- Siviller dahil olmak üzere rastgele veya sembolik hedeflere saldırıları içerir.
- Anlaşmazlıkları, protestoları ve karşıtlıkları düzenleyen normları/kuralları ihlal eder.
- Siyasi bir amaçla hükümetlerin, toplumların veya belirli sosyal grupların politik davranışlarını etkilemek için kullanılır.⁵²

Tanımların çoğu terörizmi siyasi bir eylem olarak nitelendirme eğilimindedir. Bu, terörizm kavramını politik bir kavram olarak ortaya çıkarır. Terörizmin mevzubahis özelliği, amaçlarını ve motivasyonlarını anlamak için önemli ve diğer şiddet türlerinden ayırmak için gereklidir. Çünkü, terimin en yaygın kabul gören çağdaş kullanımıyla terörizm, temelde ve doğası gereği politiktir. Aynı zamanda kaçınılmaz olarak bir

⁵⁰Francis Szpiner, “Définir le terrorisme”, *Attentats, Recueil des contributions préparatoires au colloque terrorisme et responsabilité pénale internationale, Livre Noir*, 5 Şubat 2002.

⁵¹James M Poland, *Understanding Terrorism Groups, Strategies, And Response*, Prentice Hall, 2004, s. 45-80.

⁵²Paul Wilkinson, *Terrorism versus democracy the liberal state response*, Routledge, 2006, s. 37-45.

iktidar meselesidir. Terörizm bir iktidar arayışı, iktidarın elde edebilmesi ve iktidarın siyasi değişimini etkilemek için kullanılmasıdır. Bu nedenle terörizm, siyasi bir hedefe ulaşmak veya ulaşma hizmetinde kullanılan ve yönlendirilen şiddet veya eşit derecede önemli şiddet tehdididir.⁵³

Teröristler, hedeflerine ulaşmak için sindirmek istedikleri grupta maksimum korku yaratmaya çalışmaktadır.⁵⁴ Brian Jenkins'e göre; “*terörizm, faillerinin kimlikleriyle veya davalarının doğasıyla değil, eylemin doğasıyla tanımlanmaktadır*”.⁵⁵ Nitekim şiddetin ne zaman terörizm olarak kabul edildiği ve ne zaman meşru bir araç olduğunu ayırt etmek için evrensel bir kriter yoktur. Ancak terörizmin altı ana unsuru vardır: 1-Terörizm siyasi bir hedefe ulaşmak için, 2-organize bir grup tarafından, 3-şiddet kullanımını veya şiddet tehdidini içerir. 4-Şiddet, genellikle masum siviller olan yakın mağdurun ötesine uzanan bir kamu hedefine yöneliktir. 5-Bir hükümet fail veya hedef olabilir, ancak aktörlerden biri hükümet değilse bir terör eylemi olarak kabul edilir. 6- Son olarak terörizm, zayıfların kullandığı bir silahtır.⁵⁶

Terörizm, ülkelerin kültürel, sosyal ve politik yapıları gibi birçok faktöre göre değişmektedir. Uygulayıcılarına göre terörizm, adaletsizliğe doğrudan bir tepki ve bir tür sosyal adalettir. Siyasi amaçlar için yasadışı güç kullanımı ve terörle karakterizedir. Terör, sosyal bir fenomen olduğundan, değişiklikler yaratmak veya düşmanın siyasi davranışını anormal bir şekilde etkilemek üzere kullanılan sembolik bir eylem olarak görülmektedir.⁵⁷ Şiddet, daha çeşitli grubu temsil eden kişilere saldırarak hedef kitlede korku yaratmaktadır. Bu grup seçkinlerin üyelerinden, hükümet destekçilerinden, belirli bir etnik veya dini grubun üyelerinden veya halktan oluşabilir. Siviller, genellikle

⁵³Bruce Hoffman, *Inside Terrorism*, Columbia University Press, 2006, s. 23.

⁵⁴Paul Wilkinson, “The Future of Terrorism” *Futures*, Cilt 20, No 5, 1988, s. 493-504.

⁵⁵Brian Mikael Jenkins, *International Terrorism: A New Kind of Warfare*, Rand Corporation, 1974, s.123.

⁵⁶James Lutz ve Brenda Lutz, *Global Terrorism*, London: Routledge, 2008, s. 6-18.

⁵⁷Walter Laqueur “Interperatations of Terrorism: Fact,Fiction and Political Science”, *Journal of Contemporary History*, 2002, s.97.

güvenlik güçlerinin üyelerinden daha savunmasız oldukları ve ölümleri veya yaralanmaları kamuoyundaki güvensizlik düzeyini artırdığı için hedef olarak seçilmektedir. Terörist hedeflerini rastgele seçildiği öne sürülse de teröristler, halkın ekseriyetini etkilemek için hedeflerini genellikle çok dikkatli bir şekilde seçmektedir.⁵⁸

Sertaç Başeren'e göre terör eylemi, milyonlarca insanı korkutmak ve onların siyasi tercihlerini etkilemek amacıyla bir kişiyi öldürmekten ibarettir. Bu nedenle terör eyleminin sembolik bir eylem olduğunu söylemek önemlidir.⁵⁹ Terör, korku yarattığı ve dolayısıyla izleyicinin psikolojisini önemli ölçüde etkilediği için psikolojik bir savaş biçiminde kullanılır. Diğer bir deyişle terör; sevgi, öfke, kıskançlık gibi bir duygu veya psikolojik bir tepki ve korkuyu ifade etmektedir.⁶⁰ Psikolojik savaş yaratma ve toplumda siyasi değişiklik yapma amacı, terör eylemini doğru bir şekilde tanımlamada ve onu diğer şiddet veya meşru siyasi eylemlerden ayırmada vazgeçilmez bir unsurdur. Genel bir tanım olarak terörizm, bireylerin veya grupların siyasi taleplerini yerleşik bir otorite lehine veya aleyhine empoze etmek için şiddet kullanması ve çok daha geniş bir hedef kitlede maksimum endişe ve korku yaratmasıdır.⁶¹ Bu anlamda terörizm; sadece bir ideoloji, bir doktrin veya sistematik bir fikir değil, daha çok bir eylem biçimi, bir araç, bir yöntem veya taktiksel bir stratejidir. Bu nedenle, bir terör eyleminin tüm tanımları, iki mantığa uyan ideolojik veya politik bir eylemi ima eder. Bunlardan birincisi acil, psikolojik ve korku uyandırmayı amaçlar. İkincisi ise politika, toplum üzerinde belirli bir tür kontrol sağlamayı amaçlamaktadır.

⁵⁸Brenda Lutz ve James Lutz, *Terrorism*, Oxford University Press, 2008, s.341-342.

⁵⁹Sertaç H. Başeren, "Terrorism with Its Differentiating Aspects", *Defence Against Terrorism Review*, Cilt 1, No 1, 2008, s.4.

⁶⁰Brett Bowden, "The Terror(s) of our Time(s)", *Social Identities*, Cilt 13, No 4, 2007, s. 541-554.

⁶¹Grant Wardlaw, *Political Terrorism: Theory, Tactics and Counter-Measures*, Cambridge University Press, 1989, s. 16.

1.2. Uluslararası Hukukta Terörizm Tanımları

Bu suçların temsil ettiği tehditler karşısında günümüzde evrensel bir suç teşkil eden terörizmi tanımlamaya çalışmanın güçlükleri ile uluslararası hukuk; uluslararası toplumu korumak için terörizm olgusunu yasal ve kapsamlı bir şekilde çerçevelemeyi mümkün kılan mutlak ve etkili çözüm olarak kabul edilmektedir. Nitekim Devletler, kendi içindeki şiddet eylemlerinin terörizm olup olmadığını daha kolay belirleyebilirken; uluslararası bağlamında şiddetin hangi aşamada terörizm olarak nitelendirilebileceği net bir şekilde ifade edilememektedir. Dolayısıyla, uluslararası toplumun kabul ettiği bir terörizm tanımı bugüne kadar yapılmamıştır.⁶²

Uluslararası düzeyde ilk girişimler arasında, 20. yüzyılın ilk on yıllarında Avrupa'nınderin istikrarsızlığının başarısız bir sonucu olan terörizm üzerine, 1937 Cenevre Antlaşması olmuştur.⁶³ Yugoslavya Kralı İskender'in ve Fransız Dışışleri Bakanı'nın hayatına mal olan Marsilya'daki saldırının ardından, Milletler Cemiyeti, terörizme karşı baskı kurmayı amaçlayan uluslararası bir sözleşme hazırlamaküzere bir komite görevlendirmiştir. Komitenin çalışmaları, terörizmin önlenmesi ve bastırılması ile bu suçları yargılamaktan sorumlu uluslararası bir ceza yargılama yetkisinin oluşturulması olmak üzere iki anlaşmanın kabul edilmesiyle sonuçlanmış, ancak yürürlüğe girmemiştir.⁶⁴ Bu metinler, terörizm olarak kabul edilen bir dizi eylemin listesi ile geniş bir terörizm tanımı sunmaktadır. Ayrıca terörizme karşı uluslararası işbirliği önlemleri sağlar, devletleri bu suç işlemesini önlemeye zorlar ve aynı zamanda faillerin iadesine izin verir. Bu metne göre terörizm, "bir devlete karşı yöneltilen ve

⁶² Halis Ayhan, "Terör Kavramı, Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul Özelinde Birleşmiş Milletler'in 2001 Sonrası Terör Yaklaşımı", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 11, No 21, 2015, s. 117 – 147.

⁶³ Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism, 1937. https://legal.un.org/avl/pdf/ls/RM/LoN_Convention_on_Terrorism.pdf

⁶⁴ Henri Donnedieu de Vabre, *La répression internationale du terrorisme, les conventions de Genève*, Bruxelles : Bureau de la Revue, 1938, s.37 ; Antoine Sottile, *Le terrorisme international*, Paris, Sirey, 1939 ; Stefan. Glaser, *Droit international pénal et conventionnel*, Bruxelles, Bruylant, 1970, s. 71.

amacı veya mahiyeti belirli kişiliklerde, insan gruplarında veya toplumda terörü kışkırtmak olan suç eylemleri" olarak tanımlanmaktadır.⁶⁵

1950'lerde, uluslararası sözleşmeler, terörizm kavramını uluslararası düzeyde sınırlandırmaya çalışmak için Milletler Cemiyeti tarafından geliştirilen bu tanımlayıcı mantığı kullanarak belirli eylemlerin genel tanımını ve suçlamalarını bir araya getirmiştir. O zamandan beri uluslararası toplum, belirli eylemleri kademeli olarak düzenlemek veya bu eylemlere uygulanabilecek belirli bir yasal rejimi belirlemek ve terörizmin tanımıyla bağlantılı sorunu aşmak için sektörel bir yaklaşım kullanmayı tercih etmiştir. Bu tümevarım yöntemi, suçlanan maddi eylemini destekleme eğilimindedir. Dolayısıyla terörist olarak kabul edilebilecek tüm davranışları değil, belirli bir davranışı hedefler.⁶⁶ Bu nedenle, uluslararası sözleşmeler terörizmi dolaylı bir şekilde ele alırken, terörist olarak nitelendirilen belirli suçları listeleyerek biçimlerini kademeli olarak bastırmaktadır. Bu nedenle, terörizmle mücadeleye ilişkin uluslararası sözleşmelerde, çoğu, örneğin rehin alma konvansiyonu veya patlayıcıların bastırılması konvansiyonu gibi, terörizmi dolaylı olarak tanımlamaktadır.⁶⁷ Bu perspektifte, uluslararası sözleşmeler yoluyla BM, boyutları, çeşitliliği ve sürekli dalgalanmaları nedeniyle terör eylemlerinin uluslararası barış ve güvenliğe bir tehdit oluşturduğunu kabul etmiştir. Nitekim eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan, "In larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All" (Daha fazla özgürlük için: kalkınma, güvenlik ve herkes için yasalara saygı) başlıklı raporunda, terörizmin uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmesinin yanı sıra tüm BM değerlerini baltaladığını dabelirtmektedir. Bu rapora göre terörizm, *"Halihazırda yürürlükte olan sözleşmelerin kapsamına giren suçlardan farklı, bir toplum grubunu baskı altında*

⁶⁵Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism, 1937, made 2. https://legal.un.org/avl/pdf/ls/RM/LoN_Convention_on_Terrorism.pdf

⁶⁶ Geoffrey Levitt, "Is Terrorism' Worth Defining ?", *Ohio Northern University Law Review*, No. 13, 1986, s. 97.

⁶⁷Gilbert Guillaume, "Terrorisme et droit international ", *Recueil des Cours de l'Académie de Droit International de la Haye*, 1989, s. 303.

tutmak veya bir hükümeti ya da uluslararası bir kuruluşu bir şeyi yapmasını engellemek ya da yapmaya zorlamak için masum ve sivil insanları öldürmektir” olarak tanımlanmıştır.⁶⁸

Öte yandan, bölgesel düzeyde, terörizmin önlenmesi ve terörle mücadelede işbirliğini güçlendirmek amacıyla terörü genel ve sentetik olarak tanımlayan sözleşmeler kabul edilmektedir. Avrupa Konseyi Terörizmin Önlenmesi Sözleşmesi’nde, terörizmin amacı; *“Halkı sindirmek, bir hükümeti veya uluslararası örgütü bir eylemi yerine getirmeye veya getirmekten kaçınmaya haksız olarak zorlamak veya bir ülkeyi ya da uluslararası bir örgütü ciddi biçimde istikrarsız hale getirmek veya temel siyasal, anayasal, ekonomik ve toplumsal yapılarını yıkmaya çalışmak”* şeklinde tanımlanmaktadır.⁶⁹

Benzer şekilde, İslam İşbirliği Teşkilatı üye devletleri Temmuz 1999'da Uluslararası Terörle Mücadele Sözleşmesi’ni kabul ederek terörizm eylemini herhangi bir şiddet eylemi veya şiddet tehdidi olarak tanımlamaktadır. 1. madde terörizmi *“Bu sözleşmeye taraf devletlerden birinde terör amacıyla işlenen veya bu devletin vatandaşlarına, mallarına, menfaatlerine veya hizmetlerine ve bu devlette yaşayan yabancı uyruklulara karşı işlenen herhangi bir suç terör suçu olarak kabul edilir”*⁷⁰ şeklinde ifade etmektedir.

Ayrıca, Afrika Birliği Örgütü, Terörü Önleme ve Terörle Mücadele Sözleşmesi’nin 1. maddesinin 3. fıkrasında terör eylemini şöyle: *“Taraf devletin ceza hukukunu ihlal eden, bir kişinin veya bir grup kişinin yaşamını, fiziksel bütünlüğünü*

⁶⁸Résolution 1456 (2003), adoptée par le Conseil de sécurité à sa 4688e séance, le 20 janvier 2003. [https://undocs.org/pdf?symbol=fr/S/RES/1456\(2003\)](https://undocs.org/pdf?symbol=fr/S/RES/1456(2003)).

⁶⁹Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism Raporu, Varşova, Council of Europe Treaty Series, 2005. <https://rm.coe.int/16808c3f55>

⁷⁰Convention of the Organisation of the Islamic Conference on Combating International Terrorism 1993. https://www.oicoci.org/upload/pages/conventions/fr/OIC_Convention_to_Combat_Terrorism_fr.pdf

veya özgürlüklerini tehlikeye atma ihtimali olan ve özel veya kamu mülküne, doğal kaynaklara, çevreye veya kültürel mirasa verilen zarardır” tanımlanmıştır.⁷¹

2. ÇAD GÖLÜ HAVZASI’NIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bugün cihat kavramıyla ilişkilendirilen şiddetli çatışma fikri, Sahraaltı Afrika tarihinde uzun bir geleneğe sahiptir. Cihat, fethedilen yeni toprakların sağlamlaşmasını güçlendirirken imparatorlukların siyasi ve dini yaşamını tanımlamayı ve yapılandırmayı mümkün kılmıştır. Bu gelenek, toplumların siyasi dönüşümünde ve 18. ile 19. yüzyıllar arasında Afrika’nın çoğunda otoritesini dayatan Müslüman hükümetlerin ortaya çıkışını teşvik etmede birincil rol oynamıştır. Cihadın bu alandaki entelektüel ve stratejik önemi, siyasi etkisi, geniş coğrafi alanı ve ekonomik ile sosyal avantajları büyük bir değer oluşturmaktadır. Bu önem, bazı tarihçilerin cihadı o zamanki Fransız Devrimi ile karşılaştırmasına yol açmıştır.⁷² Bu nedenle Boko Haram, şiddetini haklı çıkarmak için tarihsel cihatçı geleneklere başvurmakta ve böylece kendisini bölgesel tarihsel dinamiklerin bir sonucu olarak sunmaktadır.⁷³ Müslüman dünya tarihinde cihad terimi, İslam’ın kökenlerine ve genişlemesine atıfta bulunmuştur. Bu fetih stratejisi Batı ve Merkez Afrika’da 17. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar olan dönemde kullanılmıştır. Mevzubahis yüzyıllar arasında Sahraaltı Afrika’nın neredeyse tamamı cihatçı rejimlerin egemenliği altındaydı. Bu rejimler, öncelikle ticaret ve köleliğe dayalı gelişen bir ekonomik kalkınmayı sağlamak ve yeni bölgeleri fethetmek için askeri bir stratejiyi tercih ediyordu. Esasen cihat, nüfusun çoğunluğunu Müslümana dönüştürme şeklindeki İslam aktivizminin şekillendirdiği ideolojik bir ifadedir.

⁷¹Organization of the African Union (OAU) Convention on the Prevention and Combating of Terrorism, 1999. <https://au.int/en/treaties/oau-convention-prevention-and-combating-terrorism>

⁷²Smith, “A Neglected Theme of West African History: The Islamic Revolutions of the 19th Century”, *Journal of the Historical Society of Nigeria*, Cilt 2, No 2, 1961, s. 169-185; Murray Last, *Reform Movements in West Africa: The Jihad Movements of the Nineteenth Century*, J.F.A. Ajayi ve Michael Crowder, *History of West Africa*, London, Longman, Cilt 2, 1987, s. 1-46.

⁷³Charles E. Ekpo, “The Boko Haram insurgency in Nigeria: perspectives from within”, *Politics, Religion & Ideology*, Cilt 21, No 3, 2020, s. 398-400.

Bu ideoloji, esas olarak, dünyanın tamamen dini bir okumasına dayalı bir toplum yapılanmasına dayanmaktadır. Cihatçı hareketlerin liderleri, benzer bir radikal değişim modeli izlemektedir. Bu model, İslam'a samimi bir bağlılık ve aydınlanmış bir İslam entelektüel tarihi anlayışına dayanmaktadır. Bu liderler arasında, Afrika'nın Çad Gölü Havzası tarihinin akışını şekillendiren Sokoto Halifeliği'nin kurucusu Usman Dan Fodio da bulunmaktadır.

2.1. Sokoto Hilafeti

Sokoto Halifeliği, Fulani lideri Usman Dan Fodio tarafından 1804 ile 1810 yılları arasında yürütülen bir cihat anlayışının neticesinde kurulmuştur. Usman Dan Fodio zamanının entelektüel seçkinlerinin biridir. "Bayan wujub al hijra 'ala' l-'ibad" (Allah'ın kulları için hicret etme yükümlülüğü Manifestosu) adlı eseri ile kadim entelektüellerin yazılarına ve yorumlarına atıfta bulunarak cihadı kalp, dil, el ve askeri hareketle kirli eylemler veya nesnelerle başa çıkma çabası olarak tanımlamaktadır. John Ralph Willis, cihadın bu dört tezahürünü şöyle tanımlamaktadır:

“Kalbin cihadı Sufiler tarafından 'bedensel ruh' olarak adlandırılan bedene yönelikti. Ruhun arındırılması yoluyla günaha karşı savaşarak başarılabacaktı. Dilin ve elin cihadı, Kuran'ın iyiliği emretmek ve kötülüğü yasaklamakla ilgili emri yerine getirilerek yapılmıştır. Son olarak, kılıcın cihadı yalnızca inançsızlara ve inanç düşmanlarına karşı açık savaş yoluyla verilen mücadeleyle ilgiliydi”.⁷⁴

Nitekim, Usman Dan Fodio'nun düşünceleri, öncelikle ruhun kişisel arınması yoluyla örnek davranışları kışkırtmak ve ardından insanları onu kınamaya teşvik etmek olan ahlak anlayışıyla temellendirilmektedir. Amacı, halihazırda Müslüman olan topraklarda İslam'ın saflaştırılması ve reform edilmesiydi.⁷⁵ Böylece 1804'te, İslam'ın

⁷⁴John Ralph Willis, “Jihad fi sabil Allah – Its Doctrinal Basis in Islam and Some Aspects of Its Evolution in Nineteenth Century West Africa”, *Journal of African History*, Cilt 8, No 3, 1967, s. 398-399.

⁷⁵Uthman Dan Fodio, *Bayanwujub al hijra 'ala' l-'ibad (The Exposition of Obligation of Emigration upon the Servants of God)*, University of Khartoum Press, 1978, s. 117-120.

ilkelerini katı bir şekilde uygulamamakla Hausa şehirlerinin krallarına suçlayarak ve iktidardan çıkarılmaları gerektiği hatta çağrısında bulunmuştur. Kralların yönetim sisteminden memnun olmayan insanlar, onun çağrısına olumlu yanıt vermiş ve böylece güçlü bir ordu kurulmuştur. Bu ordu Hausa krallığını ve Kamerun'un kuzeyini fethedip Kano'yu başkenti yapmıştır. Sokoto Halifeliği en parlak döneminde, Songay İmparatorluğu'nun 1591-1592'de yıkılmasından bu yana, Afrika'nın en büyük devleti ve dünyanın en büyük ikinci Müslüman devletiydi.⁷⁶ Esas olarak günümüz Nijerya'sının kuzeyi, Kamerun'un kuzeyi ile modern Burkina Faso'dan Orta Afrika Cumhuriyeti'ne kadar uzanır ve 400.000 km²'lik bir alanı kapsar.⁷⁷

Sokoto Halifeliği bir federasyon olarak kurulmuştur. Halifeliğin idari teşkilatı, fethedilen şehirlerin yöneticilerinin eyaletleri idare ettiği, eyalet yöneticilerinin doğrudan Halife tarafından yönetildiği güçlü bir adem-i merkeziyetçi sisteme dayanmaktadır. Halifelik, 1817'den sonra Sokoto ve Gwandu'nun ikili başkentinin önderliğinde, içerisinde birçok etnisite bulunan devletlerin 33 emirliğe bölünmüş tek bir imparatorlukta birleştirmiştir.

Adamava İmparatorluğu'nda, başkenti Benue Nehri üzerindeki Yola olan Fombina olarak da bilinen yirmiden fazla emirliği içermektedir. Usman dan Fodio, en önemli kitaplarından biri olan Kitab Al-Farq'ta Sokoto hareketinin altında yatan ilkeleri açıklamış ve cihadın baskıcı hükümetler tarafından getirilen toplumsal adaletsizlikleri ortadan kaldırmaya çalıştığını iddia etmiştir. Amacı sadece bidat (yenilik) ile savaşmak ve İslam'ın tam olarak uygulanmasını teşvik etmektir.⁷⁸

⁷⁶Paul E. Lovejoy, "Les empires djihadistes de l'Ouest africain aux XVIIIe-XIXe siècles", *Cahiers d'histoire*, No 128, 2015, s. 87-103.

⁷⁷Vincent Hiribarren, "Au XIXe siècle, un État islamique africain de référence", *Libération Africa* 4, 25 Haziran 2015.

⁷⁸Mervin Hiskett, "Kitab al-farq: A Work on the Habe Kingdoms attributed to Uthman dan Fodio", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, No 23, 1960, s. 558-573.

1815'te Usman, iktidarı oğlu Muhammed Bello'ya devretmiştir. Bu sırada, imparatorluğun çeşitli illerinde huzursuzluk çıkmıştır. Tuareg ve Kanem Bornu hükümdarı tarafından teşvik edilen Hausa, Sokoto'nun teokratik hükümdarlığını ve onun katı İslamanlayışını reddetmiştir. Muhammed Bello sükunete kavuşmuş ve daha sonra 1837 yılında ölmüştür. Küçük kardeşi Atikou, 1843'e kadar imparatorluğun başına geçmiştir. Sokoto'nun cihadı kronolojik olarak şu şekildedir:

1804-1808'in ilk aşaması, Usman dan Fodio'nun 1817'de öldüğü zaman ve ondan sonra gerçekleşen geçiş. En erken tarihler, Gobir, Zamfara, Kebbi, Kano ve Zaria gibi Hausa eyaletlerindeki cihada işaret etmektedir. Sokoto Halifeliği'nin bu cihat, 1808'den 1810'a kadar Bornu'ya kadar uzamıştır. Karşılaştırmalı bir perspektiften, 1804'teki cihat patlamasının Karayipler'de bağımsız bir devlet olarak Haiti'nin ortaya çıkması ve Avrupa'da Napolyon savaşlarının gelişmesiyle aynı zamana denk gelmesine dikkat edilmelidir.

İkinci kronolojik dönüm noktası olan 1817, mantıklıdır çünkü bu yıl, Usman dan Fodio'nun Viyana Kongresi'ni ve Avrupa'da Napolyon sonrası dönemin kurulmasını takip eden ölüm yılıdır. 1817 yılı Sokoto Halifeliği için de önemlidir. Sadece Usman dan Fodio'nun ölümünü takip eden iktidar boşluğu krizi nedeniyle değil, aynı zamanda cihadın tek önemli lideri Abd as-Salam'ın Fodio gibi Sokoto Halifeliği yönetememesi de önemlidir. Çünkü Zamfara'da bir ayaklanma düzenlemiştir. İsyan başarısız olmasına ve Abd as-Salam'ın idam edilmesine rağmen, Sokoto aristokrasisi kendilerini daha milliyetçi bir şekilde Fulani olarak tanımlamıştır. Bu dönemde isyanlar patlak vermiş ve aralarında Sokoto'nun otoritesini reddeden ve tam özerkliğini yeniden kazanmak isteyen Hausa Sultanlığı'nın da bulunduğu devrik hükümdarlar tarafından Halifeliği yönetilmiştir.

Kısa bir İngiliz askeri hareketinden sonra, Sokoto Halifeliği 1903'te kuzey Nijerya himayesine dahil edilmiştir. Bu tarih, bu bölgedeki sömürge döneminin başlangıcını ve Sokoto egemenliğinin İngiliz ordularına karşı yenilgisini işaret etmektedir. Sokoto Halifeliği'nin etkisi, bu bölgenin tarihinde tartışılmazdır. Bugün Boko Haram, kendisini Sokoto Halifeliği'nin kökenlerine atıfta bulunarak, İslam ve Şeriat hukuku vizyonunu dayatmayı amaçlayan ardıl bir hareket olarak görmektedir. Sözcü olarak görev yapan Boko Haram şefi Abubakar Shekau'nun yakın arkadaşı olan Abul Qaqa 2012'de şu uyarıda bulunmuştur: “*Amacımız, şeriat yasasının uygulandığı yasayken, sömürgecilikten önceki Nijerya'ya dönmektir*”⁷⁹; yani kuzey Nijerya'nın Sokoto Halifeliği tarafından idare edildiği zamana atıfta bulunmaktadır.

2.2. Nijerya'da İngiliz Hâkimiyeti ve Bağımsızlık Sonrası Dönem

Afrika kıtasındaki İngiliz varlığı, her şeyden önce 18. yüzyılın sonlarında, 1788'de Londra'da Afrika Topluluğu'nun kurulmasıyla başlamıştır. Bu "Afrika Topluluğu", siyasetçileri, bilim adamlarını ve zengin insanları bir araya getirmiştir. Onun liderliğinde İngiliz kaşifler ve misyonerler Afrika kıtasının iç kesimlerini araştırmaya başlamıştır. Nijerya'da önce kuzeyden iç kesimlere, sonra Portekizlilerin sadece kıyılarını kontrol ettiği bir ülkenin güneyine gitmişlerdir.

Tüm bu seferlerin arkasında İngiltere'nin ana hedefi ekonomik ve stratejiktir. Bu hedefler, palmiye yağı, yer fıstığı, kakao ve teneke gibi ihraç ürünleriyle yeni iş fırsatlarını teşvik etmekle ilgilidir. O zaman misyonerlik işi, ülkeye nüfuz etme girişimini tamamlamak için oldukça doğal bir hal almıştır. Özellikle Nijerya'da, nüfusun evanjelizasyonu ilk olarak baskın yerli dillerde gerçekleştirilmiş ve bu nedenle İngiliz dilinin yayılmasını teşvik etmemiştir. Güney Nijerya'da, Kalabar'daki İskoçya

⁷⁹Carayol Rémi, “Cartographie – Boko Haram sur les traces du califat de Sokoto ?”, *Jeune Afrique*, 23 şubat 2015. <https://www.jeuneafrique.com/225434/politique/cartographie-boko-haram-sur-les-traces-du-califat-de-sokoto/>

Kilisesi'nin misyonu ile özgürleştirilmiş köleler ülkenin evanjelizasyonunun temelini oluşturmuştur. Güneyde Nijer Deltası'ndaki Misyoner Kilisesi Derneği veya güneybatıda Yoruba ülkesindeki Baptist ve Metodist misyonları, Güney Nijerya'daki misyoner evanjelizasyonunun bu ana eksenlerini oluşturmuş, doğal olarak insanlara modernite ve eğitimin tanıtılmasına destek olmuştur. Ancak misyonerler, müjdeleme ve eğitim konularında, nüfusa ulaşmak için en çok yerlilerin ana dillerini ve dolayısıyla yerel dilleri kullanmak zorunda kalmıştır. Yeni Ahit böylece 1851'de Yoruba diline çevrilmiştir.

Misyonerler, tebliğ misyonlarının yanı sıra, yerlilere tarım ve el sanatları da öğretmiştir. Ticari işletmelerin kiliselere çok minnettar olmalarının nedeni budur, bu da onlara büro memurları ve tezgahlarını yönetmeleri için yetenekli bir işgücü sağlamıştır. Bu, İngiliz sömürge otoritelerinininki gibi misyonların evanjelizasyon ve eğitim faaliyetlerinin, modern Nijerya'nın siyasi hatlarını şekillendirmeye yardımcı olmuştur. Aslında, gelecekteki Nijerya Devleti'nin güneyindeki evanjelizasyon, başta Ibo ve Yoruba olmak üzere nüfusun eğitime yardımcı olmuş, böylece onlara Nijer Nehri'nin kuzeyinde yaşayan Müslüman etnik gruplar üzerinde eğitim düzeyinde bir avantaj sağlamıştır. Nijerya, 20. yüzyılın başında İngilizler tarafından sömürgeleştirilmiştir.⁸⁰

Kuzey ve güney bölgelerinin yeni Nijerya kolonisiyle birleştirilmesi 1914'e kadar gerçekleşmemiştir. Ülke idari açıdan kuzey ve güney illeri arasında bölünmüş durumda kalmıştır. Dolaylı yönetim sistemi altında kuzeyden güneye farklı uygulamalar vardır. Sömürge otoriteleri düzeni sağlamış ve sonuç olarak, özerkliklerini korumak ve tımarlıklarını pekiştirmek veya genişletmek için bundan yararlanan geleneksel şefliklere güvenerek vergiler almışlardır. Aynı şekilde, Batı'nın eğitimi ve işletmeleri Güney'de Kuzey'dekinden çok daha hızlı gelişmiş, böylece Kuzey-Güney dengesizliği ve

⁸⁰Thomson Alex, *An Introduction to African Politics*, New York: Routledge, 2010, s. 75.

bölünmesi devam ettirmiştir.⁸¹ Ülke, 967.000 km²'lik alanıyla en büyük İngiliz kolonisi olma ve 250'den fazla etnik kabileyi bir araya getirme özelliğine sahiptir.⁸²

İkinci Dünya Savaşı'nın etkileriyle Nijerya'da bir milliyetçilik hareketi oluşmuş, siyasi partilerin, sendikaların ve gazetelerin inisiyatifiyle İngiltere'ye karşı tam özerkliği savunan bir milliyetçilik doğmuştur. Milliyetçi hareketin yükselişiyle karşı karşıya kalan İngilizler, ülkeye 1951'de temsili bir hükümet, ardından 1954'te federal bir anayasa vermiştir. Böylece 1 Ekim 1960'ta Nijerya bağımsızlığını kazanmıştır. Ülke, ekonomisini zenginleştiren hammaddelere, özellikle petrole sahiptir. Öte yandan, bağımsızlıktan sonra ülkede etnik gruplar arasında iç gerilimler hissedilmektedir: Kuzeyliler (Hausa, Fulani ve Kanuri popülasyonları), Güneybatıda Yoruba ve Güneydoğu'da Ibo.⁸³

Bağımsızlıktan 1990'lara kadar, Nijerya'nın siyasi hayatı, orduyu iktidara getiren bir dizi darbeye işaretlenmiştir. 1966-1979 ve 1983-1999 yılları, tüm ülkenin sosyo-ekonomik dokusunu zayıflatan kanlı iç krizlere yol açan bir istikrarsızlık dönemi olarak tanımlanmıştır. 16 yıl aradan sonra ilk demokratik seçimlerle sonuçlanan demokratikleşme süreci 1999 yılına kadar başlatılamamıştır. Bu andan itibaren cumhurbaşkanlığı, yasama ve belediye seçimleri birbirini izleyerek sivillere seçilme imkânı sunarak barışçıl bir siyasi yaşam sunmuştur.⁸⁴ Ancak bu demokrasi, Fransızca konuşan ülkelerden farklı olarak, askeri cuntaların olduğu günlerde bile hiçbir zaman tek parti ya da ömür boyu başkan tanımayan bir ülkede tamamen haksız değildir. İki dört yıllık dönem için seçilen cumhurbaşkanları ile Nijerya otoriter tip rejimlere benzememektedir. İfade, örgütlenme ve basın özgürlüklerine saygı duyulmaktadır.

⁸¹Peters Jimi, *The Nigerian Military and the State*, London & New York, I.B Tauris, 1997, s.51.

⁸² Keith Buchanan, "Nigeria-Largest Remaining British Colony", *Economic Geography*, Clark University, Cilt 28, No4, 1952, s. 302-320.

⁸³Robert Cornevin, "Quinze années chargées d'histoire", *Le Monde*, 08 Aralık 1975.

⁸⁴Agbibo Daniel, "(SP) oiling Domestic Terrorism? Boko Haram and State Response", *PeaceReview: A Journal of Social Justice*, Cilt 25, No 3, 2013, s. 431-438.

Refahı ve dinamizmi dikkate değer gerçek bir güç oluşturan iş dünyası, böylece ülkeyi kıta gücü sıralamasında birinciliğe yerleştirmektedir. Nijerya'nın demografik ve ekonomik gücü aynı zamanda uluslararası sahnede diplomatik hedeflere sahiptir. Bu nedenle, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde kalıcı bir koltuğa sahip olmayı istemekte ve kendisini doğal olarak odak noktası olarak konumlandırmakta, dünya sahnesinde kıtayı temsil etmesi muhtemel dört ana devlet arasında kendisini tanımlamaktadır.⁸⁵

Ancak bu ilerlemelere rağmen Nijerya, yüksek sağlam hırslar kadar çok sayıda sorunlarla karşı karşıyadır. Kontrolsüz demografik büyüme, genç işsizliği, genelleşmiş yolsuzluk, siyasi sınıfın meşguliyeti, petrol gelirinin kötü yönetimi, yüksek suç seviyeleri, güçlü bölgeselci, etnik ve dini gerilimler, yaygın yoksulluk, temel kamu hizmetlerinin bozulması, liste uzundur ve tamamlanmaktan uzaktır. Benzer şekilde, sivillerin iktidara dönüşüne, OPC'nin (Odua Halk Kongresi) Yoruba otonomistlerinin, ardından MASSOB'un (Egemen Biafra Devletini Gerçekleştirme Hareketi) İbo ayrılıkçılarının isyanlarındaki artış eşlik etmiştir. Bu açıdan bakıldığında, 2009'dan beri Kuzey Doğu'da Boko Haram'ın cihatçı isyanı, hükümetin Kuzey'de katı bir İslam'ı savunan ve nüfus katliamına neden olan radikal bir hareketle karşı karşıya kaldığı onuncu krizden asla fazlası değildir.

3. BOKO HARAM'IN SAHNEYE ÇIKIŞI

Son yıllarda Çad Gölü havzası, başta terör krizleri olmak üzere güvenlik krizlerinden en çok etkilenen yerlerden biri olmuştur. Bu güvenlik istikrarsızlığı, Çad Gölü çevresindeki ülkelerin güvenliğini tehdit eden Boko Haram tarafından yaratılmış ve sivillere yönelik aşırı şiddet dizisi ile örneklenmiştir.

⁸⁵Marc-Antoine Pérouse de Montclos, "Le Nigeria, une puissance émergente ou un état failli ?", *La Découverte Hérodote*, Cilt 4, No 159, 2015, s. 6-12.

3.1. Boko Haram'ın Toplumsal Kökenleri ve İdeolojisi

Boko Haram hareketini anlamak için, kökenleri ve onu yönlendiren ideolojiyi derinlemesine incelemek önemlidir. Boko Haram terimlerinin kullanılmamızın nedeni bu ifadeye genellikle bölgesel olduğu kadar uluslararası düzeyde de atıfta bulunulmasıdır.

Aslında, orijinal olarak aldatma, özgünlük eksikliğini uyandıran yerli Hausa dili terminolojisinde "boko" terimini etimolojik olarak kavuşturmaktadır. Diğer bir kelime olan "haram" ise Arapça kökenli yasadışı veya yasaklanmış bir şeye işaret etmektedir.⁸⁶ Bargery'nin Hausa-İngilizce referans sözlüğünde, boko ile ilgili ifadeler "yanlış"ın bu orijinal anlamından türemiştir, "karatun boko", yani İslam'ın temelleriyle ilgili olmayan herhangi bir edebiyat veya eğitimidir.⁸⁷ Bu yüzden, onu basit ve kaba bir şekilde çevirirsek, "boko haram" ifadesi "Batı eğitimi yasak veya günah" anlamına gelmektedir. Yani Batılılaşmanın saptırdığı bir eğitim sisteminin reddidir. Bu yaygın isim, hareket tarafından kullanılan anlam değildir; çünkü bugün "Cemâ'atahl al-sunnali'l-da'wawa'l-cihād" Selef Yöntemi Üzerine Ehl-i Sünnete Davet ve Cihat Cemaati" olarak adlandırılmaktadır.⁸⁸

Bu hareketin toplumsal kökenleri, tam olarak Muhammed Marva'nın himayesinde doğan Maitatsine hareketiyle (Hausa'daküfür eden anlamına gelen bir kelime) 1970'lere dayanmaktadır.⁸⁹ Hareket, Kamerun'dan gelmiş ve Nijerya'daki Kano'ya yerleşmiş; Kuran üzerinde tartışmalı vaazları ve halk konuşmaları Nijerya devletine yönelik küfürlerle dolu halka açık konuşmalarıyla tanınmıştır. Radyo, saat, bisiklet, araba kullanmak ve gereğinden fazla paraya sahip olmak gibi her türlü Batılı

⁸⁶Newman Paul, "The Etymology of Hausa boko", *Réseau Méga-Tchad*, 2013, s. 2. <http://lah.soas.ac.uk/projects/megachad/publications/Newman-2013-Etymology-of-Hausa-boko.pdf>.

⁸⁷G. P. Bargery, *A Hausa-English Dictionary and English-Hausa Vocabulary*, Oxford University Press, 1934.

⁸⁸M. S. Imam, M. Kyari, "Usufiyya and the Nigerian State: Historicizing the Dynamics of Boko Haram Phenomenon", *Kaduna Journal of Liberal Arts*, Cilt 5, No 1, 2011, s. 27-45.

⁸⁹Abimbola O Adesoji, "Between Maitatsine and Boko Haram: Islamic Fundamentalism and the Response of the Nigerian State", *Africa Today*, Cilt 57, No 4, 2011, s. 98-119.

modernleşmeye modernizmine karşı çıkmıştır.⁹⁰ Şiddetli vaazları, ideolojileriyle çelişen siyasi ve dini otoritelerle yüzleşmekten oluşan dezavantajlı ve işsiz gençleri cezbetmektedir. Nijerya devletini onları durdurmak için zorlayan ayaklanmalar yaşanmıştır. Bu silahlı çatışmalar, Maitatsine Muhammed Marva hareketinin kurucusu da dahil olmak üzere yaklaşık 5.000 kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır.⁹¹ Nijerya'nın çeşitli şehirlerinde takipçilerinin dağılmasıyla hareket çözülmüştür.

Müslümanları laik bir eğitim sisteminde bile modern bilimleri ve dini bilimleri öğrenmeye teşvik eden Ehlü's-Sünne adlı Şeyh Ja'afar Mahmud Adam'ın gibi modern reformcu hareketlerin gelişini beklemesiyle; siyasi karar vericilerin bir parçası olmak ve böylece devlet içindeki İslam'ı desteklemektir.⁹² Böylece Şeyh Ja'afar, Ehlü's-Sünne'nın gençlik liginde 1998-2003 yılları arasında Şebabul İslam (Genç İslami) başkanı olarak kendisine yakın Muhammed Yusuf'u atamıştır.⁹³

Muhamed Yusuf, 29 Ocak 1970'te Nijerya'nın kuzeydoğusundaki Yobe Eyaletindeki Jakusko yerel yönetim seçim bölgesi'nde bulunan Gigir köyünde doğmuştur. Bugün Boko Haram olarak bilinen örgütün ruhani lideri olarak kabul edilmektedir.⁹⁴ Kuran okullarında eğitim görmüş, Suudi Arabistan'ın Medine şehrinde ilahiyat okumuş ve laik Batı tipi bir eğitim hiç almamıştır.⁹⁵ Yusuf, başlangıçta, 2000'li yılların başlarında, akıl hocası seçkin Şeyh Ja'afar Mahmud Adam'ın vesayeti altında Vahabizm ve Selefizm'den ilham alan teolojik eğitim aldığı İzala hareketinin bir üyesiydi. Genç Yusuf zamanla demokrasiyi ve sömürgecilikten miras kalan Batı eğitim

⁹⁰KastfeltNiels, "Rumours of Maitatsine: A Note on Political Culture in Northern Nigeria", *AfricanAffairs*, Cilt 88, No 350, 1989, s. 83-90.

⁹¹MervynHiskett, "The Maitatsine Riots in Kano, 1980: An Assessment", *Journal of Religion in Africa*, Cilt17, No 3, 1987, s. 209-23.

⁹²R. Loimeier, "The PopularDiscourses of Salafi Radicalism and Salafi Counter-radicalism in Nigeria: A Case Study of Boko Haram", *Journal of Religion in Africa*, Cilt 42, No 2, 2012, s. 118-144.

⁹³A. K. Ogori, "Return of the Boko Haram", *The Politico*, 2011, s. 17.

⁹⁴Taye Obateru et al., "Boko Haram leader, Yusuf, killed", *Vanguard*, 30 Temmuz2009. <https://www.vanguardngr.com/2009/07/boko-haram-leader-yusuf-killed/>.

⁹⁵"Nigeria: le chef de la secte islamiste Boko Haram, un ex-étudiant en Arabie saoudite", *Jeune Afrique*, 1 Ağustos 2009. <https://www.jeuneafrique.com/depeches/108596/politique/nigeria-le-chef-de-la-secte-islamiste-boko-haram-un-ex-etudiant-en-arabie-saoudite-3/>.

modelini reddederken, hocası şeyh Ja'far'ınkinin tersine bir pozisyon almaya başlamıştır. Batı eğitiminin müslüman topluma sapkın ve zararlı olduğunu düşünmektedir.

En önemli ideolojik zorluk, Yusuf'un grubunun tāghūt adını verdikleri laik devleti devirmeye çalışmasıydı. Bu ideolojik duruş, Yusuf'un, Nijerya'nın kuzeyindeki on iki eyaletinin 1999-2000 yıllarında kurulduğu “siyasi şeriatı” reddetmesine neden olmuştur. Bu tedbir şeriatı ceza kanununa kadar genişletti, ancak Nijerya'nın laik yasal çerçevesi kapsamında ve İslami olmayan bir devlette, şeriat mahkemeleri federal temyiz mahkemesine bağlı kalmıştır. Muhammed Yusuf laikliğe ve Batı etkisine karşı vaaz vermiş ve Nijerya devletinin hükümeti veya kamu hizmeti de dâhil olmak üzere başka herhangi bir varlığı için çalışmanın haram (günah) olduğunu ve laik devlet okullarına gitmenin haram olduğunu söylemiştir.⁹⁶

Muhammed Yusuf, Batı okulunun İslam kültürünü yok ettiğini ve Müslüman toplumunu Haçlı Seferlerinden daha çok fethettiğini düşünüyordu. Aynı geleneklerin gevşemesini, geleneksel değerlerin bozulmasını, kullanımını kınıyordu. Gregoryen takvimi ve dinin dikkatini dağıtan spor uygulamalarını, kısaca takipçilerinden, İngiliz sömürge sisteminden miras kalan Batı ilhamı ve Nijeryalı devlet okullarına gitmekten vazgeçmelerini istemiştir.⁹⁷ Buna karşın, Boko Haram modernliği reddetmez ve takipçilerinin modern teknolojileri kullanmamaya yasaklamaz, bu onu Maitatsine hareketinden ayıran şeydir. Batılılaşmanın, dinin ortaya çıkması ve ilerletilmesi üzerinde bir fren olduğu modern laik devlet sistemine itaatsizlik içindedir.

Yargı ve yorumlama hatalarına dayanarak, metinlerin yargı ve yorumlarındaki hatalara dayanan aşırı kabul edilen vaazlarıyla çok fazla eleştiriyle karşı karşıya kalan

⁹⁶Muhammad Nur Alkali et al., “Overview of Islamic Actors in Northeastern Nigeria”, *Oxford, Nigeria Research Network*, Working, No 2, 2012, s. 31-40.

⁹⁷Lea Baron, “Nigeria : Boko Haram c'est qui ? C'est quoi ?”, *Tv5 Monde Info*, 22 Şubat 2014 <https://information.tv5monde.com/afrique/nigeria-boko-haram-c-est-qui-c-est-quoi-4931>.

Şeyh Ja'far dâhil müslüman aydınlar Yusuf'u ikna etmeye çalışmışlar, ama bu girişim faydasız olmuştur. Bunun için Maiduguri'deki Ehlü's-Sünne camilerinde vaaz etmelerini yasaklamasına ve Yusuf'un öğretilerine karşı geniş bir farkındalık kampanyası yürütülmesine yol açmıştır. Şeyh Ja'far, 13 Nisan 2007 Cuma günü Kano'daki Juma'at Camii'nde sabah namazını yönetirken öldürülmüştür.⁹⁸ O zamandan beri, özellikle Maiduguri'de ve aynı zamanda diğer şehirlerde Boko Haram'ı eleştiren birçok müslüman din adamı suikaste kurban gitmiştir. 2003 yılından itibaren Ahlus-Sünnet camilerindeki tüm vaaz faaliyetlerini yasakladıktan sonra, Muhammed Yusuf öğrencileriyle birlikte başka bir yere çekilmiş ve Maiduguri'de Lowcost bölgesinde İbn Teymiyye adında bir camikurmuştur.⁹⁹ Hareketin önceki konumu reformistler tarafından geniş çapta kınanmıştır. Ancak dava ve silahlı mücadele yoluyla "daha saf bir İslam" kurma fikri büyük ölçüde Selefi-cihatçı ideolojinin yorumuna dayanmaktadır.

Boko Haram, sünnet esaslarına göre yaşanmış İslami bir varoluşu yeniden kurmaya çalışan, inançsızlık (küfür) olarak algıladıkları şeylere karşı vaaz veren veya İslam'a aykırı yeniliklere karşı vaaz veren (bid'a) bir ideolojiyi ifade etmektedir.¹⁰⁰ Yusuf, tekfir fikrini, özellikle Nijerya devleti için doğrudan çalışan birçok grupta ve Nijerya devletini inkâr etmeyen din bilginlerinde kullanmıştır. Bu kavramı radikal ve tartışmalı bir şekilde son derece dışlayıcı bir tavırla, grubunu kucaklamayan ve aktif olarak desteklemeyen diğer tüm Müslümanlara da yayar.¹⁰¹ Nitekim bu yoğunluğa ulaşan hareketin etkisini ve neden bu noktaya yayıldığını anlamak için, daha önce bahsedilen ideolojik faktörlerin ötesinde birkaç önemli faktörü dikkate almak gerekmektedir. Boko Haram, istihbarat raporlarının alarm zillerini çalmasına rağmen

⁹⁸Hassan A. Karofi ve Yusha'u A. Ibrahim, "Nigeria: How Sheikh Ja'afar Was Killed - Eye Witnesses", *AllAfrica*, 14 Nisan 2007, <http://allafrica.com/stories/200704170726.html>.

⁹⁹A. Walker, "What Is Boko Haram?", *Washington DC, United States Institute of Peace, Special Report*, Haziran 2012, www.usip.org/files/resources/SR308.pdf.

¹⁰⁰M. Last, "From Dissent to Dissidence: The Genesis and Development of Reformist Islamic Groups in Northern Nigeria", *Oxford, Nigeria Research Network*, 2012, s. 2.

¹⁰¹Alexander Thurston, *Boko Haram and Religious Exclusivism*, Oxford University Press's, 2015.

Vaaz Konseyleri gibi din veya hükümet yetkilileri tarafından dikkate alınmadığı için etki kazanmış ve kısmen güçlenmiştir.

Boko Haram'ın radikal muhalefet ideolojisiyle ortaya çıktığı siyasi ve ekonomik bağlamlar çok önemlidir. Siyasi sistemin eşitsizlikleri ve kuzey Nijerya'daki seçkinlerin açgözlülüğüyle ilgilihalkta güçlü bir adaletsizlik ve hayal kırıklığı duygusu vardır. Boko Haram'ın toplum üzerindeki seküler etkileri sınırlama ve mevcut okul sistemini ve siyasi sistemi İslami bir sistemle değiştirme mücadelesi vardır. Bu mücadele özellikle de dine bağlı gençlere yöneltilmiştir. Boko Haram, Nijeryalı siyasi sınıfa tiksinti ile bakmaktadır. Bu nedenle, Boko Haram'ın sosyal tabanı temelde çok az temel eğitim almış, okuma yazma bilmeyen veya okulu erken bırakan ve çalışmalarını tamamlamamış kişilerden oluşmaktadır. Aynı şekilde, ülkede okula devam oranının en düşük olduğu bir eyalette (Borno) kurulan hareket, merkezi güç tarafından terk edilmiş hissedenlerin yanı sıra yozlaşmış olarak kabul edilen yerel seçkinleri de cezbetmektedir. Bu nedenle Boko Haram, esas olarak dine dayalı bir ortak talep hareketi oluşturmaktadır.

Boko Haram'ın ideolojik temelinin ana kurucu metni Muhammed Yusuf'un Hadhihi 'Aqīdatuna-va-ManhajDa'vatina adlı eseri (Doktrinimiz ve vaaz yöntemlerimiz)'dir. Yusuf önemli metinleri teknik olarak analiz etme konusundaki entelektüel kapasitesi sınırlı olduğu için önemli bir teolog değildir, tam tersine son derece radikal bir vaaz verme yöntemini benimseyen iyi bir konuşmacıdır.

Ulusal ve uluslararası haberlere atıfta bulunarak, yolsuzluk, polis ve ordunun şiddetli baskısının yanı sıra cezasızlıktan kaynaklanan sosyal eşitsizliklerle boğuşan federal yönetim sistemini şiddetle kınamaktadır. Bu suçlamalarla sosyal adaletsizlik hissini ve nefreti sürekli beslemekte ve çoğu zaman şiddet çağrısı yapmaktadır. Bu vaazlar, Yusuf'un ideolojisini ve düşüncesini Nijerya sınırlarının ötesinde, özellikle de

Nijer, Çad ve Kamerun gibi komşu ülkelerde yaymak için ana kanallardır. Komşu ülkelerde de Nijerya'dakine benzer sosyal adaletsizlik durumları yaşanmaktadır. Yusuf'un Batı eğitim sistemine ve devlet yetkililerine karşı olan aşırı tavırları, onu "Mahamadou Issoufou Boko Haram" adı altında çok ünlü kılmıştır. Kısacası, Kuzey Nijerya ekonomisi krizdedir ve gençler arasında yüksek işsizlik oranları ile güvensizliğin daha da kötüleştiği bir durum söz konusudur. Başka bir deyişle, toplumsal koşullar ve devletin meşruiyetinin güçlü bir şekilde sorgulanması, isyanı tetikleyen koşulları yaratmıştır. Yusuf'un vaazlarını ve Boko Haram hareketinin üzerine inşa edildiği retoriği dikkatlice incelersek; argümanın dayandığı üç ana fikir tanımlamak mümkündür: laik ve baskıcı bir devletin suçlanması; Müslümanların mağdur edilmesi ve adaletsizlik hissinin kullanılması; nihayet cihadın teşviği ve şehitliğin yüceltilmesi¹⁰².

Başlangıçta Boko Haram, Nijerya devletine karşı şiddete dayalı isyancı bir ideolojiye sahip değildir. Özellikle Hristiyanları hedeflemekte ama öncelikle Müslümanları hedef almaktadır. Ancak Haziran 2009'da hareketin tarihinde belirleyici bir dönüm noktasıdır. 11 Haziran 2009'da polis, cenazeye giden Boko Haram hareketine ait bir grup motosikletçiye kask takma zorunluluğunu uygulamaya çalışmış, motosikletçilerin reddetmesi üzerine polis ateş açmış ve yaklaşık 17 kişi yaralanmıştır.¹⁰³ 26 Temmuz 2009'da Boko Haram, kuzeydeki Bauchi, Borno, Yobe ve Kano eyaletlerinde eşzamanlı bir saldırı başlatmıştır. Polis ve ordusu Boko Haram savaşçılarını ağır yenilgiye uğratmış; saldırı, hareketin ruhani lideri Muhammed Yusuf da dâhil olmak üzere 800'den fazla kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır. Belirsiz koşullar altında polis tarafından yakalanıp Muhammed Yusuf idam edilmiştir.¹⁰⁴ Maiduguri'de

¹⁰²Élodie Apard, "Les Mots de Boko Haram, Décryptages de discours de Mohammed Yusuf et d'Abubakar Shekau", *Afrique contemporaine*, Cilt 3, No 255, 2015, s. 43 à 74.

¹⁰³R. Loimeier, "The Popular Discourses of Salafi Radicalism and Salafi Counter-radicalism in Nigeria: A Case Study of Boko Haram", *Journal of Religion in Africa*, Cilt 42, No 2, 2012, s. 128-130.

¹⁰⁴"Le Nigeria compte ses morts après la bataille", *L'Express*, 2 Ağustos 2009. https://www.lexpress.fr/actualite/monde/afrique/le-nigeria-compte-ses-morts-apres-la-bataille_778194.html

ordu, özellikle de polis, şüphelileri yeterli yargılama olmaksızın toplayıp infaz etmiş ve bazen yerel halkı toplu cezalandırma gibi görünen bir cezaya çarptırmıştır.

Sonuç olarak, Boko Haram'ın birçok üyesi öldürülmesine rağmen grubun bir parçası olmayanlar da kurbanlar arasında yer almıştır.¹⁰⁵ Ordunun şiddetli baskıları karşısında, hayatta kalan Boko Haram üyeleri, liderlerinin ve hareketlerinin diğer pek çok üyesinin ölümünün intikamını almaya yemin etmiştir. Bu dönemden itibaren Boko Haram yeni bir politik yönelim başlatmış; şiddet içeren aşırılık ve uluslararası cihatçı hareketlerle temas kurmaya yönelmiştir.

3.2. Boko Haram'ın Örgütsel Yapısı ve İşleyişi

Boko Haram'ın organizasyon yapısı bugüne kadar bilinmemektedir. Boko Haram'ın gizli yapısı nedeniyle, organizasyonun iç yapısı büyük ölçüde gizli kalmıştır. Boko Haram'ın birkaç kilit lider etrafında yapılandırılmış merkezi bir organizasyon mu yoksa farklı taktikler ve farklı gündemlere sahip farklı grupların oluşturduğu merkezi olmayan bir hücreler ağı mı olduğunu bilmek özellikle önemlidir.

Yine de kararların ve kaynakların dikey olarak aktığı merkezi kuruluşlar, teorik olarak merkezi olmayan kuruluşlardan daha etkilidir, ancak aynı zamanda terörle mücadele önlemlerine karşı daha az dirençlidir.¹⁰⁶ Merkezi olmayan kuruluşlar ise, tek tek hücrelerden oluşan, çekirdekten nispeten bağımsız ve çözülmesi kolay olmayan ve aynı zamanda merkezi kuruluşlara göre koordine edilmesi çok daha zordur.¹⁰⁷ Boko Haram savaşçılarının yerel olarak faaliyet gösterme eğiliminde olup olmadıkları veya kuzey Nijerya'daki tarihi üsleri ile komşu ülkelerdeki yeni kutsal alanları arasında çok fazla seyahat edip etmediği sorusu da hala araştırılmamış durumdadır. Boko Haram gibi

¹⁰⁵ *Spiraling Violence: Boko Haram Attacks and Security Force Abuses in Nigeria Raporu*, Washington DC, Ekim 2012; *Nigeria: Trapped in a Cycle of Violence Raporu*, Amnesty International, Londra, 2012.

¹⁰⁶ Daniel Cunningham et al., *Understanding dark networks: a strategic framework for the use of social network analysis*, Rowman & Littlefield, 2016, s.119-130.

¹⁰⁷ Sean F. Everton, *Disrupting Dark Networks*, Cambridge University Press, Cilt 34, 2013, s.60-65.

uzun menzilli saldırıları koordine edebilen terör örgütleri, saldırıları belirli bir bölgede izole edilmiş yerel örgütlere göre Afrika devletleri ve uluslararası toplum için çok daha büyük bir tehdit oluşturmaktadır.¹⁰⁸

Boko Haram, nüfusun hemen hemen tüm kesimlerinden üyelere sahiptir. Bununla birlikte, üyelerinin çoğunluğu yoksul ve dezavantajlı sosyal gruplara mensup insanlardan oluşsa da, örgüt aynı zamanda eski üniversite profesörleri, öğrenciler, bankacılar, komisyoncular, ve diğerleri dahil olmak üzere varlıklı kişileri de üye olarak saymaktadır. Üyeleri, Çad, Nijer ve Kamerun gibi komşu ülkelerde de aktiftir. Verilere göre, Boko Haram militanlarının çoğunlukla 40 yaşın altındaki kişiler olduğu belirtilebilir.¹⁰⁹ Bu durum, eski Nijerya Devlet Başkanı Goodluck Jonathan'ın, Boko Haram sempaticilerinin ve hatta ajanlarının yürütme, yargı ve yasama idaresi de dahil olmak üzere tüm devlet güç sistemlerine sızdığını iddia etmesine neden olmuştur.¹¹⁰

Muhammed Yusuf'un zamanında hareket şu şekilde yapılandırılmıştır: Yusuf, ölümüne kadar Başkomutan (Amir-ul-Aam) idi. Eyaletin her federal bölgesine 2 temsilci (Amir-ul-Aam-1 ve 2) ve komutanlar (Amir) atamıştır.¹¹¹ Shura adında bir yüksek konsey, karar alma mekanizması olarak kurulmuştur. Shura konseyi, Boko Haram'ın en yüksek konseyi ve karar alma organıdır. İhtisas departmanları ve yerel makamların bölgelerini denetlemek üzere birkaç üye atanmıştır. Her denetçinin altında yerel bölgeden sorumlu başkanlar görevlendirilmiştir. Aktivistler her yerel bölge şefine rapor vermek zorundadır. Yusuf, ayrıca destekçilerini rollerine göre sıralamıştır.

¹⁰⁸ Olivier Walther et al, "Political Fragmentation and Alliances Among Armed Non-State Actors in North and Western Africa (1997–2014)", *Terrorism and Political Violence*, Cilt 32, No 1, 2020, s.86-168.

¹⁰⁹ Ahmed Aliyu et al., "Towards Understanding The Boko Haram Phenomenon in Nigeria", *Asian Social Science*, Cilt 11, No10, 2015, s. 309.

¹¹⁰ Uadile Martin, "Implication of the Political and Economic Factors in the Rise of Boko Haram Insurgency in Nigeria", *International Journal of Advanced Legal Studies and Governance*, Cilt 3, No 3, 2012, s. 88.

¹¹¹ Daniel E. Agbibo, "No Retreat, No Surrender: Understanding the Religious Terrorism of Boko Haram in Nigeria." *Africa Study Monographs*, Cilt 34, No 2, 2013, s. 65-84.

Üyelere, Asker, polis, aktivist üye, ayakçı ve organizatör gibi çeşitli roller ve çeşitli görevler verilmiştir.¹¹²

Muhammed Yusuf'un 2009'daki ölümünden sonra, Abubakar Shekau Boko Haram'ın yeni lideri olarak Yusuf'tan meşaleyi almış ve Nijerya devletinin yozlaşmış ve Nijerya'nın kuzeyinden ihraç edilecek olan tağhut ve onun yerine yeni bir "İslami" devlet uygulanması gerektiğini iddia etmiştir.¹¹³ Abubakar Shekau döneminde hareket, bazı küçük yeniden yapılanmalara rağmen aynı örgütlenme tarzını izlemektedir. Böylelikle eski militanların itiraflarından elde edilen bilgilere göre, örgüt hücrelerde örgütlenmiştir. Hücreler, otuz üyeden oluşan Shura konseyi (yönetim kurulu) tarafından koordineli olarak yönetilmektedir. Hücreler ülke geneline dağılmış durumdadır. Örgüt üyeleri cep telefonlarıyla iletişim kurmaktadır. Her kurul üyesi bir hücreden sorumludur ve her hücre belirli bir göreve veya coğrafi alana odaklanmaktadır. Hücrelerin alt üyeleri genellikle hücrenin diğer üyelerini tanımaz. Hücreler emirlerini bir komutandan alır. Örgütün tüm hücreleri Şura konseyinde temsil edilmektedir. Örgütün başı olan Shekau, aynı zamanda Şura konseyinin de başkanıdır. Birden fazla hücreyi içeren koordineli ve gelişmiş eylemleri yönetme yetkisi organizasyon başkanına verilmektedir. Örgütün eylemlerinin çoğu yönetim kurulu düzeyinde kabul edilir, ancak örgütün lideri, eylemleri tartışılmadan tek taraflı olarak karar verme gücüne ve ayrıcalığına sahiptir.¹¹⁴

¹¹²Sarah Ladbury et al., "Jihadi Groups and State-Building: The Case of Boko Haram in Nigeria." *Stability: International Journal of Security & Development*, Cilt 5, No 1, 2016, s. 1–19; Ezeani Emmanuel Onyebuchi ve Chilaka Francis Chigozie, "Islamic Fundamentalism And The Problem Of Insecurity In Nigeria: The Boko Haram Phenomenon." *Journal Of Humanities and Social Science (IOSR-JHSS)*, Cilt 15, No 3, 2013, s. 43-53.

¹¹³Abdulbasit Kassim, "Defining and Understanding the Religious Philosophy of Jihādī Salafism and the Ideology of Boko Haram," *Politics, Religion and Ideology*, Cilt 16, No 23, 2015, s. 191.

¹¹⁴Abdi O. Shuriye et al., "Global Challenge of Manual Suspicion: Boko Haram Uprising in Nigeria", *American International Journal of Contemporary Research*, Cilt 3, No 5, 2013, s. 105-111.

Yıllar geçtikçe Boko Haram, ana organizasyonu oluşturan çeşitli liderler ve gruplar arasındaki güç dengesinden kaynaklanan iç çekişmelerle parçalanmıştır.¹¹⁵ Zira Boko Haram şu anda Borno Eyaleti'nin Gzowa ve Kamerun-Nijerya sınırındaki bazı kısımlarını kontrol eden Abubakar Shekau liderliğindeki bir fraksiyon ile Abu Mus'ab al-Barnawi liderliğindeki bir başka ılımlı fraksiyon arasında bölünmüştür. Barnawi, Çad Gölü adalarında, Maiduguri'nin batısında ve Diffa bölgesinde Nijer sınırı boyunca faaliyet göstermektedir.¹¹⁶

Doğrusu, Boko Haram'ın organizasyon yapısı konusunda bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bazı akademisyenler, Abubakar Shekau'nun Boko Haram'ayüksek derecede stratejik ve operasyonel kontrol uyguladığı "merkezi ve teorik olarak birleşik bir organizasyon" olarak görmektedir.¹¹⁷ Bu perspektiften bakıldığında, Shekau'nun tartışmasız liderliği, muhaliflerin öldürüldüğü, sınır dışı edildiği veya emirlerine sıkı sıkıya uymaya zorlandığı güçlü bir şekilde birleşik bir örgüt kurulmasını sağladığı sonucuna varılmaktadır. Çatışmaları kazanmada ve toprakları elinde tutmada özellikle etkili olmasa da, bu merkezi liderlik, daha çok bilinen adıyla kısa ömürlü Ensar el-Müslimin fi Bilad al-Sudan Ansaru adı dışında, (2012'de kuruldu ve 2013'ten beri büyük ölçüde etkin değil), parçalanmış grupların sayısının etkin bir şekilde sınırlandırılmasına yardımcı olmuştur.¹¹⁸

Diğer araştırmacılar, Boko Haram'ın Shura Konseyi'nin genel yönetimi altında bir operasyonel hücreler federasyonu altında örgütlendiğini düşünmektedir. Bu görüşe göre, Boko Haram, gevşek bağlantılı hücreler ve çetelerden oluşan bir koalisyon, sıkı

¹¹⁵ Jacob Zenn, "Boko Haram's factional feuds: internal extremism and external interventions", *Terrorism and Political Violence*, 2019, s. 1–33.

¹¹⁶ Seignobos Christian, "Boko Haram Dans Ses Sanctuaires Des Monts Mandara et Du Lac Tchad", *Afrique Contemporaine*, Cilt 1, No 265, 2017, s. 99–115.

¹¹⁷ İdem

¹¹⁸ Jacob Zenn ve Zacharias Pieri, *Routledge Handbook of Terrorism and Counterterrorism*, Routledge Handbooks Online, 2018.s. 278-291.

disiplinli hiyerarşik bir ordu gibi çalışmaktadır.¹¹⁹ Boko Haram, lideri Muhammed Yusufun 2009 yılında idam edilmesinden bu yana hücre benzeri bir yapı benimsemiştir. Bireysel hücrelerin merkezi yönetimle çok az doğrudan temas halinde olduğu bu yapı, yerel ve bölgesel komutanların hükümete ve sivil hedeflere karşı operasyonlarında önemli düzeyde özerklik sağlamıştır.¹²⁰ Bununla birlikte, Boko Haram'ı oluşturan merkezi olmayan hücrelerin sayısı hala bir spekülasyon konusu olmaya devam etmektedir. Yerel muhbirler, Boko Haram'ın dahili olarak bölünmesi durumunda, hiç kimsenin bu hücrelerin sayısını ve yüksek liderlikle ne kadar yakından bağlantılı olduklarını tam olarak belirleyemeyeceğini bildirmiştir.

Boko Haram, etkili bir hareket kabiliyeti ile tanınır. Örgüt, 2009'da şiddete başvurduğundan bu yana günde ortalama iki saldırı gerçekleştirmekte ve yine günde ortalama 11 can almaktadır. Başlangıçta şehirlere odaklanan Boko Haram isyanı, saldırılarını gerçekleştirmek için farklı yöntemlere dayandığı 2013 yılından bu yana çoğunlukla kırsal alanlarda aktif hale gelmiştir.¹²¹

Eylemlerin kırsal alanlara taşınması, Boko Haram'ın Nijerya ordusuna meydan okumasına ve Çad Gölü çevresindeki tarımsal alanları ve doğal kaynakları kullanmasına izin vermiştir. Boko Haram saldırılarını 2014 yılına kadar kuzeydoğu Nijerya'ya odaklarken, hükümet güçleri ve kanunsuz grupların artan baskısı, terör örgütünün komşu ülkeleri Kamerun, Nijer ve Çad'da artan sayıda saldırı düzenlemesine neden olmuştur. Ayrıca, bugün Çad Gölü Havzası bölgesindeki Boko Haram gibi, suç ve terör örgütlerinin sınır bölgelerini kutsal alan olarak kullanarak coğrafi olarak yayılmasına

¹¹⁹ Alexander Thurston, *Boko Haram: the history of an African jihadist movement*, Princeton University Press, Cilt 65, 2017.

¹²⁰ Suranjan Weeraratne, "Theorizing the expansion of the Boko Haram insurgency in Nigeria", *Terrorism Pol Violence*, Cilt 29, No 4, 2017, s. 610-634

¹²¹ Daniel E. Agbiboa, "Ten years of Boko Haram: how transportation drives Africa's deadliest insurgency", *Cultural Studies*, Cilt 34, No 3, 2019.

izin vermektedir.¹²²Boko Haram'ı sınırların ötesine genişletmenin bu yeni yöntemi, çeşitli spekülasyonlar ve yorumlar yapmadan, bu hareketin organizasyon yapısını kesin ve somut bir şekilde açıklamanın zorluğunu kanıtlanmaktadır.¹²³

3.3. Boko Haram'ın Finans Kaynakları

Terörün finansmanı konusu, son derece karmaşık birçok kaynağı ve finansman mekanizmasını içermektedir. Boko Haram'ın finansmanı konusunda çok az araştırma mevcuttur. Bu durum spekülatif çalışmalara ve istihbarat raporlarına dayalı genel değerlendirmelere yol açmaktadır. Boko Haram'ın finansal kaynakları fidye için adam kaçırmaya, yasadışı mal ticareti (petrol, kömür, elmas, altın, uyuşturucu ve uyuşturucu) ve hatta bağışları içermektedir. Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, terörist gruplar için bir tercih kaynağıdır. İkincisi, kara para aklamayı amaçlayan ticari girişimler, hayvan ve silahlarda sınır ötesi kaçakçılık ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi hem yasal hem de yasadışı yolları kullanmaktadır.

ABD istihbarat kaynakları tarafından yayınlanan ve Boko Haram'ın tahmini serveti 70 milyon dolar olan son derece zengin bir hareket olduğunu iddia eden bu rapora göre örgüt, dünyanın en zengin yedinci terör örgütü olarak sıralanmaktadır.¹²⁴ Fidyeye ödemeleri, El Kaide gibi terörist gruplar için büyük bir finansman kaynağı olmuştur. The New York Times tarafından yayınlanan bir rapora göre, El Kaide 2008 ile 2013 yılları arasında en az 125 milyon ABD doları kazanırken, ABD Hazine Bakanlığı aynı dönem için toplam rakamı 165 milyon dolar olarak açıklamıştır.¹²⁵

¹²²Grimm Arsenault.E ve Tricia Bacon, “Disaggregating and defeating terrorist safe havens”, *Studies Conflict Terrorism*, Cilt 38, No2, 2015, s. 85–112.

¹²³Cold-Ravnkilde ve Plambech, “Boko Haram from Local Grievances to Violent Insurgency”, *Danish Institute for International Studies, DIIS Report*, No 21, 2015, s. 51-56.

¹²⁴ Annely Botha et al., “Understanding Nigerian Citizens’ Perspectives on Boko Haram”, *Institute for Securities Studies Monograph* No196, 2017, s. 57-58.

¹²⁵Rukmini Callimachi, “Payingransoms, Europe bankrolls Qaeda terror”, *The New York Times*, 29 Temmuz 2014, www.nytimes.com/2014/07/30/world/africa/.

Boko Haram, başlangıçta fidye için aynı rehine kaçırma yöntemini kullanmıştır. Çoğunluğu çocuk ve kadın olmak üzere 2.000 ila 5.000 kişiyi kaçırdığı tahmin edilmektedir. Kaçırılanlar çeşitli amaçlarla kullanılabilse de çoğunlukla grup için önemli bir finansman kaynağı olmuştur. Örneğin hareket, Kamerun'da yedi kişilik bir Fransız aileyi kaçırp, serbest bırakmak için 3,15 milyon dolarlık fidye almıştır¹²⁶. Kamerun Başbakan Yardımcısı Amadou Ali'nin karısının kaçırdıktan sonra serbest bırakması için 600.000 dolar¹²⁷; Yaşlılar Forumu'nun Borno üyesi ve Nijerya ordusunun generalinin babası olan 92 yaşındaki Ali Monguno'nun serbest bırakması için 320.000 dolar almıştır.¹²⁸ Nijerya'da orta düzey yetkilileri kaçırmak için kazanılan miktarın 10.000 dolar ve zengin Nijeryalılar için 1 milyon dolar olduğu tahmin edilmiştir.¹²⁹

Politikacıların Boko Haram'ı finanse ettiği iddiaları da oldukça önem arz etmektedir. Grubun kurucusu ve tanınmış ruhani lideri Muhammed Yusuf'un, hem dindar hem de politikacı olduğu tespit edilmiştir. Çünkü Yusuf, Şubat 2001'de kurulan ve yerel yöneticiler ve politikacılar da dahil olmak üzere birçok güçlü siyasi müttefiklik kurduğu Şeriat Uygulama Komitesi'nin bir üyesi olarak Borno Eyalet hükümetinde görev yapmıştır. Nijeryalı siyasi partiler ve politikacılar genellikle siyasi hedeflere ulaşmak için çetelerin hizmetlerini toplamakla suçlanmaktadır. Siyasi partiler birbirini suçlasa da, Boko Haram'ın kuzeydeki çeşitli siyasetçilere bu tür hizmetler sağladığına ve siyasi amaçlarla gruba sponsor olduklarına inanılmaktadır.¹³⁰ Nobel Edebiyat Ödülü sahibi Wole Soyinka, Boko Haram'ın yaptığı şeyi çeşitli nedenlerle destekleyen politikacıların olduğunu, çünkü iktidar arayışlarında her şeyi feda etmeye istekli

¹²⁶“Nigeria’s Boko Haram ‘got \$3m ransom’ to free hostages”, *BBC News*, 27 Nisan 2013. <https://www.bbc.com/news/world-africa-22320077>

¹²⁷Jacob Zenn, “Boko Haram: Recruitment, Financing, and Arms Trafficking in the Lake Chad Region”, *Combating Terrorism Center*, Cilt 7, No 10, 2014, s. 8.

¹²⁸Jacob Zenn, “Boko Haram’s Evolving Tactics and Alliances in Nigeria”, *Combating Terrorism Center*, Cilt 6, No 6, 2013, s. 10-16.

¹²⁹Phil Stewart ve Lesley Wroughton, “How Boko Haram is beating US Efforts to Choke its Financing”, *Reuters News*, 1 Temmuz 2014. <https://www.reuters.com/article/us-usa-nigeria-bokoharam-insight-idUSKBN0F636920140701>

¹³⁰Hilary Uguru, “In Nigeria, a Political war Behind the war on Boko Haram”, *VOA News/Africa*, 20 Haziran 2014. www.voanews.com/content/nigerias-politicalwar-behind-the-war/1941740.html.

olduklarını doğrulamıştır.¹³¹ Politikacıların Boko Haram için önemli bir finansman kaynağı olduğu algısı, bir dizi politikacıya karşı yapılan çeşitli iddialarla şekillenmiştir. 2011 ve 2015 yıllarında Nijerya'da yapılan son iki seçim, iki ana siyasi parti arasındaki suçlamalara ve karşı suçlamalara atıfta bulunmuş, her biri diğerini Boko Haram'a sponsor olmakla suçlamış, ancak hiçbir yeterli kanıt sunamamıştır. Politikacılara yönelik en ciddi suçlamalar, eski Kano, Bauchi ve Borno valileri ile bazı senatörlere karşı sunulmaktadır.¹³² Örneğin, Kano yönetiminin eski valisi İbrahim Shekarau'nun gruba her ay 10 milyon naira bağışladığı bildirilmiştir.¹³³ Tutuklamalara rağmen, yeterli delil elde etme ve sunmadaki zorluklar nedeniyle mahkemede yer alanların yargılanması son derece zor olmuştur. Buna rağmen Alhaji Bunu Wakil gibi tanınmış isimler ve başka 91 kişi Maiduguri'de tutuklanmış ve Boko Haram'ın finansörleri olmakla suçlanmıştır.¹³⁴

Ali Sanda Umar Konduga adlı Boko Haram eski sözcüsünün ifadesine göre, Department of State Security (Devlet Güvenlik İdaresi) tarafından gözaltında tutulduğu sırada, eski bir Nijeryalı büyükelçi ve senatör, Binda adlı hareketin vaftiz babası olduğunu itiraf etmiştir. Senatör Binda, örgüte 10 milyon Naira ödemeyi söz vermiş, ancak trafik kazasında ölmesinden dolayı 5 milyon Naira ödediğini belirtmiştir.¹³⁵ Aynı şekilde iki valinin Kano Eyaleti İbrahim Şekarau ve Bauchi Eyaleti İsa Yaguda hareketlerine aylık mali destek verdiği tespit edilmiştir.¹³⁶ Politikacıların terörizmi finanse ettiği fikri yeni değildir; Nijeryalı siyasi liderlerin Boko Haram'a maddi

¹³¹Seun Opejobi, “Why Nigerian politician supported Boko Haram – Soyinka,” *Daily Post News*, 22 Şubat 2016.

¹³²“For a detailed discussion of those accused, see Curbing violence in Nigeria (II) : The Boko Haram Insurgency”*International Crisis Group, Africa Report*, No 216, 2014, s.14–15.

¹³³David Doukhan, “Boko Haram: An Update and Some Thoughts About Who is Sponsoring Boko Haram,”*International Institute for CounterTerrorism*, 2013.

¹³⁴OnuohaFreedom. “Countering the Financing of Boko Haram Extremism in Nigeria.” *African Journal for the Prevention and Combatting of Terrorism*, Cilt 2, No 1, 2011, s. 89-121.

¹³⁵Okemi Mike, “Boko Haram: A Religious Sect or Terrorist Organization”, *Journal of Politics and Law Research*, Cilt 1, No 1, 2013, s. 1-9.

¹³⁶Agbiboa Daniel, “Living in Fear: Religious Identity, Relative Deprivation and the Boko Haram Terrorism”, *African Security*, Cilt 6, No 2, 2013, s. 153-170.

katkılarını anlatan The Inter-Governmental Action Group Against Money Laundering and Terrorism Financing in West Africa (Kara Para Aklamaya Karşı Batı Afrika Hükümetlerarası Eylem Grubu) tarafından tanınan bir terör finansmanı uygulamasıdır.¹³⁷

Diğer kaynaklar, Boko Haram'ın da uluslararası olarak diğer terörist gruplar tarafından finansal olarak desteklendiğinden bahsetmişlerdir. Gerçekten de bu bakış açısını destekleyen tarihsel bir bağlam vardır. Boko Haram'ın kökeni, iç ve dış faktörlerin birleşimidir. Grup kurulduğunda, El Kaide'nin önemli bir etkisi olduğu söylenmiştir. Bu etki sadece ideolojik bir ilham değil, aynı zamanda finansal bir yardımdır. Çeşitli kaynaklar Usame bin Ladin'in 2002'de Boko Haram'a başlangıç olarak yani kuruluş aşamasında 3 milyon dolar gönderdiğini göstermiştir.¹³⁸ Boko Haram'ın, silah satın almak için fidye elde etmek amacıyla yabancıların kaçırılmasını kolaylaştırmak için İslami Mağrip'teki El Kaide'den (AQIM) 250.000 ABD Doları tutarında bir bağışa bağlandığını iddia eden raporlar da mevcuttur.¹³⁹ 2011'de Boko Haram'ın bir sözcüsü, “*El Kaide bizim büyük kardeşlerimizdir. Mali ve teknik desteklerinden yararlanıyoruz. Onlardan ne istiyorsak sorarız*” demiştir.¹⁴⁰ El-Cezire ile 24 Haziran 2010'da yaptığı röportajda, El Kaide'nin emiri Ebu Musab Abdül Vadud (Abdülmalek Drougdel olarak da bilinir); Boko Haram'a teknik ve lojistik destek verdiklerini, bunun amacının yalnızca Sahraaltı ülkelerinde stratejik derinlik kazanmak değil, aynı zamanda Nijerya'daki Müslümanları Haçlılardan korumak olduğunu söylemiştir.¹⁴¹ Bu nedenle, diğer terörist grupların mali olarak Boko Haram'ı

¹³⁷“Terrorist financing in West Africa”, *Report of the Financial Action Task Force and West African Intergovernmental Action Group*, 2013, s. 29.

¹³⁸Eli Lake, “Boko Haram’s Bin Laden connection”, *The Daily Beast*, 5 Kasım 2014.

¹³⁹“World Almanac of Islamism’s profile of Boko Haram”, *American Foreign Policy’s*, 2016 <http://almanac.afpc.org/boko-haram> ; Terrence McCoy, “This Is How Boko Haram Funds its Evil”, *The Washington Post*, 6 Haziran 2014, www.washingtonpost.com/news/morning-mix/.

¹⁴⁰Terrence McCoy, “Paying for terrorism: Where does Boko Haram get its money from?”, *Independent*, 6 Haziran 2014, www.independent.co.uk/news/world/africa/paying-for-terrorism-where-does-boko-haram-gets-its-money-from-9503948.html.

¹⁴¹Pham J. Peter, “Boko Haram’s Evolving Threat”, *Africa Center For Strategic Studies*, No 20, s. 3, 2012.

desteklediğini doğrulayan birkaç tez vardır, ancak bu ilişkilerin mali boyutu hala net ve ayrıntılı değildir.

Kaynaklar arasında silahlı soygun, Boko Haram için önemli bir fon kaynağıdır. Silahlı soygun, banka soygunu, ve silah ile para çalmak için polis karakollarına, işyerlerine ve evlere girmeyi de içerir. Boko Haram'ın ayrıca Borno ve diğer kuzey kasabalarındaki ATM'ler de dahil olmak üzere birçok bankaya saldırdığı ve buradan büyük miktarda para çaldıkları bildirilmiştir. Nijerya'da silahlı soygun yaygındır ve hangi hırsızlıkların Boko Haram'a atfedilebileceğini belirlemek zor olmuştur. Yine de Boko Haram destekçileri, bankaların tefeciliğe alıştığını ve banka sahiplerinin parayı kamu fonlarının zimmete geçirilmesinden koruduğunu iddia etmektedir. Boko Haram üyeleri ırsızlıklarını haklı çıkarmak için şöyle derler: "*Sahiplerden kamu fonlarını çekip hortumlamak için burada saklıyorlar. Onları bulup paralarını geri alıyoruz*".¹⁴² Bununla birlikte, araştırmacılar, silahlı soygunun hareket için milyonlarca dolar değerinde olduğunu tahmin etmekte ve bazı tahminler rakamı 6 milyon ABD doları olarak ifade etmektedir.¹⁴³

Ayrıca, terörü finanse etmek için önemli bir talihsizlik oluşturan silah kaçakçılığı ve uyuşturucu kaçakçılığını da listeleyebiliriz. Sahel'de çeşitli suç grupları terörist hareketlerle faaliyet göstermekte ve uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığı faaliyetlerinde bulunmaktadır. Uyuşturucu ve silah kaçakçılığının Boko Haram için bir finansman kaynağı olduğu iddiası, mevcut ampirik kanıtlar açısından en zayıf olanlardan biridir. Terörist grupların uyuşturucu kaçakçılığını istismar ettiği bilinmesine rağmen, Boko Haram'ın bunlarla doğrudan ilgisi olduğuna dair kanıtlar belirsizdir. Uyuşturucu kaçakçılığı, kokain, eroin, esrar, kaçak ürünler, yasadışı sigara ve diğer maddelerin ticaretini içerebilir. Boko Haram'ın uyuşturucu kaçakçılığına karışmasının

¹⁴²Hakeem Onapajo, ve Ufo Ekeke Uzodike, "Boko Haram Terrorism in Nigeria", *African Security Review*, Cilt21, No 3, 2012, s. 24-39.

¹⁴³Peter Webber, "Who's financing Boko Haram?", *The Week*, 12 Mayıs 2012.

boyutu bilinmemekle birlikte, grubun kamplarına yapılan bir dizi askeri baskın ve şüpheli kişilerin tutuklanması, grubu birbirine bağlayan önemli kanıtları ortaya çıkarmıştır. Çad Gölü bölgesi, terörist ağların kontrolü altında narkotikler için bir geçiş yolu haline geldiğinden; terörist gruplar bu suç faaliyetleriyle muazzam ekonomik ve mali faydalar elde etmiştir. Örneğin, Borno Eyaleti, Dikwa'da ülke içinde yerinden edilmiş kişilere yönelik bir kampta kokain ve diğer yasaklanmış maddeler satarken yakalanan bir uyuşturucu kaçakçısı Baba Haruna'nın tutuklanması, Boko Haram'ın bu kampları mallarını satmak için satış merkezi olarak kullandığını doğrulanmıştır.¹⁴⁴ Ayrıca, Haziran 2013'te Nijerya ordusu, Boko Haram üssüne yapılan baskın sırasında önemli miktarda uyuşturucu ele geçirmiştir.

Uyuşturucu kaçakçılığında olduğu gibi, Boko Haram'ın silah kaçakçılığına bulaşma derecesi bilinmemektedir, ancak grup, karaborsadaki Libya silah ticaretiyle ilişkilendirilmiştir. Gerçekten de Muammer Kaddafi'nin düşüşünden bu yana, ülkesi Afrika'daki gelişmiş ve çeşitli silah stoklarından birine sahiptir. Nijerya için yalnız, The United Nations Regional Center for Peace and Disarmament (UNREC) (Birleşmiş Milletler Barış ve Silahsızlanma Bölgesel Merkezi)'ne göre 350 milyondan fazla küçük silah ve hafif silahın (tabanca, saldırı tüfeği, yarı otomatik silahlar ...) Nijerya topraklarında dolandığı ifade edilmektedir. Birleşmiş Milletler Afrika Barış ve Silahsızlanma Bölgesel Merkezi (UNREC) müdürüne göre, bu, Batı Afrika'nın tüm bölgesinde bulunan bu tür 500 milyon silahın yaklaşık %70'ini temsil etmektedir.¹⁴⁵ Kaddafi rejiminin düşmesinden sonra, Boko Haram eski silahlarını değiştirerek büyük bir cephanelik elde etmiştir. Bunlar arasında uzun menzilli hedeflere saldırmak için roket güdümlü el bombaları, patlayıcılar, uçaksavar 217 makineli tüfek, otomatik

¹⁴⁴Ola Audu, "Boko Haram: Nigerian agency laments increase in cocaine, illicit drug use in IDP camps", *Premium Times*, 13 Mart 2016.

¹⁴⁵Chika Odua, "Le Nigeria, au cœur de la circulation d'armes illégales dans une région instable", *VOA Afrique*, 09 Haziran 2018. <https://www.voaafricque.com/a/le-nigeria-au-coeur-de-la-circulation-d-armes-ill%C3%A9gales-dans-une-r%C3%A9gion-instable/4431738.html>.

tüfekler, el bombaları, patlayıcılar, araçlara ve mühimmat üzerine monte edilmiş hafif uçaksavar topçuları (küçük kalibreli ikiz tüp), BM değerlendirme raporunda yer alanlardır.¹⁴⁶

Boko Haram ivme kazanan başka yöntemler de kullanmaktadır; hayvan hırsızlığı ve sınır ötesi kaçakçılık bunlardan bazılarıdır. Nijerya'nın gözenekli sınırları göz önüne alındığında Çad Gölü sınırındaki ülkeler için ana sığır ihracat pazarını oluşturduğundan, Boko haram teröristleri sığırları sahiplerinin elinden zorla almakta ve kimi zaman da onları öldürmektedirler. Hayvancılık pazarı bölgede gelişmekte ve kârlıdır; çünkü hayvanın tüm ürünlerini, özellikle de eti ve boynuzları kullanılabilir. Bu faaliyet Kamerun'un güney kesiminde de yaygındır. Bunun için Ministry of Livestock, Fisheries and Animal Industries (Hayvancılık, Balıkçılık ve Hayvan Endüstrisi Bakanlığı) kaydından elde edilen verilerden açıkça görülmektedir. Finansal değerlendirme 8.553.414.500.00 CFA francı (yaklaşık 1.3000.000 €) bir finansal değer göstermektedir. İlgili türler esas olarak teröristler tarafından taşınan sığırlar, ardından küçük geviş getiren hayvanlardır. Bu aktivite, Çad Gölü bölgesinde yapılan tüm eylemleri destekleyebilecek ve finanse edebilecek muazzam kazançlar sağlamıştır.

Son olarak, en yaygın araçlardan biri olan STK'lar terörizmin finansmanında kasıtlı olarak paravan şirketler olarak hizmet vermektedir. Bu kuruluşların faaliyetleri genellikle hükümetin idari ve mali kontrolünden kaçtığından, bu da onları terörist grupların fon toplamak ve transfer etmek için araçsallaştırmaya karşı özellikle savunmasız hale getirmektedir. Teröristler, iyi organize edilmiş bir kara para aklama süreci yoluyla fonların gerçek hedefini gizlemek için genellikle hayır kurumlarını kullanılmaktadır. Kamerun'daki hayırsever faaliyetler kisvesi altında faaliyet gösteren

¹⁴⁶Report of the Assessment Mission on the Impact of the Libyan Crisis on the Sahel Region Raporu, contained in UN Security Council document S/2012/42, 18 Ocak 2012. <https://reliefweb.int/report/mali/report-assessment-mission-impact-libyan-crisis-sahel-region-7-23-december-2011-s201242>

ABC olarak adlandırılan 2012 ile 2014 arasında sadece 10,5 milyar FCFA (yaklaşık 16 milyon Euro) fazla nakit mevduattan oluşan önemli bir finansal akış kaydeden bir STK örneğidir.¹⁴⁷ Bu STK uluslararası bir cihatçı propaganda organı olarak sınıflandırılmış; terörist gruplarla ilişkileri kanıtlanmıştır. Amerikan ajansı, 2001 yılında World Trade Center, Dünya Ticaret Merkezi saldırılarının lojistik desteğinde uluslararası düzeyde STK'ların rolünü vurgulamıştır. Bu STK'ların faaliyetleri ABD'de (2002) Kanada'da (2004), Büyük Britanya'da (2004), Pakistan'da (2004) ve Hindistan'da terör örgütlerine finansal destek temelinde yasaklanmıştır. Böylece, National Agency for Financial Investigation (ANIF) yani Ulusal Finansal Araştırma Ajansı'nın soruşturması, bu STK'nın Boko Haram savaşçılarının yararına fon sağlama aracı olarak kullanılmasının sonucuna işaret etmiştir.¹⁴⁸

Bununla birlikte, Nijeryalı yetkililer tarafından gerçekleştirilen tutuklamaların yanı sıra çeşitli raporlar, genellikle çok gizli işlemleri içeren karmaşık sürece ışık tutmaya yardımcı olmuştur. Boko Haram'ın Suudi yardım kuruluşu Da'awa Enstitüsü ile bağlantılı bir İngiliz İslami örgütü olan el-Muntada al-Islami Trust'tan destek almış olabileceği iddiaları mevcuttur. Politikacılar için finansman konusunda olduğu gibi, STK'ların hareketi doğrudan finanse ettiğini yeterince kanıtlamak da çok zordur. Teröristlerin faaliyetlerini finanse etmek için kullandıkları kanallar, aşırılık yanlılarının Çad Gölü bölgesinde güvensizlik ve istikrarsızlığı körüklemesine izin veren başarısız bir kontrol mekanizmasının sonucudur.

¹⁴⁷ Georges Alain Tchango, “L’argent au service de la terreur : Flux financiers illicites et terrorismes dans les sous-régions centrales et Ouest-Africaine”, *Africa Development, Security and Democratic Governance in Africa*, cilt 44, No. 1, 2019, s. 77-99.

¹⁴⁸ Fogang, “1049 917 milliards blanchis entre 2006 et 2017”, *Cameroun Tribune*, 22 Kasım 2018. <https://www.cameroon-tribune.cm/article.html/22462/fr.html/-1049-917-milliards>

İKİNCİ BÖLÜM:

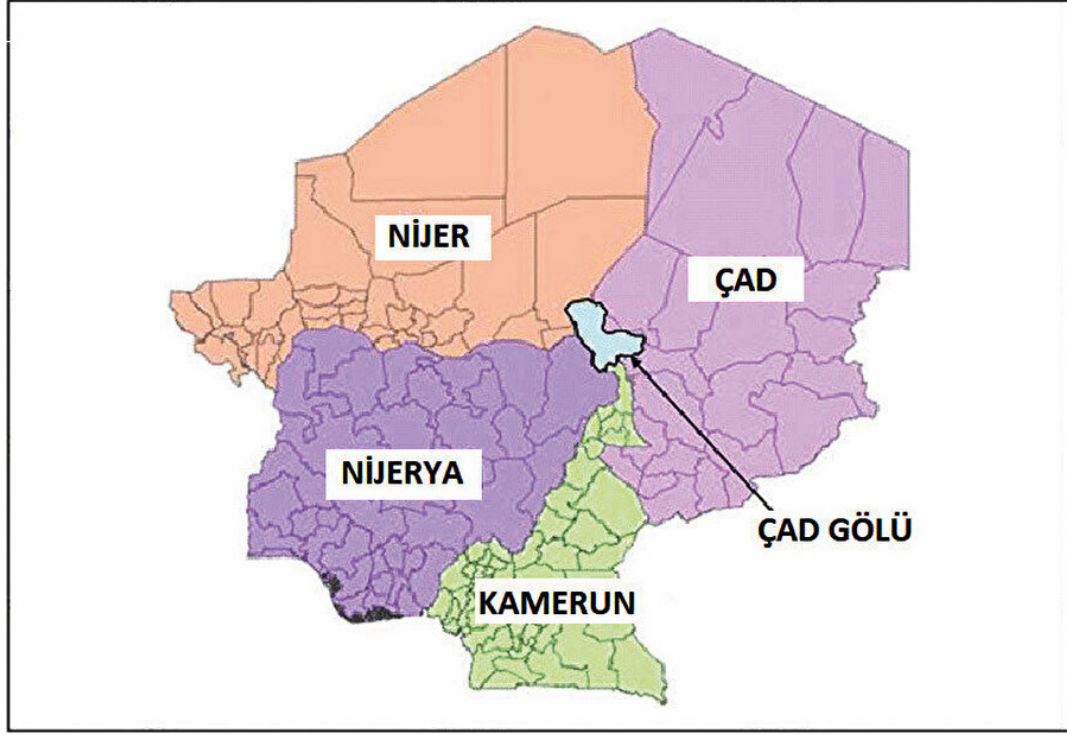
BOKO HARAM: BÖLGENİN GÜVENLİĞİNE ANA TEHDİT

1. ÇAD GÖLÜ HAVZASI BÖLGESİNİ DÜZENLEYEN KURUMSAL ÇERÇEVE: ÇAD GÖLÜ HAVZASI KOMİSYONU (ÇGHK)

Çad Gölü havzası, Orta Afrika'da 6 ° ve 24 ° Kuzey enlemi ile 8 ° ve 24 ° Doğu boylamı arasında yer almaktadır. Bir bütün olarak ele alınan coğrafi havza, 2.434.000 km²'lik bir alanı veya Afrika kıtasının yüzölçümünün %8'ini kapsamaktadır.

Bu terim, esas olarak biri politik, diğeri coğrafi olmak üzere iki farklı varlığı ifade etmektedir. Geleneksel Çad Gölü Havzası olarak bilinen varlıkların ilki, Çad Gölü Havzası Komisyonu (ÇGHK) adı verilen kalıcı bir danışma yapısı tarafından yönetilmektedir. 1964 yılında oluşturulduğunda ÇGHK yaklaşık 437.000 km²'lik bir alanı kapsamıştır. 1994 yılında, Orta Afrika Cumhuriyeti ÇGHK'ye katıldığında, iki katından fazla artarak 967.000 km²'ye ulaşmıştır.

İkinci öge, havzanın kendisi olan “Çad Gölü Hidrografik Havzası”dır. Cezayir, Libya, Çad, Nijer, Nijerya, Kamerun ve Orta Afrika Cumhuriyeti, gibi birçok ülkenin sahel kıyılarını kapsayan bu bölgenin 2,335,000 ila 2,382,000 km² arasında olduğu tahmin edilmektedir. Ancak araştırmamız yalnızca siyasi varlık, yani ÇGHK ile ilgilenecektir.

Şekil 1: Çad Gölü Havzası Haritası

Kaynak: Afrika Araştırmacılar Derneği, <https://afam.org.tr/cad-golu-havzasi-iklim-degisikligi-ve-bolgesel-etkileri/>

1.1. Çad Gölü Havzası Komisyonun Oluşumu ve Hedefleri

ÇGHK, Çad Havzası'nın sularını etkileyebilecek farklı devletlerin eylemlerini koordine etmek ve bu bölgeyi etkileyen çeşitli sorunları barışçıl bir şekilde çözmek üzere Afrika'da kurulmuş kalıcı bir danışma yapısıdır. ÇGHK, 22 Mayıs 1964'te, göl kıyısındaki Nijer, Nijerya, Çad ve Kamerun gibi ülkelerin devlet başkanlarının Fort-Lamy (bugün Encemine) Sözleşmesini imzalamaları ile, “Çad Gölü Havzası Komisyonu” adlı kalıcı bir danışma yapısı olarak kurulmuştur. 1999'da, Orta Afrika Cumhuriyeti Komisyon'a beşinci üye olarak katılmıştır. ÇGHK'nın misyonu, sürdürülebilir kalkınma için bölgesel entegrasyonu teşvik etmek ve üye ülkeler arasında barışı ve güvenliği korumak amacıyla Çad Gölü'nün sularını sürdürülebilir ve eşit bir şekilde

yönetmektir. Çad Gölü'nü çevreleyen eyaletler, Çad Gölü havzasının kaynaklarının ekonomik amaçlarla kullanılmasını sağlamak için ÇGHK' yı kurmuştur.

Başlangıçta asıl görevi, Çad Gölü Havzası'nın kaynaklarının ekonomik amaçlarla adil ve hakkaniyetli kullanılmasını sağlamaktır. Bu hedef daha sonra diğer alanlara, özellikle de güvenliğe genişletilmiş ve üye ülkeler arasında işbirliği ve ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesi yoluyla nüfusların yaşam koşullarının iyileştirilmesini içermiştir. 1973'ten itibaren, başta çevrenin korunması, malların ve insanların dolaşımı, sınır kontrolü ve devletler arası işbirliği gibi çeşitli parametreler önemli hale gelmiştir¹⁴⁹. Varlığının ilk yıllarında bölge önce kuraklık ardından da sınır ötesi güvensizlikle karşı karşıya kalmıştır. 2000'li yılların sonundan bu yana, ÇGHK, ortak yönetim ilkelerini benimseyerek, bir vizyon (Vizyon 2025)¹⁵⁰, bir strateji (Stratejik Eylem Programı)¹⁵¹ tanımlayarak, kendini yeniden düzenleyerek bir konsolidasyon süreci başlatmıştır. Daha da su konusunda (Su Şartı ve Ekleri)¹⁵² ve çeşitli projeler aracılığıyla çevresel bilgilerin yönetimini pekiştirmek için çalışmıştır.

Günümüzde, Çad Gölü havzasındaki sınır ötesi güvensizlik tehdidi, ÇGHK 'nin insan hareketlerini daha iyi kontrol etmek için sınırlara müdahale etmesini sağlamıştır. Bu, üye ülkelerin faaliyetlerini işbirliği açısından çerçeveleyen kurumsal bir organ olarak çalışmasının önemini haklı çıkarmaktadır.

¹⁴⁹ CBLT/0001, Document de Base, s.7.

¹⁵⁰ Bu vizyon, her üye devletin, ihtiyaçlarını ve haklarını karşılamak için sağlıklı ve yeterli su kaynaklarına eşit erişime sahip olmasını ve tatlı su kaynaklarını, ekosistemini ve biyolojik çeşitliliğini korumayı amaçlamaktadır.

¹⁵¹ Stratejik Eylem Programı, çevre yönetimi ve işbirliği ilkelerini belirler, Çad Gölü havzasının sürdürülebilir kalkınması için uzun vadeli bir vizyon ortaya koyar, Çad Gölü havzasının entegre ve sürdürülebilir yönetiminin zorluklarını not eder ve Su kaynakları ve çevre için Hedefleri belirler.

¹⁵² Bu tüzüğün amacı, Çad Gölü Havzası çevresi ve su kaynaklarının adil ve sürdürülebilir yönetimi için eylemlerin sinerjilerinin uygulanmasına elverişli bir ortam yaratmaktır. 2017 yılında Kamerun, Çad, Nijer ve Nijerya tarafından onaylandı. Yalnızca Libya ve Orta Afrika Cumhuriyeti bunu henüz onaylamadı.

1.2. Çad Gölü Havzası Komisyonu'nun Siyasi ve Kurumsal Yapısı

ÇGHK üç organdan oluşur: Devlet başkanları zirvesi, Bakanlar Konseyi ve İcra Sekreterliği. Aşağıda ÇGHK'nın organlarının ayrıntılı bir betimlenmesi verilmektedir.

1.2.1. Devlet Başkanları Zirvesi

Komisyonun en yüksek karar alma ve rehberlik organıdır. Yılda bir kez olağan olarak toplanır. ÇGHK'nin en yüksek yapısını temsil eden Devlet Başkanları Zirvesi'dir. Nitekim Devlet Başkanları Zirvesi, hem işbirliğinin ana aktörleri olan hem de herhangi bir girişimin merkezinde yer alan liderleri bir araya getiren önemli bir organdır. Bu önem, devlet başkanlarının gerçek patronlar olması ve onların rızası olmadan hiçbir kararın alınamayacağı gerçeğiyle açıklanmaktadır¹⁵³. Komisyon'un önerisi üzerine icra Sekreterini atamaktan sorumludurlar. Aynı şekilde, İcra Sekreteri ve yardımcısının görevden alınması konusundaki nihai karar tamamen bu zirveye aittir. Nitekim, ÇGHK'nın ilk sekiz yılında, Çad Gölü kıyısındaki tüm eyaletlerde siyasi krizler ve çatışmalar patlak vermiştir. Devletler, kendi iç krizlerini çözmeye odaklanmalıdır. Sonuç olarak, devlet başkanları zirveleri sırasında ortaya çıkan sorunların bir kısmını çözemediler. Nedeni, ÇGHK'ya mülteci örgütü statüsü veren Çad'daki iç savaştır. Tarihinin en zor dönemlerinden birini yaşayan organizasyon, Marua'ya (Kamerun) devredilmiştir. Bu sürgün dönemi, Komisyon'un büyük bir uyuşukluğuna karşılık gelmiştir. En az beş yıl boyunca geliştirme faaliyetlerini uygulamak çok zor olmuştur.

Çoğu durumda, hükümetler arası bir organizasyon tarafından çeşitli faaliyetlerin konuşlandırılması, gerçek bir dinamizm için devlet başkanlarının katılımına ve itici gücüne bağlıdır. Devlet başkanları zirvelere katılımlarıyla bölgenin ekonomik, sosyal, çevresel ve güvenliğiyle ilgili konularda görüşlerini dile getirmektedir. Bu zirvelere

¹⁵³ CBLT/0016, Procès-Verbal du 7e Sommet des Chefs d'Etat. CBLT, Recueil des décisions des Sommets des Chefs d'Etat, s.31. Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les quatre Etats Riverains du Lac Tchad*, s.82.

katılımları, bölgesel düzeyde varlıklarını ortaya koymalarına ve çıkarlarını savunmalarına da olanak tanımaktadır. Nijerya, 1977'de Enugu'da düzenlenen üçüncü zirveden bu yana organizasyonun yapısında silinmez bir iz bırakmıştır. Zirve sırasında Nijerya, ÇGHK' nin kalkınma bütçesine 375 milyon CFA frangı (5 72399 Avro) katkıda bulunmaya karar vermiştir¹⁵⁴. Nitekim Devlet Başkanları, kalkınmada devletin rolünün farkında olurken, uluslararası topluluk tarafından taahhüt edilen uluslararası taahhütler doğrultusunda sürdürülebilir kalkınma alanında alt-bölgesel ve uluslararası işbirliğinin önemli rolünü kabul etmek ve kaynakların sürdürülebilir yönetimine izin veren yasa ve yönetmelikleri uygulamaktadır.

1.2.2. Bakanlar Konseyi

Komisyonun denetim ve kontrol organıdır. Bütçenin ve Komisyonun yıllık eylem programının kabulü için her yıl olağan oturumda toplanır. Bakanlar Konseyi, her üye devlet için iki Komiserden oluşmaktadır. Komiserler, devletlerin büyükelçileridir ve görevleri, Çad Gölü havzasının diğer üyelerinin çıkarlarına saygı gösterirken kendi ülkelerinin çıkarlarını savunmaktır. Her devlet temsilcilerini kendi ihtiyaçlarına göre seçmektedir. ÇGHK içinde yürürlükte olan hiyerarşiye göre Komisyon, Devlet Başkanları Zirvesi'nden sonra ikinci karar alma organıdır. Devlet Başkanları ve İcra Sekreterliği arasında iletişim kurmaktadır. Komisyon'un faaliyetlerini izleme ve değerlendirme organıdır.¹⁵⁵

Komite başkanlığı üye devletlerin alfabetik sırasına göre temsilciler tarafından iki yıl süreyle yürütülmektedir. Aynı zamanda, Komisyon'un kurumsal işleyişiyle ilgili olarak önemli bir konumu vardır. Yine de bir üyenin görev süresi her zaman ülkesinin

¹⁵⁴ 1977'de, devlet başkanlarının Üçüncü Zirvesinde, Nijerya, 500 milyon CFA Frangıdan kalkınma bütçesinin %75'ine katkıda bulunmayı kabul etti. Kamerun % 15, Nijer% 5 ve Çad% 5 Kalkınma Fonuna katkı sağlayacaklardı. Bu yüksek oran sayesinde, Nijerya, kuruluşun kurtarıcısı olduğunu kanıtladı. Bu nedenle hiçbir devlet, Nijerya'nın 50 yıldan fazla bir süredir sürdürdüğü icra sekreterin pozisyonuna itiraz etmek istemez. CBLT/0011, *Procès-Verbal de la Troisième Conférence*, s. 7-13.

¹⁵⁵ CBLT/0001, Document de Base: Article IX du Statut, s.6.

hükümeti ile olan ilişkileriyle yakından bağlantılıdır. Hükümet değiştiğinde bazı komisyon üyeleri otomatik olarak değiştirilmektedir. Diğerleri ise, deneyimleri ve Çad Gölü havzasındaki işbirliği konusundaki ustalıkları temelinde desteklenmekte ve sürdürülmektedir.¹⁵⁶ Üye ülkelerden adaylar arasından bir icra sekreteri ve bir sekreter yardımcısı seçmekten sorumludur. İhlal veya itaatsizlik durumunda komisyon onları görevlerinden alabilir. Ancak, bu yaptırımın etkili olabilmesi için Komisyon tarafından alınan herhangi bir kararın Devlet Başkanları Zirvesi tarafından onaylanması gerekmektedir¹⁵⁷. Bu sorumluluk, Komisyonun ÇGHK' nin yegane icra organı olduğunu kanıtlanmaktadır. Aynı şekilde Komisyon, toplantılar sırasında planlanan faaliyetlerin gerçekleştirilmesini sağlamakla görevlidir. Değilse sorunlarını incelemeli ve devlet başkanlarının zirvelerine tavsiyelerde bulunmalıdır. Komisyon'un büyük bir yetkisi olduğundan, önerileri her zaman Devlet Başkanları Zirveleri'nde dikkate alınmaktadır. Bu teklifler tartışılır ve daha sonra kabul edilebilir veya reddedilebilir.

Öte yandan Komisyon, iki veya daha fazla devlet arasında ortaya çıkabilecek siyasi krizleri yönetebilmektedir. Bu itibarla, şikayetleri incelemekten ve anlaşmazlıkların barışçıl çözümüne katkıda bulunmaktan sorumludur. Komisyon müdahalesinde daima diplomatik kanalı tercih eder.

1.2.3. İcra Sekreterliği

Devlet Başkanları Zirveleri ve Bakanlar Konseyi kararlarının yürütme organıdır. ÇGHK'nın faaliyetleri İcra Sekreterliği tarafından yürütülmektedir. Uzmanlar ve Komisyon tarafından hazırlanan projelerin hayata geçirilmesinden sorumludur. İcra Sekreterliği, kurumunun ruhudur, çünkü Yönetici Sekreterliği olmasaydı, ÇGHK boş bir kabuk olurdu. Yönetici Sekreter ve ekibi, alandaki faaliyetlerin uygulanmasında kilit

¹⁵⁶ M. Z. Njeuma, “Coopération Internationale et Transformation du Bassin du lac Tchad”, *Politique Africaine*, Cilt 2, No 94, 2004, s.32.

¹⁵⁷ CBLT/0001, *Document de Base. Article XV du Statut*, s.8.

bir rol oynar. İcra sekreteri bütçeyi hazırlar ve genellikle örgütün idari politikasını belirlemekten sorumludur. Yönetici Sekreteri ve Asistanı seçme yöntemi ÇGHK tüzüğünde belirtilmiştir. Her eyalet, kendi vatandaşlarından birini icra sekreterliği görevi için aday gösterme hakkına sahiptir. İcra sekreterliği için seçilen adaylar arasından devlet başkanlarına teklifte bulunmak komisyona kalmıştır. Devlet başkanları bu teklifi kabul edebilir veya reddedebilir. İcra sekreterinin görev süresi yasaya uygun olarak her üç yıldır.¹⁵⁸

1964'ten 2014'e kadar, icra sekreteri işlevi önemli ölçüde gelişmiştir. Sekreter, kuruluş oluşturulduğunda Komisyon ve Devlet Başkanları tarafından tanımlanan bir rolle sınırlı görünmektedir. Aslında, Yönetici Sekreterin talimatlara tam olarak uyma yükümlülüğü vardır. Çünkü sekreterin yaptığı en ufak bir hata onun görevden alınmasına neden olabilir. Sekreterlerin her biri görev süreleri boyunca organizasyon üzerinde silinmez bir iz bırakmıştır. Birkaç adım, sekreterin varoluş nedenini vermesine yardımcı olmuştur. Böylelikle ilk aşamada sekreter kaynakların envanterine ve pilot çalışmalara aktif olarak dahil olmuştur. Bu çalışmalar, ona tarım, balıkçılık, hayvancılık ve su kaynaklarının durumu hakkında genel bilgi vermeyi amaçlıyordu. Daha sonra, Sekreter faaliyetlerini uygulamak için uzmanlara ihtiyaç duymuştur. Ancak, yeni bağımsız devletler bunları sağlayamadıkları için, ÇGHK bünyesindeki personel eksikliğini telafi etmek için Birleşmiş Milletler'e bağlı uluslararası kuruluşlarda çalışan uzmanları aramak zorunda kalmışlardır.

Hedefler arasında, devletler arasındaki işbirliğinin iyileştirilmesi ve halkların yaşam koşullarının iyileştirilmesi yer almaktadır. Böylelikle Yönetici Sekreterliği bu hedeflere ulaşmak için yapılandırılmıştır. Aslında, 1960'ların sonundan 1990'lara kadar, icra sekreterliği birkaç bölüme ayrılmıştır. Örneğin, kırsal kalkınma (tarım, hayvancılık,

¹⁵⁸ CBLT/0001, Document de Base, Article XII du Statut, s.8.

balıkçılık, su ve jeoloji) nüfusların yaşam koşullarını iyileştirmek için gereklidir. Aynı zamanda tarımsal ürünler marketlerde rahatlıkla satılabilmelidir. Bu nedenle icra sekreteryası bu doğrultuda projeler tasarlamak için iki departman kurmuştur. Amaç, nüfusun çabalarından en iyi şekilde yararlanmasına (ticari ve ekonomik ilişkiler) yardımcı olmak için yolların (inşaat mühendisliği ve telekomünikasyon) durumunu iyileştirmektir.

2. ÇAD GÖLÜ HAVZASI'NDAKİ BOKO HARAM YÜKSELİŞİ AÇIKLAYAN FAKTÖRLER

Çad Gölü Havzası ülkeleri birden fazla yönden bölgesel bir kavşak noktasındadır. Tarihsel olarak yoğun sınır ötesi hareketliliğin hedefi olan başlıca komşu ülkeler olan Çad, Nijer, Orta Afrika Cumhuriyeti, Nijerya ve Kamerun iki farklı siyasi ve ekonomik bloğa bölünmüştür. Nijerya ve Nijer, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'nun (ECOWAS) bir parçasıdır. Çad, Kamerun ve Orta Afrika Cumhuriyeti ise Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'nun üyeleridir (ECCAS). Sonuç olarak, ÇGHK, Çad Gölü'nün ortak ve sürdürülebilir yönetimini ve kaynaklarını işletilmesine teşvik etmek ve aynı zamanda Çad Gölü kıyılarının dalgalı modelinin göç ürettiği bir bağlamda sınır ötesi güvenliği teşvik etmek için 1964 yılında kurulmuştur.

2.1. Sosyo Ekonomik Bağlamın Kırılganlığı

Çad Gölü Havzası'ndaki Boko Haram isyanı, merkezi yetkililer tarafından ihmal edilen ve neredeyse terk edilen savunmasız bir bölgenin durumunu göstermektedir. Bu kriz, gölü çevreleyen devletlerin yönetim sisteminin zayıflığını gözler önüne sermektedir. Devletin ihmali, ekonomik güvencesizlikle sonuçlanır. Aynı şekilde işsizlik ve kamu hizmetlerinin eksikliği de yoksulluk ve az gelişmişlik döngüsüne katkıda bulunmaktadır.

Tarihsel olarak, Sahilin rotalarını Atlantik kıyılarından Kızıldeniz'e bağlayan stratejik ve ticari bir kavşak olarak kabul edilen bir bölgede, istikrarsızlık ve şiddet içeren aşırılığın yükselişi Nijerya, Kamerun, Nijer ve Çad'ın güvenliğini, ekonomik ve kurumsal durumunu kademeli olarak etkilemektedir. Bu kriz, bölgenin vatandaşları açısından özellikle ekonomik faaliyetler için yıkıcı etkilere sahiptir. Zira bölgede zaten yağışlarda büyük bir düşüş, zayıf hasat, hayvan kaybı, su kaynaklarında azalma ve bunun sonucunda da yoksullukta bir artış yaşamaktadır. Şiddet içeren aşırılığın yayılmasının ve isyanının nedenleri arasında, devam eden eksik istihdam tehdidinin doğurduğu yoksulluk son derece belirgindir. Gençlerin işgücü piyasasına katılımını ortaya koyan demografik veriler dikkate alındığında, 2015 yılında Çad'da 80.000 (15 yaşına ulaşan gençler), Kamerun'da 142.200, Nijer'de 10.380 ve Nijerya'da 315.000 olduğu tahmin edilmektedir.¹⁵⁹

Kuzey Nijerya'daki işsizlik oranının %1,9 olduğu, bu da ülkedeki en yüksek seviye ve ortalama %23,9 tahmin ediliyor.¹⁶⁰ Benzer şekilde, veriler Kamerun'daki eksik istihdam oranının Kuzey bölgelerde daha yüksek olduğunu, Yaoundé gibi şehirlerde %46 ila 48'e karşılık % 82 ila 84 arasında ve Duala ve diğer bölgelerde % 60 ila % 70 arasında olduğu tahmin edilmektedir.¹⁶¹ Genel olarak, gençler gezici ticaret, ulaşım, yiyecek-içecek, kasaplık veya mobil telefon gibi güvencesiz ekonomik faaliyetlerde bulunurlar, ancak bunlar çoğunlukla gayri resmi ve istikrarsızdır; sürdürülebilir bir sosyo-profesyonel entegrasyon oluşturmamaktadır.

Bu endişe verici durum çeşitli ortakların ve bağışçıların fonların yanı sıra destek planlarını uygulamaya koymalarına yardımcı olarak son yıllarda Kamerun, Çad

¹⁵⁹ United Nations, World Population Prospects. The 2012 Revision Raporu, United Nations, New York, 2013. <https://www.un.org/en/development/desa/publications/world-population-prospects-the-2012revision>.

¹⁶⁰ North East States Transformation Strategy Raporu, Shamsuddeen Usman & Associates, Abuja, 2014.

¹⁶¹ Rapport National de Progrès des Objectifs du Millénaire pour le Développement, Institut National de la Statistique Raporu, MINEPAT, Yaoundé 2010. <http://www.mepd-tl.org/index.php/en/documentations/send/5-autres-documents/33-rapport-national-omd-2012>

ve Nijer'de gençlerin istihdamını, yetkilendirilmesini ve sosyoekonomik katılımını teşvik etmiştir.¹⁶² Bu önemli insan kaynağı, eğitim, sağlık ve önemli bir işgücü oluşturan birçok genç işçiyi istihdam edebilecek işlerin yaratılması gibi gerekli temel altyapıyı gerektirmekte ve bölgedeki yoksulluğun azaltılmasına da katkıda bulunmaktadır. 2011'de Kamerun'u, kamu hizmetlerinde 25.000 genç için, özellikle 17 ila 40 yaş arası gençleri, yani 7.258.000 olarak tahmin edilen nüfusu hedefleyen bir işe alma planına yapmıştır. Ancak çalışmalarına izin verecek gerekli işletme bütçeleri olmadığından Kamerun, bu projeyi gerçekleştirememiştir.

Yaygın yoksulluk, Boko Haram'ın bu dezavantajlı bölgelerin devlet tarafından terk edilmesinde önemli bir faktör olarak tanımlayan aşırılık yanlısı vaizleri tarafından istismar edilmiştir. Ekonomik koşullar, saldırganlığa ve ardından isyana yol açan bir hayal kırıklığı kaynağıdır. Bir grubun diğerine göre göreceli dezavantajı, gelir veya sosyal sınıf eşitsizliği olarak tezahür ettiğinden, şikayet ve saldırıları besleyen hayal kırıklığına yol açmıştır.¹⁶³ Nitekim Usman Dan Fodio'nun zamanından bugüne kadar, Boko Haram da isyanlarını haklı çıkarmak için toplumun ekonomik koşullarını bağlamayı amaçlamıştır. Fodio'nun Hausa rejimine karşı isyan için gösterdiği nedenlerden biri, halkın ekonomik sefaletiydi. Fodio, hükümeti büyükbaş hayvan çiftçileri ve çiftçiler için haksız vergi rejimleri olarak adlandırdığı, toprak mülkiyetinin ayırım gözetmeksizin iptali ve diğer yolsuzluk biçimlerinden dolayı eleştirmiş ve vatandaşların ekonomik zorluklarından sorumlu tutarak kınamıştır. Fodio, ekonomik refah konusundaki endişelerini göstererek daha iyi bir vergi rejimi talep ettiğinde yerel halk tarafından sevinçle karşılanmıştır.¹⁶⁴ Bu nedenle, düşman vergi rejimlerinin neden

¹⁶² Deon Filmer ve Luise Fox, "L'emploi des jeunes en Afrique subsaharienne", *Rapport complet, Africa Development Forum; Washington, DC: World Bank and Agence Française de Développement*, 2014. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/>

¹⁶³ Idean Salehyan, *Rebels Without Borders: Transnational Insurgencies in World Politics*, Cornell University Press, 2011, s. 20.

¹⁶⁴ Aremu ve Johnson Olaosebikan. "The Fulani Jihad and its Implication for National Integration and Development in Nigeria." *African Research Review*, No 5, 2011, s. 1–12

olduğu ekonomik zorluklar, halkın Hausa rejimine karşı ayaklanmasına yol açarak halk arasında hayal kırıklığına neden olmuştur. Aynı şekilde, Mohammed Marva'nın mesajı da toplumda hüküm süren genel ekonomik zorluklara dayanmaktadır. Maitatsine, kasıtlı olarak, kırsal kesimden yeni gelmiş olan ve Batı zenginliğine ve materyalizmine yönelik saldırılarından etkilenen evsiz ve işsiz gençleri işe alma politikasını izlemiştir.¹⁶⁵

Fodio ve Maitatsine'deki isyanlarda olduğu gibi, kuzey Nijerya'daki ekonomik zorluklar hayal kırıklığına ve ardından saldırganlığa yol açmıştır. Bölgedeki yoksulluk seviyesi de Boko Haram isyanını harekete geçirmede bir faktör olduğunu kanıtlanmıştır. Hareketin lideri Muhammed Yusuf, halkına temel kamu hizmetlerini sunamayan yozlaşmış bir yönetimin eksikliklerine her zaman dikkat çekmiştir. Çıkmazdan çıkış yolunun Müslümanların ahlaki açıdan iflas etmiş toplumdan izole bir yere göç etmesi ve siyasi yozlaşma ve ahlaki yoksunluktan uzak ideal bir İslami toplum kurması olduğunu savunmuştur.¹⁶⁶ Kendisine sınırların ötesinde bir şöhret veren belagatinin Muhammed Yusuf yerel bankaların uyguladığı kredilerden daha düşük kredilerle mikro girişimlere finanse etmekte çekiçi bir mekanizma kurmuştur. Böylece Boko Haram genç işsizlere finansal bir alternatif sunarak kendisine devlet dışı aktörlerden biri olarak tanıtabilmiştir.¹⁶⁷ Örgüt ganimetlerinin paylaşılmasından elde edilen maddi veya finansal ödüller gibi diğer teşviklerle de bu ivmeyi oluşturmuştur. Dolayısıyla bu yaklaşım şüphesiz bireyler için motive edici bir faktör olmuştur.

Dahası, Nijerya hükümetinin yüksek beklentileri ile etkileyici olmayan ekonomik başarıları arasındaki tutarsızlık, ciddi hoşnutsuzluğa ve dolayısıyla dışlanmış hisseden insanlardan şiddetli tepkiler görmesine neden olmuştur. Bu, güney ile

¹⁶⁵ Hickey Raymond, "The 1982 Maitatsine Uprisings in Nigeria: A Note." *African Affairs*, Cilt 83, No 331, 1984, s. 251–256.

¹⁶⁶ Onuoha, Freedom, "Boko Haram: Nigeria's Extremist Islamic Sect", *Al Jazeera Centre for Studies*, 2012. <http://studies.aljazeera.net>.

¹⁶⁷ *North East States Transformation Strategy Raporu*, Shamsuddeen Usman and Associates, NESTS, Abuja 2014.

karşılaştırıldığında kuzey Nijerya'nın algılanan marjinalleşmesi ile karmaşık hale gelmiştir. Bu durumun sürekliliği, nüfusta, onları hayal kırıklığına uğratan ve saldırgan davranışlara yönelten göreceli bir yoksulluk hissi uyandırmıştır.¹⁶⁸ Yozlaşmış liderliğin ve kötü yönetimin sonucu olan yoksulluk, Boko Haram isyanını körüklemiştir. İnsanlar geçim kaynaklarından mahrum bırakılmış ve bu dayanılmaz bir hal alıp saldırganlıkla sonuçlanmıştır.¹⁶⁹

Buna ek olarak, ekonomik sıkıntıların bir göstergesi de kuzeydoğuda tırmanmaya devam eden genç işsizliğidir.¹⁷⁰ Bölgedeki yoksulluk oranları, özellikle diğer bölgelere kıyasla yüksek olma eğilimindedir. Örneğin, Boko Haram krizinin merkez üssü olan Nijerya'daki Borno eyaletindeki yoksulluk oranı, 2017 yılında yapılan bir çalışmada %70 olarak ölçülmüştür. Bu, ülkenin birçok güney eyaletinden önemli ölçüde daha yüksek bir orandır.¹⁷¹ Tüm ülkenin en fakir kesimini kuzey bölgeleri oluşturmaktadır. Benzer şekilde, 2012 yılında Nijerya'nın kuzey doğusuna ilişkin endişe verici istatistikler, 15 yaşın altındaki çocukların sadece %2'sinin aşılandığını, gençlerin %83'ünün okuma yazma bilmediğini, okul çağındaki çocukların %48,5'inin okulda olmadığını ve 4 ila 16 yaş arası Müslümanların %34,8'inin hiçbir okula gitmediğini göstermektedir.¹⁷²

Kuzey ve güney arasındaki yoksulluk oranlarındaki farklılığın bölgedeki Boko Haram'ın yükselişini yeterince açıklayamayacağı açıktır, ancak hareketin kötü şöhretini tesis etmek ve isyanlarını meşrulaştırmak üzere istismar ettiği belirleyici bir faktör

¹⁶⁸ Ayegba Usman Solomon, "Unemployment and Poverty as Sources and Consequences of Insecurity in Nigeria: The Boko Haram Insurgency Revisited." *African Journal of Political Science and International Relations*, Cilt 9, No 3, 2015, s. 90–99.

¹⁶⁹ Adegbulu Femi. "Boko Haram: The Emergence of a Terrorist Sect in Nigeria 2009–2013", *African Identities*, Cilt 11, No 3, 2013, 260–273.

¹⁷⁰ National Bureau of Statistics Raporu, *National Unemployment Rate*, 2010. <http://www.nigerianstat.gov.ng/>.

¹⁷¹ *Nigeria, Oxford Poverty and Human Development Initiative Raporu*, Oxford Department of International Development Queen Elizabeth House, University of Oxford, Haziran 2017. www.ophi.org.uk

¹⁷² Vicky Alain, "Aux origines de Boko Haram", *Le Monde diplomatique*, No 697, 2012, s. 8-9.

olmuştur. Aynı şekilde, Kamerun'un uzak kuzey bölgesi, az gelişmişliğin yarattığı güvenlik açıklarını bünyesinde barındırmaktadır. Kamerun'un uzak kuzey bölgesiyaklaşık 4 milyonluk tahmini nüfusu ile Kamerun'un en kalabalık bölgesidir. Aynı zamanda, nüfusun %74'ü yoksulluk sınırının altında yaşarken %37,5'lik bir ulusal ortalamaya göre en yoksul olanıdır.¹⁷³ Bölgede, ülkenin geri kalanında olduğu gibi, eksik istihdam gençlerin %75'inden fazlasını etkilemektedir. Yoksulluk, bu gençleri terörist grubun sunduğu fırsatları değerlendirmeye sevk etmiştir.¹⁷⁴

Çad'da da yoksulluk sınırının altında yaşayanların sayısı 2011 ile 2019 arasında 4,7'den 6,3 milyona çıkmıştır. 2018'de nüfusun %42'si ulusal yoksulluk sınırının altında yaşamaktaydı. Yoksulluk, özellikle Çad Gölü bölgesinde ağırlıklı olarak kırsal alanlarda yoğunlaşmakta ve özellikle gençleri etkilemektedir. 25 yaşın altındakiler arasında işsizlik oranının %22 ve eksik istihdam oranının %35 olduğu tahmin edilmektedir.¹⁷⁵

Nijer'de, yoksulluk vakası 2011'de %48,2 olarak tahmin edilmektedir.¹⁷⁶ Nijer'in yoksulluk oranını düşürmek için son on yılda kaydettiği büyük ilerlemeye rağmen, aşırı yoksulluk seviyesi 2019'da %41,4 ile çok yüksek olmaya devam etmekte ve 9,5 milyondan fazla insanı ve özellikle de gençlere etkilemektedir.¹⁷⁷ Bu endişe verici yoksulluk faktörü, binlerce aylak gencin ailelerini terk edip terörist grubun saflarına katıldığı Boko Haram'ın nüfuzunun genişlemesinde etkili olmuştur.

Bu sefalet üreme alanı, aslen Ustaz Muhammed Yusuf liderliğindeki bir grup aşırılık yanlısı din adamının ihbarını körüklemiştir. Kuzey doğu eyaletlerindeki sosyal

¹⁷³ Cameroon: Confronting Boko Haram Raporu, *International Crisis Group*, Kasım 2016, s. 3. www.crisisgroup.org/africa/central-africa/cameroon/cameroon-confronting-boko-haram

¹⁷⁴ “Cameroun : 8 millions de pauvres, 3,2 millions de personnes en besoin d’assistance d’urgence en 2017”, *Cameroon Voice*, 4 kasım 2016. www.cameroonvoice.com/news/article-news-27548.

¹⁷⁵ “Tchad réduction de la pauvreté”, *PNUD* www.td.undp.org/content/chad/fr/home/sustainable-development.html

¹⁷⁶ “Emergence d’une classe moyenne et réduction des inégalités au Niger”, *Institut National de la Statistique du Niger*, 2015, s.27.

¹⁷⁷ “Niger vue d’ensemble”, *La Banque Mondiale* <https://www.worldbank.org/en/country/niger/overview> <https://www.worldbank.org/en/country/niger/overview>

durumdan yalnızca yolsuzlukla suçlanan siyasi ve dini makamlar sorumlu tutulmuştur. Bu özgün muhalefet daha sonra, Nijerya toplumunun tüm laik yönlerinin reddedilmesi üzerine kristalleşerek gelişecekti. Boko Haram rehberlerinin öğretisinin radikalleşmesi, konumu köktendinciler tarafından ikiyüzlü olarak kabul edilen bazı imamların damgalanmasına yol açmıştır. Birçoğu hedefli suikastlara maruz kalmıştır. Bu nedenle, kurucu antagonizma düşmanlık iki uzlaşmaz kategoriye yol açar: bir yandan Nijerya'nın merkezi hükümeti ve diğer yandan Boko Haram isyanı. Aynı zamanda, bu patlayıcı iklimden temel bir isyan kurumu ortaya çıkmaktadır.¹⁷⁸

Sağlık ve eğitim kurumları gibi yeterli temel altyapının olmaması ve mevcut işsizlik, ihtiyaçlarını karşılamak için birkaç genç işsiz harekete katılmasını desteklemektedir. Yoksulluk, yönetimi temsil eden yerel seçkinlerin terk ve reddedilme duygusuyla sürdürüldüğünden, gençleri devlete karşı isyan ve isyana yönlendiren bir tetikleyici olmuştur.

2.2.Sınırlar Yönetimi ve Sınırları Korumada Etkin Koordinasyonun Eksikliği

Çad Gölü bölgesi, tarihsel olarak Afrika'nın en güçlü imparatorluklarından birinin merkez üssü olarak tanınan bir bölgenin sonucu, Kanem Bornudur. Bu imparatorluk 8. yüzyılda kurulmuş ve Sahel'den Arap Yarımadası'na uzanan kıta kavşağına yerleştiren stratejik konumu nedeniyle İslam'ın kutsal yerlerine giden ana hac yolunu oluşturan bir güç haline gelmiştir. Köle, devekuşu tüyü, arap zambak ve deri gibi ana ürünlerin değişimini kontrol ederek dünyanın geri kalanıyla ekonomik, ticari ve diplomatik bir politika oluşturup organize edebilmiştir.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Paul Elvic Batchom, “La guerre civile « transfrontalière » : Note introductive et provisoire sur les fortunes contemporaines de la guerre civile”, *Politique et Sociétés*, Cilt 35, No 1, 2016, s.108.

¹⁷⁹ Arditti C, “Juifs et Musulmans dans le commerce des plumes d'autruche entre l'Afrique subsaharienne et l'Europe (XIXe-XXe)”, communication au XVe colloque du réseau Méga-Tchad, *Les échanges et la communication dans le bassin du lac Tchad*, 2012.

Bu alan, ekonomik ve sosyal bağlara dayalı geniş bir kültürel ve etnik çeşitliliği bir araya getirmekte ve güçlü çevresel etkileşimlerle (nehirler çevresinde) ve ayrıca göçmen akışlarıyla işaretlenmiş bir sistem olarak işlev görmektedir. Üst düzey idari birimlere dayalı olarak, bu bölge şu anda kuzeyden güneye 1.000 km ve doğudan batıya 500 km'den fazla uzanan bir alanı temsil ederek, 2017'de yaşadığı yaklaşık 29 milyon nüfus sahiptir.¹⁸⁰

Nitekim egemenlik fikrine anlam katan sınır ve hukuki araç gerçekliğin etkilerini doğurmaktadır. Devletlerin kimliği, uluslararası egemenliğe katılımlarına dayanmaktadır. Bu egemenliğin unsurlarından biri, bir devletin egemen gücünün üzerinde bulunduğu toprakların kontrolünü gösteren sınırdır.¹⁸¹ Bu nedenle, sınır, uluslararasıdaki kardeşlik uygulamalarının ve ilişkilerinin güçlendirilmesini teşvik eden sosyal faaliyetler için bir alan olarak görülebilir. Barış, ticaret ve her türlü ticari uygulamalar gibi, devletler arasındaki sınırın etkin işlevini göreceli hale getirebilir. Ancak, değişim alanlarının bu şekilde yeniden yapılandırılması, devletin sürdürülebilirliğini ve toprak çerçevesinin korunmasını engellemez, çünkü sınır devletlerin güvenliği için bir risk faktörü haline gelebilir. Unutulmamalıdır ki, göreceli olduğu veya bölgenin sınırları dışındaki bölünme hatlarını talep eden nüfuslara dayatıldığı için sınır, devletlerin güvenliği için bir risk faktörü haline gelebilir. Bu gerçeklik özellikle Çad Gölü bölgesi devletleri arasında sınır görevi gören genel coğrafi alanda akuttur.¹⁸²

2009'dan bu yana Çad Gölü bölgesi, Boko Haram ile bağlantılı bir terörist isyan krizine girmiştir. Bu bölge, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) ile

¹⁸⁰Géraud Magrin ve Christine Raimond, "La région du lac Tchad face à la crise Boko Haram : interdépendances et vulnérabilités d'une charnière sahélienne", *Bulletin de l'Association des Géographes Français*, 2018, s. 203-221.

¹⁸¹Stephen D. Krasner, "Abiding Sovereignty", *International Political Science Review*, Cilt22, No 3, 2001, s. 229-251.

¹⁸²Hastings Michel, "Contrebande et contre-société komünist. Éléments d'une culture frontalière", *Espace, populations, sociétés*, No 1, 1984, s. 83-91.

Orta Afrika Devletleri Ekonomik ve Parasal Topluluğu (CEMAC) arasında ticarete izin veren geniş bir ticari alan oluşturmaktadır. Aynı zamanda, hükümet tarafından neredeyse terk edilmiş bir alandır ve teröristlerin bu devletlere karşı saldırılar gerçekleştirebilmeleri için önemli ekonomik faydalar elde etmelerine izin veren uyuşturucu ve silah kaçakçılığı ile boğuşmaktadır. Bu devletler, kendi topraklarında ölümcül saldırı döngüleri yaşamaktadır. Bu terörist grup, Afrika'nın tüm Sahel bölgesinin barış ve istikrarını tehdit etmeye devam etmektedir. Nitekim, güvenlik krizinin Çad Gölü Havzası'ndaki etkisini incelemek için, devletlerin geliştiği ortama atıfta bulunmak gerektiği açıktır. Boko Haram'ın artan isyanı, büyük ölçüde devletler arasında etkili bir sınır yönetimi eksikliğinden dolayı kolaylaştırılmıştır. Nijerya, doğuda Kamerun ile 1.690 kilometre, kuzeyde Nijer 1.497 kilometre, batıda Benin 773 kilometre ve kuzeydoğuda Çad ile 87 kilometre sınır bölgelerinin önemli bir özelliğini paylaşmaktadır.¹⁸³

Nijerya, sınırlarının ötesinde komşularıyla bir dizi önemli dini ve sosyoekonomik faktörü de paylaşmaktadır. Örnek olarak Boko Haram'ın son yıllarda faaliyet gösterdiği komşu ülkeleri ele alalım. Karşılaştırmalı bir perspektiften, bu ülkeler Sahra'nın hemen güneyinde Senegal'den Somali'ye kadar uzanan İslam'ın neredeyse bin yıldır etkili olduğu bir alan olan Sahel bir kültürel homojenliği paylaşmaktadır. Öte yandan, bu devletler, özellikle Hausa dili olmak üzere dil çeşitliliğinin baskınlığı ile birleşmiştir. O halde bu devletler yüksek düzeyde yoksulluk ve depresif sosyoekonomik göstergelere sahiptir. Son olarak, devletler mezhepçi Sufi kardeşlik toplulukları ve İslam'daki reformist akımların karmaşık bir karışımını paylaşmaktadır.

¹⁸³Freedom C. Onuoha, "Porous borders and Boko Haram's arms smuggling operations in Nigeria", *Aljazeera Centre for Studies*, 2013.

Bu ülkelerin paylaştığı bu sosyo-antropolojik alan, sınır fikrinin işleyişini zorlaştırmamakta ve yüksek derecede sosyal, kültürel, tarihi ve antropolojik süreklilik içermektedir. Tarihe atıfta bulunmak için, sınırların en az sekizinci yüzyıldan beri bu alanı dolduran kültürel alan dikkate alınmadan çizildiği belirtilmelidir. Bu bölgedeki sınırın her iki tarafındaki nüfus çoğunlukla, zirve döneminde, kuzey Çad Gölü'nden Nijerya'daki Bautchi Platosu'nun merkezine ve Kamerun'daki Adamawa Platosu'na uzanan bir eyaletler federasyonu olan Kanem-Bornu imparatorluğunun torunlarıdır.¹⁸⁴ Bu nedenle, 19. yüzyılın başından beri, dini ve siyasi fikirler, dini gruplar, siyasi etkileriyle bu bölge arasında birkaç sınır yönüne taşınmıştır. Bu süreçte, bir bölgedeki olaylar diğerinde dallanma ve gelişme eğilimindedir. Boko Haram'ı oluşum aşamasında etkileyen ve 1980'lerde Nijer'de de ortaya çıkan İzala olarak bilinen Nijeryalı Selefî reform hareketinin durumu budur.¹⁸⁵ Nijerya'da olduğu gibi, bu reformist Selefî hareketin ortaya çıkışı Nijer'de kurulan Sufilerle yüksek düzeyde anlaşmazlık yaratmıştır. Çad Gölü bölgesindeki fikirlerin ve insanların tarihsel gerçekliği göz önüne alındığında, Boko Haram krizinin giderek bölgeselleşmesiziyadesiyle normaldir. Boko Haram'ın beşiği ve kalesi olan Borno Eyaleti, Kamerun, Çad ve Nijer ile sınırlarını paylaşmakta ve bu devletler sınırları boyunca etnik yakınlıklara sahiptir. Boko Haram, bu sınırın gözenekli olmasından yararlanmış ve Çad, Nijer ve Kamerun'un paylaştığı kültürel ve etnik-dini yakınlıkları kendi yararına kullanmıştır. Bağlantılar, silah kaçakçılığının dolaşımını, savaşçıların işe alınmasını ve bölgeler arasında Boko Haram savaşçılarının akışını

¹⁸⁴ Mveng Engelbert ve Daniel Beling-Nkoumba, "Manuel d'histoire du Cameroun", Yaoundé, Éditions du Centre d'Édition et Production pour l'Enseignement et la Recherche, 1983.

¹⁸⁵ Mustapha A. R, "Violent Islamic radicalisation : Northern Nigeria in the light of the experience of Southern Niger Republic", *Public Workshop/10th Meeting of Research Cluster on West Africa/11th Meeting of Research Unit on Politics and International Relations*. Informalisation and its Discontents and Violent Islamic Radicalisation. Co-organised by the 29th Kyoto University African Studies Seminar, 2014.

kolaylaştırmaktadır.¹⁸⁶ Örneğin, Kamerun'un en kuzeyindeki geçişken sınır, uzun süredir Boko Haram tarafından sığır ve nakit para çalmak ve Nijerya'ya taşımak için kullanılmıştır. Sınırın her iki tarafında aynı dile sahip ve aynı soydan gelen bazı kişilerin bulunması, yabancıların tespit edilmesini son derece zorlaştırmakta ve bu da yerel işbirliği olasılığını artırmaktadır.¹⁸⁷ Boko Haram savaşçıları bölgeye dağılmış durumda olduğu için sınırların her iki tarafında yaşayan ve aynı dili paylaşan etnik grupların homojenliğinden veya yakınlığından yararlanarak örgüt, bölge ülkelerinde terör saldırılarını sürdürürken nüfusla kaynaşmayı başarmıştır.

Bu tarihsel gerçekliğin yanı sıra İslam'ın on birinci yüzyılda ona getirdiği birleştirici rol, Kanuri bölgesine ait bir etnik bağlılık yaratmaktadır. Bu, Boko Haram'ın işe aldığı gençlerin sınıra rağmen kendilerini kardeş olarak tanımaları noktasına kadar, Nijerya ve Kamerun eyaletlerine vatandaş bağlılığını desteklemez. Bu durum talihsiz bir komün tarafından kolaylaştırılmakta, bu da sınırın her iki tarafında da ilgili güç merkezleri tarafından ihmal edilen çevreler olduğu anlamına gelmektedir. İnsanlar Nijerya para birimini kullanmakta, Nijerya görsel-işitsel medyasını takip etmekte ve bu durumda Kanuri ve Haousa ile aynı dilleri paylaşmaktadır. Bu koşullar altında, Boko Haram tarafından işe alındıklarında, sakinler kendilerini terk eden rejimlere karşı kardeşlerinin yanında savaştıklarını düşünmektedir. Bu da toplumlar arasında sınır ötesinde paylaşılan bir mağduriyet fikrine anlam katmaktadır.¹⁸⁸

Bu durum, Çad Gölü'nde sosyal ve kültürel yapılaşmanın etnik ve ulus ötesi işlemleri kolaylaştırdığı bir alanda devletlerin gerçek bir "sınır politikasını" ifade etmedeki kolektif başarısızlığının bir sonucudur. Bu, Boko Haram'ın isyan ideolojisinin

¹⁸⁶ Virginia Comolli, "The Regional Problem of Boko Haram", *Survival: Global Politics and Strategy*, Cilt 57, No 4, 2015, s. 109–117.

¹⁸⁷ Moki Edwin Kindzecka, "Sambisa forest: An ideal hiding place for Boko Haram", *VOA Africa*, 24 Mayıs 2016. <http://www.voanews.com/a/the-forest-concealing-bokoharam/3343895.html>

¹⁸⁸ Latham Andrew ve James Christenson, "Historicizing the 'New War': The Case of Jihadin Early Years of Islam", *European Journal of International Relations*, Cilt20, No 3, 2014, s. 766-786.

ifşa edilmesini ve bu lehine laik devletin "hoşnutsuzluğu" bu denli içselleştirilmesini hızlandırmış olup, takipçileri kendilerini etnik kimliklerinin ötesinde din kardeş olarak görünmektedir. Orada verimli bir zemin bulan Boko Haram, Batı değerlerini ve onları somutlaştıran iki devletin siyasi kurumlarını damgalamaktadır. Yine sınır ötesi olan yoksulluk yükünün paylaşılmasıyla körüklenen bu mağduriyet, Boko Haram milislerini bir araya getirmektedir. Savaş çabası doğal olarak sınır ötesidir. Silahlar, isyanı körüklemek için sınır boyunca her iki yönde de kolayca dolaşmaktadır. Buna ek olarak, çok sayıda Boko Haram saldırısı, savaş çabalarını desteklemek için hayvan, yiyecek ve para çalınmasıyla sonuçlanmıştır. Giderek daha karmaşık hale gelen taktikler, giderek daha ayrıntılı hale gelen halkla ilişkiler kampanyası, aynı anda birçok yerde saldırılar düzenleyebilmesi ve birkaç ülkede eğitim için yüzlerce acemi asker gönderebilmesi, örgüt karşıtı politikanın uygulanmasında devletler arasında karmaşık koordinasyona işaret etmektedir.¹⁸⁹

Oluşumundan bu yana, gözenekli devlet sınırları Boko Haram'ın genişlemesinde belirleyici bir faktör olmuştur. Çünkü savaşçıları toplamak ve devletlere karşı saldırılar düzenlemek için kültürel avantajlardan, özellikle etnik yakınlıktan yararlanmaktadır. Böylece 2019'un ilk yarısında bu bölgede 30 intihar saldırısı kaydedilmiştir.¹⁹⁰ Aynı şekilde Mart 2020'den bu yana askeri pozisyonlara yönelik saldırılar da yoğunlaşmıştır. Örneğin, 23 Mart 2020'de Çad, Boko Haram'ın düzenlediği bir terör saldırısında 92 askerin öldürülmesiyle eşi görülmemiş ağır bir kayıp kaydetmiştir.¹⁹¹ Nijer'de resmi kaynaklara göre, askeri üslere düzenlenen üç saldırı sırasında 174 askerin

¹⁸⁹ Hussein Solomon, "Counter-Terrorism in Nigeria", *The Rusi Journal*, Cilt 157, No 4, 2012, s. 6-11.

¹⁹⁰ UN Info, "From the Field: millions at risk in Sahel, each one with a story to tell", 8 kasım 2020. <https://news.un.org/fr/story/2019/07/1048291>

¹⁹¹ Mathieu Olivier, "Tchad : 92 soldats tués dans des combats contre Boko Haram, Idriss Déby Itno en chef de guerre", *Jeune Afrique*, 25 Mart 2020.

öldürüldüğünü doğrulamıştır.¹⁹² Terör saldırılarındaki bu artış, bölge ülkelerinin sınırlarının yönetimi ve kontrolündeki zayıflığını kanıtlanmaktadır.

¹⁹² “Le Niger pris dans la spirale des attaques jihadistes”, *Franceinfo : Afrique*, 06 Mart 2020. https://www.francetvinfo.fr/monde/afrique/politique-africaine/le-niger-pris-dans-la-spirale-des-attaques-jihadistes_3902131.html

2.3. Bölgesel Güvensizlik ve İnsani Kriz

Sömürge öncesi zamanlardan beri, Çad Gölü bölgesi önemli bir jeopolitik sorun olmuştur. Avrupalı sömürgecilerin karşılıklı etki alanlarını net bir şekilde sınırlandırmak için sabit sınırlar çizecekleri, aşağı yukarı sınırların olmadığı bu ortamda 1884-1885 Berlin Konferansı sınırların temellerini belirlenmiştir. Ayrıca, Afrika'da sınırların algılanmasında tarihsel ve kültürel olmak üzere birçok parametrenin dikkate alınmasını gerektirir. Afrika'nın sömürge öncesi sınırlar ve sınır çizgileri anlayışına ilgi duymayı gerektirir. Bu yaklaşım, sınır kavramının o zamanın Afrika nüfusu tarafından nasıl anlaşıldığını anlamamızı sağlar. Afrika krallıkları ve imparatorlukları Avrupa ile aynı sınır kavramına sahip değildir. Bu imparatorluklar içinde, sınırları olmayan veya belirsiz olan etnik gruplar, uluslar ve sınırları dağlar, nehirler, göller vb. gibi doğal unsurlarla oluşturulmuştur. Afrika, 19. yüzyılın sonunda işletilen bölgesel düzeni miras almıştır. Bu bölünme, sömürge öncesi Afrika toplumlarının etnik, kimlik, dilbilimsel, dini ve politik gerçekliği tamamen göz ardı edilerek kurulmuştur. Kalkınma kaygılarıyla bağdaşmayan sınırlar yarattılar. Sonuç olarak, bu paylaşım başlangıç noktası ve birçok devlet anlaşmazlığının nedeni olmuştur.¹⁹³

Sömürge öncesi Afrika toplumlarında bir mekân olarak sınır kavramı yoktur, farklı bir şekilde algılanır. Durum haritalarında dikkatlice çizilmiş bir çizgiyle sınırlı değildi. Bu nedenle, çoğu modern sınırlar gibi geleneksel bir şekilde sınırlandırılmamış, sömürge öncesi Afrika'daki sınırlar kültürel ve zihinsel sınırlarla değil, aynı zamanda doğal sınırlarla (dağ, kabartma, nehir) ilişkilidir. Avrupa algısıyla çelişen bu özel sınır kavramı aynı zamanda sömürge öncesi bağlama da bağlıdır. Nitekim bağımsızlıktan sonra sömürgecilikten miras kalan sınırlar dokunulmazlık ilkesine göre oluşturulmuştur.

¹⁹³ B. Kabamba, "Frontières en Afrique centrale : gage de souveraineté ?, Fédéralisme Régionalisme", *le portail Université de Liège*, Cilt 4, 2004.

Dolayısıyla 19. yüzyılın sonundan önce, bugün olduğu gibi Çad Gölü'ndeki sınırlardan gerçekten söz edilemez. Çeşitli Avrupalı güçler, özellikle Fransız ve İngilizler arasındaki müzakereler ve tavizler yoluyla, sınırlarını ve etki alanlarını sınırlandıracak ve bağımsızlık sonrası yeni devlet sınırları haline gelecek olan bir sömürge sürecinin sonucudur. Bununla birlikte, bugün bildiğimiz Çad Gölü bölgesi, birkaç milyon yıl öncesine ait, nüfuz ve egemenliğin uygulandığı bir coğrafi bölgenin Kanem Bornu Krallığı'nın yalnızca küçük bir bölümünü temsil etmektedir.

Bu bağlamda, Çad Gölü'nün sömürge öncesi dönemde bölgesel siyasi güçlerin inşası ve gelişmesinde çok önemli bir yer tuttuğu unutulmamalıdır. Bölge, balıkçılık kaynakları açısından son derece zengin olmanın avantajı ile öne çıkmaktadır. Faunası çok önemlidir ve komşu popülasyonlar için bir zengin yeri temsil etmektedir. Dahası, Kanem ve Bornu hükümdarlarının göl ve adalarını işgal eden halklara karşı yürüttüğü çok sayıda savaş etkileyici olup ve bu denizi çöl ortamında kontrol etmek gerektiği endişesine tanıklık etmektedir. Ayrıca, sömürge, çeşitli sömürge güçlerinin kendileri için imparatorluklar kurmalarına yol açmıştır. Çad Gölü'nde bugün onu paylaşan farklı devletler arasındaki sınırlar bu tarihsel dönemden kaynaklanmaktadır. Sömürge güçleri arasındaki bir dizi anlaşmanın sonucudur. Örneğin, Batı Afrika ile Orta Afrika arasındaki sınırın etkili bir şekilde sınırlandırılması, İngiliz ve Fransız mülkleri arasındaki sınırlarını belirleyen Fransız-İngiliz Konvansiyonu adlı, 14 Haziran 1898'de Paris'te imzalanan bir antlaşmaya dayanmaktadır.¹⁹⁴ Sonuç olarak, sınırların tasarımı sıklıkla endişelere yol açıp ve aynı coğrafi alanı paylaşan insanların tarihsel ve kültürel gerçekleriyle bağlantılı olarak sınırlara uyum sağlayamadığının altı çizilmektedir.

Öte yandan, kötü hava koşulları, Çad Gölü'nün yüzeyinde sürekli bir gerilemeye maruz kalmaktadır. Bu gerilemenin iki ana etkisi vardır. Birincisi, insanların

¹⁹⁴ Kenneth Vignes, “Étude sur les relations diplomatiques franco-britanniques qui à la convention du 14 juin 1898”, *Outre-Mers. Revue d'histoire*, Cilt 52, No 188, 1965, s. 352–403.

hareketliliği üzerinde bir etkiye sahiptir ve bu alandaki nüfusun ana faaliyetini oluşturan balıkçılık kaynaklarının aranmasına yönelik büyük bir göç yaratmaktadır. İkincisi, yağıştaki düşüşün neden olduğu su çekilmesi, tarımsal pastoral faaliyetler için yararlılıkları açısından gerçek sorunlar ve çatışma kaynakları haline gelen alanları serbest bırakmıştır. Bu noktada, sınırların ihlali bir zorunluluk, yani bir hayatta kalma yöntemi haline gelmektedir. Diğer bir deyişle, kötü doğa koşullarının Çad Gölü'ndeki kaynaklar üzerindeki etkisi şu şekildedir: kuraklık yağışların azalmasına ve dolayısıyla gölün yüzey alanında biyolojik çeşitlilik kaybı, çölün ilerlemesi, tarımsal üretimdeki azalma, üretme için otlakların olmaması ve balıkçılık kaynaklarında azalmaya neden olmuştur. Sosyo-ekonomik sonuçlar, tarım, hayvancılık ve balıkçılığın ürettiği ana gelir dahil olmak üzere nüfusun satın alma gücündeki düşüştür. Bu çeşitli gerçekler, kuraklık, kırsal göçün yetersiz beslenmeye neden olurken, aynı zamanda inatçı bir ortamda giderek daha kıt hale gelen kaynaklara erişim için artan rekabete neden olmaktadır. Bazen aktörler (nüfus) arasındaki bu çatışmalar, ÇGHK'nın üye devletleri arasında çatışmalara yol açmıştır.¹⁹⁵

Boko Haram isyanının başarılı bir şekilde bölgeselleştirilmesindeki bir diğer belirleyici faktör, eskiden Afrika'nın en büyük gölü olan Çad Gölü Havzası'nın sismik küçülmesidir. Kamerun, Çad, Nijer ve Nijerya ile çevrili göl, çoğu balıkçı, çiftçi ve çoban olan milyonlarca insan için hayati bir geçim kaynağıdır. Geçtiğimiz on yıllardaki iklim değişkenliği ve nüfus baskısı nedeniyle, göl şimdi daha önce 25.000 kilometre kare olarak tahmin edilen asil boyutundan yaklaşık %90 daha küçük, şu anda yaklaşık 1.350 kilometre karedir.

Balık üretiminde %60'lık bir düşüşe ek olarak, otlaklarda bozulma yaşanmakta, bu da ciddi yem kıtlığına, hayvancılıkta ve biyolojik çeşitlilikte azalmaya yol

¹⁹⁵ Erick Sourna Loumtouang, "Les frontières dans le lac Tchad : une notion ignorée ou contestée?", *Revue d'histoire de l'Université de Sherbrooke*, Cilt 4, No 2, 2014, s. 6-9.

açmaktadır. Tahminlere göre, su seviyesi şu anki hızda düşmeye devam ederse, Çad Gölü'nün 20 yıldan daha kısa bir süre içinde yok olması beklenmektedir¹⁹⁶. Küçülen göl, bölgedeki su için artan rekabeti arttırmış ve bölgedeki yerel topluluklar ulusal sınırlardan bağımsız olarak uzaklaşan suları takip ettikçe şiddetli çatışma dalgalarına ve artan kitlesel göçlere neden olmuştur. Tüm bunlar, 2009'dan beri Boko Haram isyanıyla zaten harap olmuş bir bölgede yoksulluğu ve istikrarsızlığı yoğunlaştırmak için bir araya gelmiştir.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, bölgedeki durumu, çözülmezse insani bir felakete katkıda bulunacak bir "ekolojik felaket" olarak nitelendirmiştir. Gölün kaybolmasıyla ilgili maliyetler, tarımın yokluğu, artan işsizlik ve yaygın kıtlık gibi ciddi sonuçlara yol açmakta ve Boko Haram'ın gençleri kolayca işe almasına olanak tanıyan doğrudan erişim sağlamaktadır. Bu endişe, Nijerya Cumhurbaşkanı Muhammadu Buhari'yi New York'taki Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 71'inci oturumunda, ÇGHK'nun acil restorasyonu için 14 milyar ABD Doları toplamak üzere uluslararası topluma destek çağrısında bulunmaya sevk etmiştir.¹⁹⁷

İklim değişkenliğinin ötesinde, Nijerya'nın komşuları (Kamerun, Nijer, Çad ve Nijer), sınırlı kapasiteleri ve hareketin olabileceği korkusu nedeniyle uzun süredir topraklarında Boko Haram'a karşı herhangi bir şiddetli baskıya maruz kalmamıştır. Her şeyden önce, bölgede başlangıçta gerçek bir dayanışma eksikliği vardır. Nitekim, ÇGHK üye devletleri yalnızca kendi çıkarlarını korumakla ve kendi topraklarındaki etki düzeyine göre ayaklanmaya karşılık vermekle ilgilenmektedir.¹⁹⁸ Bununla birlikte,

¹⁹⁶ Lake Chad facing Humanitarian Disaster Raporu”, UN Food and Agriculture Organisation, Ekim 2009. <http://www.fao.org/news/story/en/item/>

¹⁹⁷ “Nigeria: Buhari appeals for global support to raise \$14 billion for restoration of Lake Chad”, *Premium Times*, 21 Eylül, 2016. <http://allafrica.com/stories/201609210695.html>

¹⁹⁸ William Assanvo et al., “Assessing the multinational joint task force against Boko Haram”, *West African report, Institute for Security Studies*, No 19, 2016, s. 7.

Boko Haram'ın Kamerun, Nijer ve Çad'daki bölgesel büyümesi, büyüyen insani krizle birleştiğinde, nihayetinde ortak bölgesel eylemi gerektirmiştir.

O zamandan beri Çad Gölü bölgesi düzenli olarak Boko Haram'ın kanlı saldırılarının hedefi olmuştur. Kuzeydoğu Nijerya'da, Nijer'in Difa bölgesinde, Kuzey Kamerun'da ve Batı Çad'da milyonlarca insan yerinden edilme, katliamlar, yetersiz beslenme ve hastalıkların kurbanı olmuştur. Dolayısıyla 10,7 milyon insan acil insani yardıma muhtaç görünmektedir.¹⁹⁹ Kaçanların çoğu, her gün en az altı kişinin hastalık ve yetersiz beslenme nedeniyle öldüğü ülke içinde yerinden edilmiş kişiler kamplarında kalmaktadır.²⁰⁰

Kuzeydoğu Nijerya'da, ciddi gıda güvensizliği kısmen, aylarca süren çatışmaların, yardım için temyizde bulunmak zorunda kalan Bornu, Yobe ve Adamawa eyaletlerinin önemli bir bölümünü kesmesi nedeniyle ortaya çıkmıştır. Boko Haram saldırıları, kendilerine rağmen çatışmanın merkezinde bulan sivil nüfusu korumaz. Okulları yok ederek Nijer'in kuzeyindeki Difa bölgesinde güvenlik endişeleri nedeniyle yaklaşık otuz okul kapatılmasına sebep olmuştur. UNOCHA'ya (Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Ofisi) göre, Temmuz 2018'de bu kriz, akut yetersiz beslenmeden 5,8 milyon kişi dahil 17 milyondan fazla insanı etkilemiş, etkilnen nüfus arasında 488.000 çocuk bulunmaktadır.²⁰¹ Bölgede özellikle kadınlar ve kız çocuklar sürekli şiddete maruz kalmaktadır.

Boko Haram tarafından yürütülen kitlesel adam kaçırmaya olayları, genellikle okullardan kaçırılan çok sayıda genç kıza kapsar ve bu kızlar esir tutulur, genelde tecavüze uğrar veya evlenmeye zorlanır. Bazıları maalesef intihar saldırıları

¹⁹⁹ “Conflit du Lac Tchad : l’une des pires crises humanitaires selon l’ONU”, *Plan International*, Mayıs 2020. <https://www.plan-international.fr/info/action-humanitaire/urgence/conflit-lac-tchad>.

²⁰⁰ “Humanitarian Catastrophe Looms in Nigeria’s Northeast”, *VOA Africa*, 8 Temmuz 2016. <http://www.voanews.com/a/humanitarian-catastrophe-looms-in-nigerianortheast/3409514.html>

²⁰¹ *Lake Chad basin: 10.7M people need relief assistance to survive Raporu*, UNOCHA, 22 Şubat 2018. <https://www.unocha.org/story/lake-chad-basin-107m-people-need-relief-assistance-survive>

gerçekleştirmek için de kullanılmaktadır. Kasım 2018’de Nijer’in Difa bölgesinde on beş kız öğrenci kaçırılmıştır.²⁰² Son birkaç ay, bölgedeki terörist grupların saldırılarındaki artış ve nüfusun yaşam akışını güçlü bir şekilde etkileyen yaygın bir güvensizlikle işaretlenmiştir. İnsani yardım personelinin kaçırılması ve askeri üslere yönelik saldırıları arttırmaktadır. 2019 yılı kuzeydoğu Nijerya’da şiddet olaylarının tırmanmasıyla başlamıştır. Sivil halk, çatışmanın sonuçlarına katlanmaya devam etmektedir. Nijerya’nın Rann kasabasında terörist grupların yaptığı 4 saldırının ardından 35.000’den fazla Nijeryalı Kamerun’a sığınmıştır.²⁰³ Bu, krizin başlamasından bu yana bir hafta içinde ülkenin uzak kuzey bölgesine giren en büyük mülteci sayısını temsil etmektedir. İnsanlar hayatlarını kurtarmak ve güvenliklerini sağlamak için sınırların ötesine sürgüne gitmeye zorlanmaktadır. Çatışmanın yarattığı kalıcı güvensizlik, çiftçilerin ve tüccarların faaliyetlerine devam etmelerini ve yerel halklara geçim kaynakları sağlamalarını engellemektedir. Verilere göre, 1,7 milyonu sadece Nijerya için olmak üzere 2,5 milyon insan evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Şiddetten kurtulmak için ailelerin kalabalık kamplarda yaşaması gerekmektedir. Bu insanlar, yiyeceğe ve temiz suya erişmeden çaresiz koşullarda yaşamaktadır. Hepatit E, sıtma ve kolera gibi hastalıkların ortaya çıkması durumlarını daha da zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla bu, BM’ye göre, dünyanın on yıllardır gördüğü en kötü yerinden edilme krizlerinden biri olmuştur.²⁰⁴

Büyüyen bu insani krizler karşısında, Nijerya’nın komşuları artık bölgesel istikrarı ve özellikle kadınlar ve çocuklar olmak üzere milyonlarca insanın güvenliğini tehdit eden bir belanın seyircisi olmamalıdır.

²⁰² “Une dizaine de filles enlevées par Boko Haram au Niger”, *VOA Afrique*, 24 Kasım 2018. <https://www.voaafrigue.com/a/une-dizaine-de-filles-enlev%C3%A9es-par-boko-haram-dans-le-sud-est-du-niger/4672414.html>

²⁰³ Vania Turner et al., “Nigerian refugees struggle in aftermath of Boko Haram attacks”, *UNHCR*, 11 Şubat 2019 <https://www.unhcr.org/fr/news/stories/2019/2/5c6287a6a/apres-attaques-boko-haram-refugies-nigerians-luttent-survivre.html>

²⁰⁴ “La crise humanitaire autour du lac Tchad est la plus négligée en 2016”, *Le Monde avec Reuters*, 22 Aralık 2016. https://www.lemonde.fr/afrique/article/2016/12/22/la-crise-humanitaire-autour-du-lac-tchad-est-la-plus-negligee-en-2016_5052968_3212.html

2.4. Zayıf ve Etkili Yönetişim Sistemine Sahip Olmayan Devletler

Çad Gölü bölgesi, Nijerya, Nijer, Çad ve Kamerun'un bazı kısımlarını kapsayan bir coğrafi gruptur. Bu bölgenin nüfusunu birleştiren bağlar, kendilerine dayatılan ulusal sınırları aşmaktadır. Boko Haram, bu dört devlet arasındaki ortak ama değişken sorunların varlığından yararlanarak gelişmeyi başarmıştır. Aslında, Çad Gölü havzasının nüfusu son on yılda hızla artmış, özellikle kuzey kesimde %2,5'tan %3'e yükselmiştir. Bazı tahminlere göre, 2009'da 38 milyonun üzerinde ve 2020'de muhtemelen 50 milyon olacaktır. Bu bölge tarih boyunca Kuzey Afrika ile Orta Afrika arasında ayrıcalıklı bir ticaret bölgesi olmuştur. Çeyrek asırdan daha kısa bir süredir, yeni ekonomik kaynaklar (tarım, madencilik, endüstriyel) yeni bir alan farklılaşması, büyük nüfus hareketliliği ve güvenlik ve topluluklar arası çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Sonuç karmaşık bir durumdur. Çad Gölü havzası, kaynakları yedi komşu ülke tarafından paylaşılan ortak bir alan, bir ülke tarafından talep edilen herhangi bir sömürü hakkının diğer altı ülke üzerinde somut bir etkisi vardır. Buna, durumu karmaşıklaştıran bir güvenlik krizi nedeniyle ikinci bir faktör eklenir. Çad Gölü'nü çevreleyen dört ülke, yani Kamerun, Nijer, Nijerya ve Çad, Boko Haram da dahil olmak üzere aşırılık yanlısı gruplar tarafından tekrarlanan şiddet eylemleriyle daha da şiddetlenen, benzeri görülmemiş düzeyde kriz yaşamaktadır.

Bu krizler, tarihi boyunca terör örgütünün faaliyetlerinden çok daha öncesine uzanan bir dizi çevresel ve kalkınma sorunuyla karşı karşıya kalan bir alt bölgede istikrarsızlığı artırmış ve ekonomik büyümeyi yavaşlatmıştır. Mevcut krize katkıda bulunan pek çok faktör arasında, çeşitli cephelerde kalkınma ilerleme eksikliğinin, alt bölgenin katlandığı siyasi, ekonomik ve sosyal marjinalleşmenin temel itici gücü olduğu görülmektedir. Ulusal kalkınma planları ve yatırımları tarafından yıllardır ihmal edilen

Çad Gölü'nün şu anda Boko Haram'dan etkilenen bölgeleri, o zamandan beri zenginleşen göle komşu dört ülkenin diğer bölgelerinin önemli ölçüde gerisinde kalmıştır. Bölgedeki ülkelerin çoğu da iyi yönetim göstergeleri konusunda çok kötü performans göstermektedir. Örneğin Kamerun ve Çad, The Economist Intelligence Unit, Mo Ibrahim Vakfı ve Transparency International gibi kuruluşlar tarafından oluşturulan yönetim endeksleri sıralamasının en altında yer almaktadır.²⁰⁵ Kapalı siyasal alan ve kamu sektöründeki yolsuzluk eğilimi özellikle bu ipuçlarının gözünde olmuştur.

Öte yandan, Afrika, özellikle ÇGHK'ye ait ülkelerde, Orta Afrika'daki ünlü temsilcilerinin çoğunu bulan, oldukça kişiselleştirilmiş bir güç sistemi olan başkanlık sistemini uzun süre geliştirmiştir.²⁰⁶ Sadece iki başkan (Çad ve Kamerun) 50 yıldan fazla bir süre hüküm sürmüştür. Bu uzun ömürlülüğü kolaylaştırmak için birçok kez ülkelerin anayasası değiştirilmiştir. Bu hükümet rejimlerinin uzun süre dayanmasına izin veren sosyo-politik sistemlerin kendilerinin kırılgan olduğu göstermiş ve mevcut siyasi söylemler, bir devletin zayıf meşruiyetinin uzun vadeli kırılganlığını belirleyen anahtar bir faktör olmuştur.²⁰⁷ Kıtanın tarihi, yöneticilerin çok uzun süre iktidarda kaldıkları son derece kişiselleştirilmiş siyasi iktidar sistemlerinin, genellikle geçişte krizlere ve güvensizliğe yol açtığını göstermektedir. Alt bölgedeki Çad ve Nijer gibi bazı devletler, bağımsızlıklarından bu yana düzenli olarak iç savaşlara sürüklenmektedir.

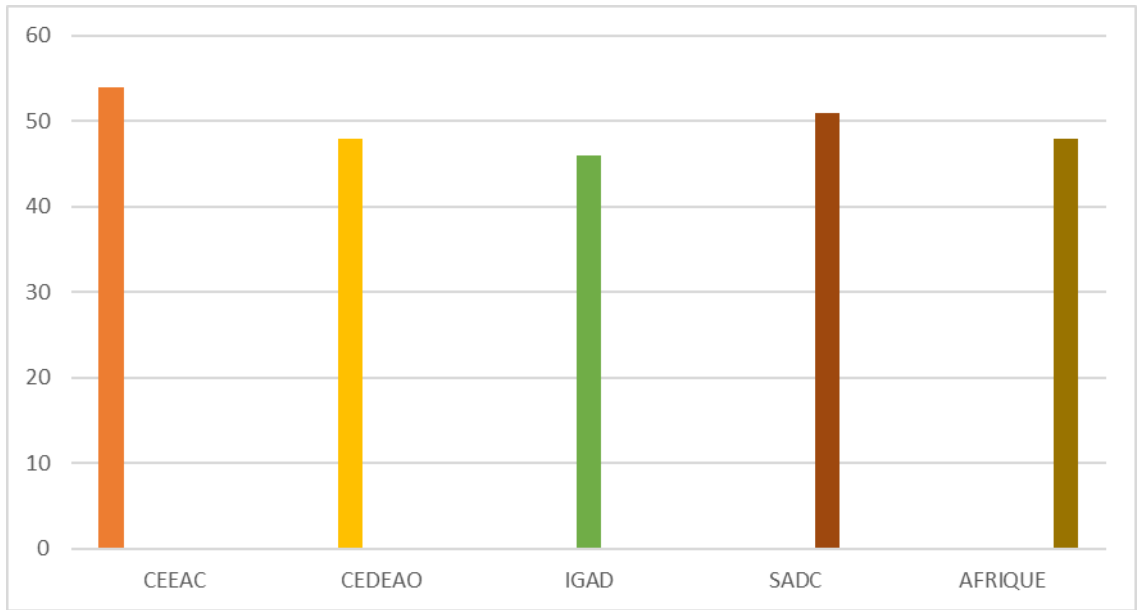
Buna ek olarak, uzun süredir devam eden rekabet ve güvensizlikle karakterize edilen ve kendi üstünlük arayışlarıyla engellenen bölge ülkelerinin yürütme güçleri arasındaki ilişkiler, kontrol edilmesi zor, doğal bir kırılganlık dinamiği yaratmıştır. İlgili

²⁰⁵ *Democracy Index 2013: Democracy in Limbo Raporu*, The Economist Intelligence Unit, 2013. https://siyosat.files.wordpress.com/2014/10/democracy_index_2013_web-2.pdf

²⁰⁶ Jean François Bayart, *L'État en Afrique, la politique du ventre*, Paris, Fayart, 1989.

²⁰⁷ Mc Loughlin, "Topic Guide on Fragile States", *International Development Department, College of Social Sciences University of Birmingham*, 2012, s. 21-51.

devletler arasındaki ilişkilerin kişilerarası niteliği, alt bölge kurumlarının etkililiği, kalkınma ve entegrasyon projesinin genel sağlığı üzerinde büyük bir baskı oluşturuyor gibi görünmektedir. Kalıcı güvensizlik, siyasi değişim eksikliğiyle birleştiğinde, kalkınma üzerinde derin bir etki yaratmış, altyapıyı, sosyal sermayeyi ve piyasaları yok etmiş ve bölgedeki birçok ülkeyi yoksul ve ayrıcalıksız kurumlara bırakmıştır. Dolayısıyla çatışma sonrası yeniden yapılanmanın büyük ihtiyaçlarını karşılamak için çok zordur. Kötü yönetim, iklim değişikliği ve Sahel'de çölleşmenin yayılması gibi diğer faktörlerin vurguladığı bu özellikler nedeniyle, Aşağıdaki verilerden kısaca açıklandığı üzere, alt bölge içindeki farklılıklara rağmen kalkınma, güvenlik ve yönetim alanında açıkça göstermektedir.

Şekil 2: Ulusal yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfusun alt bölgelere göre yüzdesi

Kaynak: Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü, Millennium Development Goals (Binyıl Kalkınma Hedefleri) göstergeleri, grafik UNDP Afrika Bölge Ofisi tarafından en son verilerden derlenmiştir.²⁰⁸

²⁰⁸<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Data.aspx>

Nitekim bölgedeki diğer uluslararası kalkınma ortakları tarafından yapılan müdahalelerin etkinliği de sorgulanmıştır. Bazıları yapısal uyum programlarının genel olarak bölge üzerinde özellikle olumsuz etkileri olduğunu, bölgeyi, kamu hizmetlerini zayıflattığını ve kötü yönetişimi teşvik ettiğini düşünmektedir.²⁰⁹

Diğerleri için, bölgedeki ciddi güvenlik sorunları, bir dereceye kadar, zayıf alt bölge entegrasyonunun sonucudur.²¹⁰ Bu yaklaşıma göre, bu entegrasyon, kısa vadeli siyasi hayatta kalmanın uzun vadeli yatırımları geride bırakması anlamında ulusal politikaların bir uzantısı olarak görülmektedir. Bu perspektiften, insan güvenliği açısından alt bölge entegrasyonu zorunlu olmakla birlikte, yine de önceden siyasi reformlar gerektirmektedir.

Mevcut çatışma durumu, ilgili devletlerin yönetim yapıları ve politik ekonomilerinin neden olduğu yabancılaşıma bağlı temel nedenlerden kaynaklanan, ulusal bağlamlarda marjinal grupların sosyal dışlanmasının güçlü bir boyutunu sunmaktadır. Sınır ötesi alanlar, özellikle marjinalleştirilmiş grupların çoğu sınır ve çevre bölgelerinde yaşadığından ve alt bölgedeki devletler arasındaki sınırların ve ilişkilerin niteliği isyan için verimli zemin oluşturduğundan önemli bir rol oynamaktadır.

Güvensizliğin dinamikleri devletlerin kolonyal sınırlarına saygı göstermez ve birçok yönden bu konuda devam eden anlaşmazlıklardan beslemektedir. Bölge sınırlarındaki güvensizlik çok yönlüdür. Genel olarak, sınır ötesi güvensizlik sorununun genişliği ve derinliği, sınır bölgelerinde kalkınmayı ve iyi yönetimi teşvik etmek üzere yeni yaklaşımların acil ihtiyacının altını çizmektedir.

²⁰⁹ Boulden Jane, *Responding to Conflict in Africa: The United Nations and Regional Organisations*, New York, Palgrave, 2013, s. 56-60.

²¹⁰ Ayangafac Chrysantus, "The Political Economy of Regionalisation in Central Africa", *Institute for Security Studies*, No 155, 2008, s. 43-80.

Boko Haram'ın terörist mücadelesinin ulus ötesi hale getirilmesi, Çad Gölü Havzası devletlerinin kırılganlığını, iflasını veya zayıflığını kanıtlamaktadır. Örgütün, merkezini Nijerya'nın doğusunda kurabildiği gözleminden başlayarak, birçok gözlemci, Çad ve Nijerya'nın kendisinden ayrılmadan Kamerun'dan Nijer'e kadar, Çad Gölü bölgesinin birkaç toprak cebinin BH tarafından kırılgan bir şekilde kutsallaştırılmasında ısrar etmektedir.²¹¹ Buanaliz, Nijerya, Kamerun ve Çad'ın ulusal topraklarının ilgili kontrolündeki göreceli iflasını açıklamak için "devlet boşluğu" veya "idari ikame" fikrini savunmamaktadır.²¹² BH, ordu, jandarma, polis gibi meşru şiddet araçlarının toplam çevresel projeksiyonunu operasyonel olarak talep edemedikleri sürece, kendisini bu devletler tarafından egemenliğin eksik tahsisinin ifadesi olarak tanıtmaktadır.²¹³ Çad Gölü çevresindeki Afrika Devletleri, hem iflas nedenleri hem de zayıflıklarının sonuçları olan siyasi kriz durumları göz önüne alındığında yapısal olarak eksik kalmaktadır.²¹⁴ BH isyanı, ilgili devletlerin işlevsel kapasitesini derinden baltalayan ve test eden bir kriz durumunu açıklamaktadır.²¹⁵ Aslında, BH'nin en muhteşem dini boyutunun ötesinde, isyancı yaklaşımını ve devlet yıkımını vurguladığı görülmelidir. Bu açıdan bakıldığında BH, dokunaçlarını Nijerya'daki kalkış alanının ötesine taşıyabilmiş, devlet meşruiyetlerine meydan okuyan bir grup gibi görünmektedir.²¹⁶

Ana fikir, bu devletlerin, Çad Gölü bölgesini, sınırları günlük olarak aşan ve ilgili devlet yasallıklarına cezasızlıkla meydan okuyan yerel aktörler tarafından bölgenin kendi kendini düzenlemesine yol açmak için yavaş yavaş ortadan kalktığı bir alan haline

²¹¹Hussein Solomon, "Counter-Terrorism in Nigeria", *Rusi Journal*, Cilt157, No 4, 2012, s.6-11

²¹²Higazi Adam, "The origins and transformation of the Boko Haram insurgency in northern Nigeria", *Politique Africaine*, 2013, Cilt 2, No 130, s. 137-164.

²¹³BamideleSeun, "Re-Assessment of African Union Security Architecture and Emerging Security Challenges in Africa" *Journal of African Union Studies*, Cilt. 5, No. 1, 2016, s. 137-65.

²¹⁴Courtin Nicolas, "Comprendre Boko Haram. Introduction thématique", *Afrique contemporaine*, Cilt 3, No255, 2015, s. 13-20.

²¹⁵Yogo Edouard Epiphane, *Etat fragile et sécurité humaine au sud du Sahara, Vaincre la peur et le besoin*, Paris, l'Harmattan, 2014.

²¹⁶Apard Elodie, "Boko Haram, le jihat en video", *Politique Africaine*, Cilt 2, No 138, 2015, s. 135-162.

geldiği noktaya kadar izole ettiğini belirtmektir.²¹⁷ Burada Çad Gölü Havzası ülkeleri, sadece ulus ötesi sosyal kısıtlamalara tabi olmakla kalmayıp, aynı zamanda hükümet otoritesinin bazı temel özelliklerinden kaçan sistemlerin temsilcisidir.²¹⁸ Nitekim, bu devletler, "genel değişim sürecinin" egemenlik kavramına tam anlam kazandıracak modern ve bürokratik bir biçimsel yönetim mantığından geçişi henüz yeterince harcamadığı geçiş dönemindeki toplumlardır.²¹⁹ Bir devlet-ada bağlılık rejiminin bir arada var olmasına ve toprakların kenarlarında egemen otoritenin yokluğuna dayanan karma bir yönetim durumu doğru devam etmektedir.

Egemenliğin, hükümetlerin kendilerinin efendisi olmalarına izin veren yeteneklere sahip olduğunu öne sürüldüğü göz önüne alındığında ve devletin tüm toprakları üzerinde "kamu gücünü" kullanabilmek ve nüfusun günlük ihtiyaçlarını karşılayabilmelidir.²²⁰ Bu nedenle buradaki egemenlik, yöneticilerin kendilerini günlük olarak kendilerini ifade ettikleri sorumluluk dozuna göre, egemenlik niteliklerinin tadını çıkarırken analiz edilebilir.²²¹ Bu anlamda egemenlik sadece güvenlik, kamu düzeni, temel sosyal ihtiyaçlar ve toplumun devlet düzenlemesi gibi bazı sorumlulukların devlet tarafından etkin bir şekilde yerine getirilmesi nedeniyle var olmaktadır. Bu nedenle buradaki egemenlik, halkları kendi devletleriyle birleştiren sosyal ve cumhuriyetçi bağı korumak için daha çok iç egemen işlevleri yerine getirme kapasitesidir. Bu egemenlik değerlendirmesinin sorumlu ve işlevsel olduğu söylenir.²²² Bu mantığa göre, Çad Gölü çevresindeki bölgelerde BH'nin evrimini muhteşem bir şekilde gözlemlemek, devletler açısından egemenlik açığını yakalamamızı sağlamaktadır. Nitekim, BH'nin ve çeşitli

²¹⁷Seignobos Christian, "Boko Haram et le lac-Tchad: Extension ou Sanctuarisation?", *Afrique contemporaine*, Cilt 3, No 255, 2015, s. 93-120.

²¹⁸Hirsch Mario, "La situation internationale des petits États: des systèmes politiques pénétrés. L'exemple du Benelux", *Revue Française de Science Politique*, No 5, 1974, s. 1026-1055.

²¹⁹Deutsch Karl, "Social Mobilization and Political Development", *American Political Science Review*, Cilt3, No 55, 1961, s. 493-514.

²²⁰Jackson Robert, *Quasi-States Sovereignty, International Relations and the Third World*, Cambridge University Press, 1990, s. 29.

²²¹Dubuy Mélanie, "États fragiles et droits de l'homme", *Civitas Europa*, Cilt 1, No 28, 2012, s. 47.

²²²Laidi Zaki, *La grande Perturbation*, Flammarion, Paris, 2004, s.74.

asilerinin yükselişinin ancak Çad Gölü'nü çevreleyen devletlerin, özellikle de Nijerya'nın yetersiz sembolik ve maddi projeksiyonu ile mümkün olduğu unutulmamalıdır. Bir noktada, Nijerya Hükümeti, devlet otoritesinin kullanılmasında ve meşru şiddet tekelinin kullanılmasında tüm meşruiyetini kaybetmiştir. Böyle bir tutum Nijerya devletinin "fiyaskosuna" hız vermiş ve başta Nijer, Çad ve Kamerun olmak üzere Çad Gölü'nün çeşitli bölgelerinde savaşlarını uzatacak BH üyelerine gayret göstermiştir. BH'nin muharebe ceplerinin bu tortulaşması, sadece sosyal etki tabanını genişletmek ve takipçilerini işe almak değil, aynı zamanda kutsal alanını Nijerya'nın ötesine de yaymak için bir hırsla sahiptir.²²³

Bu bakımdan, Çad Gölü bölgesi normalde, büyük haydutluk, sınır ötesi suç, terörizm ve deniz korsanlığının birbirine karıştığı, bölgeyi mükemmel bir istikrarsızlık içinde uzattığı devlet dışı sosyal düzenleme mantığını oluşturmak için devlet egemenliği açısından yararlanabilen bu suç girişimcilerinin sığınağı haline gelmiştir.²²⁴ Bir yandan, bu analize dayanarak, devlet egemenliği açığıargümanı bu durumu açıklıyor gibi görünmektedir. Çünkü devletlerin yokluğunu açıkça ortaya koyup, kendi nüfuslarının temel sosyal ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olduğunu göstermektedir.²²⁵ O halde fikir basitçe şunu söylemekten ibarettir: BH'nin Çad Gölü havzasında kolaylıkla işe alınıp ikamet edebilmesi durumunda, çeşitli devletlerin hükümetlerinin kaynakların eşitsiz bir şekilde yeniden dağıtılmasını ve çevre alanlarının siyasi ve idari marjinalleştirilmesiyle ilerlemesi ve bunun saflarındaki nüfusların aşılmasını ve askere alınmasını teşvik etmesidir.²²⁶

²²³ Seignobos Hristiyan, idem.

²²⁴ BM, Kamu Bilgilendirme Bakanlığı, Belge SC/11004, 13 mai 2013.

²²⁵ Darbon Dominique, *Crise du territoire et communautarisme : les nouveaux enjeux idéologiques de l'intégration en Afrique noire*. Daniel Bach, *Régionalisation, mondialisation et fragmentation en Afrique subsaharienne*, Paris, Karthala, 1998, s.61-68.

²²⁶ Denkop Olivier, "Boko Haram l'histoire d'une méconnaissance des droits de l'homme", *Journal de l'Afrique*, No 03, 2014.

Öte yandan iyi yönetim eksikliği, yolsuzluk, temel kamu hizmetlerinin yokluğu veya yetersizliği, güvenlik güçlerine güvensizlik ve merkezi hükümete karşı tecrit duygusu, bölgede radikalleşmeye elverişli bir ortamın oluşmasını teşvik eden gelişmeler olarak gözlemlenmiştir. Bir şikâyet kaynağı olmanın yanı sıra, az gelişmişlik, ortaya çıkan krizlere etkisiz yanıtlara da yol açmıştır. Ortaya çıkan krizlere yanıt olarak önleme faaliyetlerinin ve etkili müdahalelerin uygulanması için uygun çerçevelerin yokluğunda, Çad Gölü bölgesi ülkelerinin hükümetleri, alt bölgedeki derin çevresel, ekonomik ve politik değişikliklerle baş edememiştir.

Kronik kalkınma açıklarına ek olarak, Çad Gölü havzasında su seviyesinde, iklim değişikliği ve çölleşme seviyesinde bir düşüş yaşanmıştır. Bu iklim değişikliği insanların geleneksel geçim kaynaklarını kaybetmelerine neden olan ve şiddet içeren aşırılık da dahil olmak üzere alternatif geçim yollarını keşfetme eğilimi yaratmıştır. Bu krizin boyutu karmaşık ve çözümü şu an için oldukça güçtür. Bu zorluğun üstesinden gelmek için hem üstlenilen eylemin yönelimi hem de benimsenen yaklaşım ve ona tahsis edilen kaynaklar açısından bir bakış açısı değişikliğine ihtiyaç vardır. Bu bölgedeki durumu nitelendirmenin ve hatta verilecek yanıtı kavramsallaştırmanın farklı yolları vardır. Esasen, bu bölgede üç farklı, ancak birbirine bağlı ve birbirini güçlendiren kriz vardır: yapısal ve kalıcı bir kalkınma açığı; kanunsuzluk içinde kendini gösteren ve aşırılık yanlıları tarafından işlenen şiddetli bir isyana yol açan sosyal sözleşmenin ihlali; önceden bildirilen ve geri döndürülemez, ancak nüfus üzerindeki etkisini azaltmak ve şokları azaltmak ve zamanla bunlara uyum sağlamalarına yardımcı olmak için dikkat ve kaynak gerektiren bir çevre felaketi.

Bölgesel bir tepkiye ihtiyaç var çünkü krizin nedenleri ve sonuçları ulusal sınırlara uymamaktadır. Gölün farklı bölgeleri için insani gelişme göstergeleri dünyanın en düşükleri arasındadır. Şiddet içeren aşırılığın sinsî kötülüğü sınır kontrolünden

kaçmaktadır. Mevcut gerçeklik ve gelecekteki iklim değışikliğı tehdidi tüm kurumları ve yetkilileri tehdit etmektedir. Yine de Çad Gölü havzası, diğer bölgeler için çölleşmeye karşı gerçek bir siper rolü oynamaktadır. Doğadan ve insandan gelen tehditlere maruz kalan bir alanda kalkınma, ekosistemlerin restorasyonu, insan haklarının savunulması ve barışın korunması ile ilgili zorlukların üstesinden gelmek için bir planın uygulanması gerekli olmaya devam etmektedir. Yalnızca aktif ve verimli bir ortaklığa dayanan aktif dayanışma bu zorluğun üstesinden gelebilir.

Çad Gölü Havzası'nda güvenliğin korunması sadece milyonlarca insan için faydalı olmayacak, aynı zamanda yoksulluğun azaltılması için de önemli bir değer olacaktır. Yaşam kalitesini artırmaya yönelik bu mücadele, bu bölgede artan güvensizlikle mücadele etmeyi ve üretim faaliyetlerini teşvik etmeyi mümkün kılacaktır.

Son yıllarda, artan güvensizlik ve belirli bir bölgesel bloğun yokluğu karşısında, ÇGHK'nin bölgesel güvenlik işbirliği yetkisi, Çad Gölü bölgesinde Afrika Birliği tarafından onaylanan sınır ötesi bir askeri operasyon olan Müşterek Çokuluslu Kuvvet sivil liderliği sağlamak için resmi bir görevle birleştirilmiştir. Geleceğe bakıldığında, ÇGHK'ye sağlanan destek, askeri operasyonlar ile sivil ve sınır ötesi çatışma sonrası yeniden yapılanma ve kalkınma girişimleri arasında bir köprü haline gelmesine yardımcı olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ÇAD GÖLÜ HAVZASI BÖLGESİNDE TERÖRLE MÜCADELE STRATEJİSİ VE DİNAMİKLERİ

1. AFRIKA BİRLİĞİ VE TERÖRLE MÜCADELE

Terörizm uluslararası toplum için temel bir zorluktur. İnsan güvenliğini tehdit eden, kalkınma ve sürdürülebilir barış üzerinde yıkıcı bir etkiye sahiptir. Terör eylemleri her geçen gün daha yıkıcı hale gelmekte ve terör tehdidi benzeri görülmemiş tehlikeler yaratmaktadır.

Bugün, terörizm kesin bir sınır tanımamakta, belirli bir uyruğu ifade etmemekte, herhangi bir dine saygı göstermemekte ve herhangi bir istisnaya izin vermemektedir. Zamanla terörizm doğasını ve yöntemlerini değiştirmiştir. Motivasyonları, çeşitli finansman ve destek mekanizmaları, gelişen saldırı yöntemleri ve hedefleri sürekli değişmekte ve zamana uyum sağlamakta, bu da onunla mücadele etmek için etkili bir strateji geliştirmeyi daha da zorlaştırmaktadır. Karşılıklı bağımlılığın ve küreselleşmenin arttığı bir dünyada, hiçbir ülke terörizmle tek başına etkili bir şekilde mücadele etme konumunda değildir. Bir zamanlar devlet düzeyinde bir tehdit olan terörizm artık küresel bir olgu olmuştur.

1.1. Afrika Birliği Düzeyinde Terörle Mücadeleye Yönelik Hukuki ve Kurumsal Düzenlemeler

AfB bölgesel entegrasyonu tüm siyasi, ekonomik ve güvenlik boyutlarıyla somutlaştıran kurumsal bir çerçevedir. Kıtasal bir örgüt olan AfB, barış ve güvenliğin sürdürülmesi de dahil olmak üzere çeşitli alanlarda bölgesel kuruluşlarla yakın bir şekilde çalışmaktadır. Nitekimterörizm, 1990'lardan bu yana Afrika'da giderek kök salmış bir sorundur. Kıtanın kuzey kesimi, önce bir kurban olarak, daha sonra alt bölge

genelinde yıkıcı faaliyetler yürüten El Kaide gibi cihatçı hareketlerin arka üssü olarak bu tehditle karşılaşan ilk bölge olmuştur. Ancak 7 Ağustos 1998'de Nairobi (Kenya)ve Darüsselam'daki(Tanzanya) iki Amerikan büyükelçiliğinin yıkılmasıyla terörizm,basit bir baş belası olarak algılanmayı bırakmış ve sonunda Afrika'da gerçek bir stratejik tehdit haline gelmiştir.²²⁷ Bu nedenle, Afrika Birliği Örgütü (ABÖ), kıtadaki etkili eradikasyonuna katkıda bulunmak amacıyla hem terör eylemlerinin önlenmesi hem de bastırılması konusunda çeşitli girişimlerde bulunmakla yükümlüdür.

İlk girişimler 1991'de Kampala'da (Uganda) Afrika'da güvenlik, istikrar, kalkınma ve işbirliği konulu bir konferansın düzenlenmesiyle başlamıştır²²⁸. Daha sonra kararlar, bildiriler şeklini almış ve nihayet ABÖ'nün 35. olağan oturumunda Afrika'da terörizme karşı mücadelenin yasal çerçevesini belirleyen bölgesel bir sözleşme kabul edilmiştir.²²⁹ O dönemde Afrika devletleri, bölgesel istikrarı etkileyen güvenlik tehditleriyle uyumlu etkili araçlar aramaktaydı. Bu bağlamda, Terörizmin Önlenmesi ve Mücadeleye İlişkin ABÖ Sözleşmesi veya Cezayir Sözleşmesi kabul edilmiştir. Bu sözleşme, devletlerin terörle mücadeledeki kapasitelerinin güçlendirilmesi açısından muazzam bir ilerlemeye konu olmuştur. Sözleşme, sadece terör eylemini tanımlamakla kalmamakta, aynı zamanda Afrika devletleri arasında terörle mücadelede yol gösterici ilkeleri ve işbirliğinin temellerini de belirlemektedir. Bu metin, kıtadaki çatışma durumlarını üçüncü devletler tarafından açıkça desteklenen ya da desteklenmeyen de aşırılık yanlısı grupların ortaya çıkmasıyla ustaca ilişkilendirdiği için zamanının ilerisinde olduğu düşünülebilir.²³⁰ Cezayir Sözleşmesi'nin 1. maddesi, bir terör eylemini

"kişilerin hayatını, fiziksel bütünlüğünü ve özgürlüklerini tehlikeye atacak ve özel veya

²²⁷“Bombings of the US Embassies in Nairobi, Kenya and Dar es Salaam, Tanzania on August 7, 1998”, *Report of the Accountability Review Boards*. https://fas.org/irp/threat/arb/board_daressalaam.html

²²⁸ Glazzard, Andrew et al., “Islamist Violent Extremism: A New Form of Conflict or Business as Usual?”, *Stability International Journal of Security and Development*, Cilt 6, No 1, 2017, s. 13.

²²⁹Hamid Boukrif, “Quelques remarques et observations sur la Convention de l’Organisation de l’unité africaine (OUA) sur la prévention et la répression du terrorisme”, *Revue africaine de droit international et comparé*, Cilt11 No 4, 1999, s. 753.

²³⁰ Kwesi Aning ve Martin A. Ewi, “Assessing the role of the African Union in preventing and combating terrorism in Africa”, *African Security Review*, Cilt 16, No 3, 2006, s. 36.

*kamu malına zarar veren veya zarar verebilen" herhangi bir eylem veya tehdit olarak tanımlamaktadır.*²³¹

Tartışılan konular arasında devletlerin terörist grupları herhangi bir desteklemekten kaçınma, terör eylemlerini cezalandırmak için kendi ülkelerinde yasalaştırma, terörle mücadelede işbirliği yapma ve bir devlet partisinin talebi üzerine terör eylemlerinin faillerini iade etme taahhüdü yer almaktadır.²³² Benzer şekilde, 8 Temmuz 2004'teki AfB Terörizmin Önlenmesi ve Mücadele Sözleşmesi'ne ek protokol, Afrika'nın terörle mücadele ve kökünü kazıma kararlılığında Afrika'nın uluslararası topluma aktif katılımını, işbirliğini ve koordinasyonunu sağlamak için taraf devletlerin kararlılığını vurgulamaktadır.²³³ 2004 Protokolü'nün ileriye dönük en önemli adımı, uluslararası işbirliğinin koordinasyonu ve kabul edilen terörle mücadele tedbirlerinin takibi için kurumsal bir çerçevenin tanımlanması olmuştur. Afrika devletleri, inkar edilemez bir şekilde terörizmin atılımını nihayet başarabilmek üzere, siyasi nitelikte olduğu kadar askeri olan yeni stratejiler geliştirme arzularını da göstermek istemişlerdir.²³⁴

Diğer kararlar, sırasıyla terörün finansmanı ile mücadeleyi, ulusal kapasitelerin güçlendirilmesini ve uluslararası işbirliğinin teşvik edilmesini bütünleştiren ve

²³¹ Convention de l'OUA sur la Prévention et la Lutte contre le Terrorisme 1999. <https://www.peaceau.org/uploads/algiers-convention-terrorism-fr.pdf>

²³² Joseph Lea, "l'Union Africaine à l'épreuve du terrorisme : forces et challenges de la politique africaine de sécurité", *irenees.net*, 2016. http://www.irenees.net/bdf_fiche-analyse-1076_fr.html

²³³ Protocole additionnel à la Convention de l'OUA sur la prévention et la lutte contre le terrorisme 8.07. 2004. <https://www.refworld.org/pdfid/493fe5852.pdf>

²³⁴ Kirschbaum Stanislav, *Terrorisme et sécurité internationale*, coll. Études stratégiques internationales, Bruxelles, Bruylant, 2004, s. 12.

belirleyen 2009'da 256²³⁵ ve 2014'te 136 sayılı kararlar gibi üye devletler tarafından hali hazırda yapılmış taahhütlere eklenmiştir.²³⁶

Son olarak, kınama tepkilerinin ve AfB'nin terörizme karşı taahhütlerinin kronolojisini diğer üç önemli önlem tamamlamaktadır. 2009 yılında alınan, rehinelere serbest bırakılmasını sağlamak için terörist gruplara fidye ödenmesini suç sayan ve cezalandırılması hakkında alınan AfB Kararı; Ekim 2010'da AfB Terörle Mücadele İşbirliği Özel Temsilcisi'nin atanması ve üye devletlerin terörle mücadele ve önlemeye ilişkin ulusal mevzuatlarını güçlendirmelerine ve güncellemelerine yardımcı olmak üzere Temmuz 2011'de terörle mücadele konusunda bir model kanunun kabul edilmesidir.²³⁷ Nitekim, Afrika devletleri arasında daha güçlendirilmiş bir işbirliği çerçevesi inşa etme misyonunun siyasi bir strateji olarak, AfB'nin terörle mücadeledeki eylemlerini sunmak esastır. Devletlerin terörle mücadeledeki kapasitelerini güçlendirmek amacıyla ve birlikte yürütülecek ihtiyaçların ve ortak faaliyetlerin kavramsallaştırılmasında kıta ile uluslararası toplum arasında bir ara yüz görevi de görmektedir.²³⁸

Sınırları yok sayan ve küçümseyen aşırıcılığın çoğalması, kuşkusuz kıtadaki kriz yönetiminde liderliğini ortaya koyarak kendisine görev veren AfB için bir sınavdır. Bölgesel kurumun kıtada barış, güvenlik ve istikrarı korumak için gösterdiği çabalar, bazı eksikliklere rağmen artık algılanabilir durumda görülmektedir.

²³⁵Yash Tandon, "Economic Policy and Conflict in Africa", *Journal of Peacebuilding & Development*, Cilt 2, No 1, 2004, s. 6-20.

²³⁶"Résolution sur La lutte des pays africains contre le terrorisme sous toutes ses formes à travers le renforcement des capacités nationales et la promotion de la coopération internationale dans ce domaine", Rabat, 02 novembre 2014.

²³⁷Yusuf Le n, a.g.e

²³⁸Barry M, *La Prévention des conflits en Afrique de l'Ouest*, Paris, Editions Karthala, 1997, s. 135.

1.2. Afrika Birliği'nin Terörle Mücadelesinin İşlevsel İlkeleri

Terörle mücadelenin etkinliğini ve kıtasal ölçekteki tüm biçim ve tezahürleriyle ortadan kaldırılmasını sağlamak için Cezayir Sözleşmesi tarafından çeşitli ilkeler oluşturulmuştur. Öncelikle ulusal mevzuatta terörizmi kriminalize etme zorunluluğu vardır. Üye devletlerin ulusal yasalarının Cezayir Sözleşmesi ile uyumlu hale getirilmesinden oluşan bir ilkedir. Devletlerin, terör eylemini suç eylemi, yani özellikle ciddi bir eylem olarak nitelendiren hükümlerin mevzuatlarında önlenmesi gibi tedbirler almaları ve eylemin ciddiyeti ile orantılı bir ceza ölçeği öngörmeleri istenmektedir²³⁹. Ayrıca, terörle ilgili diğer tüm uluslararası sözleşmeleri imzalamaya, onaylamaya ve uygulamaya çağırılmış ve terörün önlenmesi ve bunlarla mücadelede yer alan çeşitli kurumsal aktörler arasındaki etkileşimi güçlendirecek adımlar atılmıştır.²⁴⁰

İkincisi, Cezayir Konvansiyonu, devletler arasında yakın işbirliği ihtiyacını gerektirmektedir. Bu, terörle mücadelede alınan önlemlerin etkinliği için bir koşuldur ve uygulanması için devlet tarafları açısından iki tür davranış gerektirir. Bir yandan, devletlerin terör eylemlerini organize etmeyi, desteklemeyi, finanse etmeyi, işlemeyi veya teşvik etmeyi amaçlayan herhangi bir faaliyetten kaçınma yükümlölüğu vardır²⁴¹ diğer yandan ise, bu tür eylemlerle mücadele etmek için önleyici veya zorlayıcı polis önlemleri gibi iç önlemler almak zorundadır.²⁴² Bu girişimin etkin olabilmesi için devletlerin terörist gruplar hakkında bilgi alışverişinde polis işbirliđini²⁴³ ve karşılıklı hukuki yardımı geliştirmeleri, terör eylemlerinin failleri hakkında soruşturmalar

²³⁹ Cezayir Konvansiyonu'nun 2 (a) maddesi.

²⁴⁰ Cezayir Konvansiyonu Madde 2 (b).

²⁴¹ Cezayir Konvansiyonu'nun madde 5 (2) (3) ve (4).

²⁴² Cezayir Konvansiyonu'nun madde 4 (1).

²⁴³ Cezayir Konvansiyonu'nun madde 4 (a), (b), (c).

kurmaları²⁴⁴ ve terörle mücadeleden sorumlu yapıların bilimsel, teknik ve operasyonel kapasitelerini karşılıklı olarak güçlendirmeleri gerekmektedir.²⁴⁵

Üçüncü olarak, terör eylemleriyle suçlanan bir sanığı yargılama veya iade etme yükümlülüğü vardır. İkili ve çok taraflı sözleşmeler, talep eden devletin topraklarında bir bireyin teslim olmasının yasal dayanağının tanımlanmasını mümkün kılmaktadır. Böylece devletlerin iade alanında iyi ilişkiler kurabilmeleri için ulusal mevzuatlarında bu koşulları belirtmeleri gerekmektedir.²⁴⁶

Dördüncü olarak, devletlerin uluslararası insan hakları ilkelerine ve Afrika İnsan ve Halk Hakları Şartı'na uyma yükümlülüğü bulunmaktadır. Cezayir Sözleşmesi'ne göre, devletlerin terörle mücadelede alınacak tüm önlemlerin uluslararası insani hukukun genel ilkelerine ve özellikle AfB kurucu senedine taraf olduğu tüm devletler tarafından onaylanan Afrika İnsan ve Halk Hakları Şartı'na uygun olması gerekmektedir. Devletler terörle mücadele için önlemler aldıklarında, uluslararası hukuka göre tüm yükümlülüklerine uymayı sağlamalıdır.²⁴⁷ Başka bir deyişle, bir devlet tarafından Cezayir Sözleşmesi'nin uygulanması için uluslararası sözleşmelerde ve genel hukuk ilkelerinde yer alan uluslararası insan hakları hukukuna aykırı herhangi bir tedbir, bir terör eyleminin faili olduğu iddia edilen birine karşı uygulanmamıştır.

Öte yandan Cezayir Sözleşmesi, terörizmin gelişmesine elverişli koşulların ortadan kaldırılmasına katkıda bulunan vazgeçilmez birilke olarak sosyal faktörleri de sağlamış vebütünleştirmiştir. Üye devletler, çatışmaları çözmek, yabancı işgale son vermek, baskıyla mücadele etmek, yoksulluğu ortadan kaldırmak, iyi bir yönetim kültürünü teşvik etmek, herkes için insan haklarına saygıyı sağlamak ve nüfus arasındaki tüm dinler, dini değerler, inançlar ve kültürler arasındaki anlayışı geliştirmek

²⁴⁴Cezayir Konvansiyonu'nun madde 5 (1).

²⁴⁵Cezayir Konvansiyonu'nun madde 5 (6).

²⁴⁶Ascensio .H et al.,*Droit international pénal*, Paris, Editions Penone, 2e édition révisée, 2012, s.1075.

²⁴⁷ Cezayir Konvansiyonu'nun madde 22(1).

ve saygıyı sağlamak üzere ellerinden gelen her şeyi yapmalıdır.²⁴⁸ Bu nedenle, 2002 AfB Eylem Planı, Afrika'da terörizmin gelişmesini ve ortaya çıkmasını teşvik eden ana faktörler olarak aşırı yoksulluk, kötü yönetim, sınırların geçirgenliği veya suç ağlarıyla bağlantıların varlığını sunmaktadır.²⁴⁹ Bu çeşitli endişeler, yoksullukla mücadelenin halkları terörizm kullanımından uzaklaştırmada kararlı bir adım olduğunu kanıtlamaktadır. Aşırı yoksulluk durumları, toplumun farklı tabakaları arasında çatışmalara yol açabilecek gerginliklerin ortaya çıkmasından yana faktörler olarak analiz edilmektedir. Yoksulluğun ortadan kaldırılması daha sonra devletlerin halklar arasındaki diyaloga elverişli yaşam koşullarına ulaşmalarını sağlamak ve sosyal bağların güçlendirilmesi amacıyla kalkınma temasına girmektedir.²⁵⁰

Bu stratejinin uygulanabilmesi için terörle mücadelenin finansmanı resmi kalkınma yardımının önemli bir parçası olmaya devam etmektedir. Gelişmekte olan devletlerin terörizmin her türlü kullanımına karşı koymak için gerekli güvenlik koşullarını oluşturmalarını sağlamaktadır.

1.3. Afrika Birliği'nin Terörle Mücadelede Kurumsal ve Stratejik Mekanizmaları

AfB'nin terörü önlemek ve mücadele etmek için geliştirdiği mekanizmalar, kurumsal mimarisine, kıtasal ve bölgesel düzeyde üstlendiği mekanizmalara da yansıtılmaktadır. Böylece, terörle mücadele politikalarını koordine etmek amacıyla gerçekleştirilen eylemleri güçlendirmek üzere AfB, ana aktörleri inter takma adıyla Barış ve Güvenlik Konseyi terör tehdidini dikkate alan destek çerçevelerini devreye sokmuş olmaktadır.

²⁴⁸ *Comité d'experts sur le terrorisme (codexter), profils nationaux relatifs à la capacité de lutte contre le terrorisme Raporu*, Union Européenne, 2008. <https://rm.coe.int/16806edfd9>

²⁴⁹ Okumu W, "Understanding Terrorism in Africa: in search of an african voice", *Institute for Security Studies*, 2007, s. 18.

²⁵⁰ Seung-Whan Choi ve Shali Luo, "Economic Sanctions, Poverty, and International Terrorism: An Empirical Analysis", *Empirical and Theoretical Research in International Relations*, Cilt 2, No 39, 2013, s. 217-245.

2. BÖLGESEL DÜZEYDE TERÖRLE MÜCADELENİN DİNAMİKLERİ

Merkez üssü Borno Eyaleti'nden, Kuzey Nijerya'yı etkileyen kriz, Çad Gölü'ne kıyısı olan diğer devletlerin istikrarını şimdiden etkilemektedir. Özellikle Boko Haram faaliyetlerinin Çad Gölü bölge ülkelerinin topraklarına ölümcül saldırılarıyla bağlantılı yeni güvenlik tehditlerinin artmasıyla karşı karşıya kalan ÇGHK, iki ayrı bölgesel organın üyesi olan komşu ülkelerin, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu ve Orta Afrika Ekonomik ve Parasal Topluluğu'nun ortak hareket etmesi için ana kurumsal çerçeveyi oluşturmaktadır. Mevcut çok taraflı örgütlerin çokluğu, coğrafi sınırlandırma ve tanımının yanı sıra bu alanın siyasi ve kurumsal sınırlarının tartışma konusu olmaya devam ettiğini göstermektedir²⁵¹.

Nitekim, Çad Gölü Bölgesi aşırılık yanlısı grupların uyguladığı şiddet eylemleriyle ağırlaşan bir terör kriziyle karşı karşıyadır. İstikrarsızlığı besleyen, ekonomik büyümeyi yavaşlatan ve geleneksel olarak sürdürülebilir kalkınma için büyük zorluklarla karşı karşıya olan bir bölgede büyük kayıplara neden olan genel bir sorun vardır. Bu nedenle, Çad Gölü Bölgesi'ndeki terörle mücadelenin dinamikleri, çok sayıda aktörün durumunun yanı sıra ortak bir bölgesel stratejinin geliştirilmesinden kaynaklanan küresel bir meseledir.²⁵² Böylece, Multilateral Force Mixte'nin (Çok Taraflı Müşterek Kuvvet) ÇGHK çerçevesinde ilk kez yeniden faaliyete geçmesi, ardından Sahel Ülkeleri Beşli Grubu'nun (G5/Sahel) ve Ortak Gücü'nün oluşturulması, güvenlik ve bölgesel işbirliği açısından kurumsal manzaranın yeniden keşfedilmesine katkıda bulunmaktadır.

²⁵¹ Edoardo Baldaro, "Rashomon in the Sahel: One place, many definitions for a region in crisis", *Sage Journals*, 27 Ağustos 2020. <https://doi.org/10.1177/0967010620934061>

²⁵² Lesley Anne Warner, "The Trans Sahara Counter-Terrorism Partnership: Building Partner Capacity to Counter Terrorism and Violent Extremism", *CNA Strategic Studies*, 2014, s. 22-24.

Çok taraflı çerçevelerin bu şekilde çoğalması, Afrika kıtasına özgü daha geniş bir dinamiği yansıtıyor gibi görünmektedir.²⁵³ ÇTMK'nin kurulması ve ardından G5/Sahel Müşterek Gücü güvenlik açısından yeni bir bölgesel ortaklık biçiminin açılışını yapmıştır. Artan tehditler ve neredeyse felç olan kıtasal güvenlik sistemi bağlamında, yeni bölgesel güvenlik ortaklıkları en pragmatik tepki olarak görünmektedir.²⁵⁴ ÇGHK devletlerinin barış ve güvenliğin desteklenmesine olan bağlılığı, ticaretin gelişmesi ve bölgesel entegrasyonun başarısı için istikrarlı bir iklim yaratma ihtiyacına cevap vermektedir.²⁵⁵ Bu anlamda, ilgili devletler, terörizmi ve şiddet içeren aşırıcılığı zorla yenmeyi mümkün kılacak kolektif bir yanıt gerektiren bir bölgeselleşme sistemini tercih etmektedir.

2.1. Çok Taraflı Müşterek Kuvvet (ÇTMK)

2.1.1. Çok Taraflı Müşterek Kuvvetin Yeniden Etkinleştirilişi

ÇGHK'nin kuruluşu en başından beri ÇGHK'nin bir girişimiydi. 1990'lardan bu yana, ÇGHK'ye üye ülkeler sınır ötesi silahlı haydutlukla ilgili güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmış ve bu da o dönemde Çad Gölü Havzası çevresinde, özellikle Nijerya'nın kuzey sınırları etrafında insan ve malların hareketinin önünde gerçek bir engel teşkil etmiştir. Bu nedenle, ÇTMK olarak bilinen Çok Uluslu Ortak Görev (GUOG) Gücü'nün oluşturulması kararının amacı 1994'te onaylandığı bölgede bu güvencesiz güvensizlik sorunlarına cevap vermek ve suç ve organize suçla etkin bir şekilde mücadele etmektir.²⁵⁶ Başlangıçta Merkezi Baga, Borno Eyaleti, Nijerya'da kurulan Nijerya birliklerinden oluşan ÇTMK, 1998'e kadar Çad ve Nijer

²⁵³ T. M. Shaw, *Theories of New Regionalism*, Palgrave reader, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2003.

²⁵⁴ Thierry Vircoulon, "L'Afrique à l'heure du nouveau régionalisme sécuritaire", *The Conversation*, 1 Mart 2017. <https://theconversation.com/lafrique-a-lheure-du-nouveau-regionalisme-securitaire-72945>

²⁵⁵ Hutchful E, "The ECOMOG experience with peacekeeping in West Africa", *ISS Monograph series*, No 36, 1999, s. 42.

²⁵⁶ Nicolas Desgrais, "La Force conjointe du G5 Sahel, une initiative africaine d'appropriation de la gestion des conflits au Sahel", *Géostrategie*, 2017, s. 5-8.

birliklerinin katılmasıyla güçlendirilmiştir.²⁵⁷ İlk başta, bu güç çok az aktif kalmış ve birkaç devriyenin organizasyonu sınırlı sadece önemli eylemler gerçekleştirilmiştir.²⁵⁸ Bununla birlikte, terör örgütü BH'nin ortaya çıkmasından kaynaklanan bölgesel güvenlik durumunun daha da kötüleşmesi, gerçekçiliğin hüküm sürmesi ve Çok Uluslu Gücün etkin bir şekilde yeniden faaliyete geçmesi için gerçekleştirilmiştir.

Böylece, 30 Nisan 2012'de Encemine'de (Çad) düzenlenen 14'üncü Olağan Zirve'de, ÇGHK'nin Devlet ve Hükümet Başkanları ÇTMK'yi Çad Gölü Havzası'nda tekrar faaliyete geçirmek ve başta BH olmak üzere terörle mücadelede görev süresini uzatmaya karar vermiştir.²⁵⁹ Gücün görevi

“BH ve diğer terörist grupların faaliyetlerinden etkilenen bölgelerde güvenli ve emniyetli bir ortam yaratmaktır [...]; ÇGHK Üye Devletleri ve Benin tarafından, devlet otoritesinin tam restorasyonu ve yerinden edilmiş kişi ve mültecilerin geri dönüşü de dahil olmak üzere etkilenen bölgelerdeki kapsamlı stabilizasyon programlarının uygulanmasını kolaylaştırmak ve yetenekleri dahilinde insani yardım operasyonlarını ve etkilenen nüfusa yardım ulaştırılmasını kolaylaştırmaktır.”²⁶⁰

ÇTMK işlevsel hale getirmek için, her üye ülke askeri aparatlara 700 kişilik bir tabur katkıda bulunmaya çağırılmıştır.²⁶¹ Nijer ve Çadlı askerler, ÇGHK

²⁵⁷ Col Sagir Musa, “BAGA: Multinational Joint Task Forces, BHTs And Host Community”, *Sahara Reporters*, 07 Mayıs 2013. <http://saharareporters.com/2013/05/07/baga-multinational-joint-task-forces-bhts-and-host-community-lt-col-sagir-musa>

²⁵⁸ M Luntumbue, “La CBLT et les défis sécuritaires du bassin du lac Tchad”, *Groupe de Recherche et d'Information sur la Paix et la Sécurité*, No 14, 2014, s.6.

²⁵⁹ Lassaad Ben Ahmed, “Bassin du Lac Tchad : les chefs d'État de la région pour une restauration de la stabilité”, *Anadolu Ajansı*, 26.05.2021. <https://www.aa.com.tr/fr/afrique/bassin-du-lac-tchad-les-chefs-d%C3%A9tat-de-la-r%C3%A9gion-pour-une-restauration-de-la-stabilit%C3%A9/2254507>

²⁶⁰ “Rapport de la présidente de la Commission de l'UA sur les efforts régionaux et internationaux et la voie à suivre dans la lutte contre le groupe terroriste Boko Haram”, *Union africaine*, 29 Ocak 2015. www.peaceau.org/uploads/cps484-rpt-boko-haram-29-1-2015.

²⁶¹ Franklin Nimpa, “Afrique : Réunion des dirigeants africains à Yaoundé sur la sécurité régionale”, *Kapt Media Group*, 6.10.2021. <https://kaptmedia.com/fr/afrique-reunion-des-dirigeants-africains-a-yaounde-sur-la-securite-regionale/>

karargahının kurulduğu Nijerya'da bulunan Baga kasabasında Nijeryalı askerlerin yanında geçici olarak konuşlandırılmıştır.²⁶²

Nijer ve Çad birliklerinin çekilmesinden sonra BH, Ekim 2014'te bir isyan çıkararak Baga üssüne saldırı ve çok sayıda köyün kontrolüne geçirmiştir²⁶³. Bu durumla karşı karşıya kalan ÇGHK ülkeleri, BH liderliğindeki düzenli isyanla karşı karşıya kalmış ve 7 Ekim 2014'te Niamey'de olağanüstü bir zirvede bir araya gelmiştir. Acil toplantının amacı, ÇTMK gücün konuşlandırılması ve operasyonlarını koordine etmek için bir karargâh kurulması için modaliteleri tartışılmıştır. Bu toplantıda, ÇGHK ülkelerinin devlet ve hükümet başkanları ve Benin, ÇTMK'nin askeri gücünü oluşturacak ulusal birliklerin konuşlandırılmasına karar vermiştir²⁶⁴. Gerçekten de ÇTMK'nin operasyonelleştirilmesi, açık stratejik hedeflerin, sağlam bir mimarinin yanı sıra uluslararası insani hukuka saygı ile ilgili kısıtlamaların tanımlanması gereği etrafında ifade edilmiştir.²⁶⁵ Ayrıca stratejik, operasyonel ve lojistik destek operasyonlarının farklı kavramlarının tanımı çözülmüştür. Benzer şekilde, ÇGHK ülkeleri de AfB'nin bu stratejik sürecin düzenlenmesinde kilit rol oynadığı uluslararası siyasi, diplomatik, teknik ve finansal destek arayışına girmiştir.²⁶⁶ Böylece, 5-7 Şubat 2015 tarihleri arasında Yaunde'de (Kamerun) gerçekleşen uzmanlar toplantısında, gücün Stratejik Operasyon Kavramı (CONOPS) ve angajman kuralları kabul edilmiştir.²⁶⁷

²⁶²“Nigeria: Boko Haram s’empare d’une base militaire sur les rives du lac Tchad”, *Radio France Internationale*, 4 Ocak 2015, <https://www.rfi.fr/fr/afrique/20150104-nigeria-boko-haram-s-empare-une-base-militaire-rives-lac-tchad>.

²⁶³“Nigeria: Boko Haram commet un massacre au bord du lac Tchad”, *Radio France Internationale*, 23 .11. 2014. <https://www.rfi.fr/fr/afrique/2min/20141123-nigeria-boko-haram-commet-massacre-bord-lac-tchad-commerçants-dogon-bara>

²⁶⁴“Communiqué final du Sommet extraordinaire des chefs d’État et de Gouvernement des pays membres de la CBLT et du Bénin”, *Le Sahel*, 7.10. 2014, <http://news.aniamy.com/h/22234.html>.

²⁶⁵“Le sommet des chefs d’Etat de la CBLT et du Benin décide de combattre Boko Haram partout où il sera dans la région”, *Agence Nigérienne de Presse*, 8.10.2014. <http://news.aniamy.com/h/22229.html>

²⁶⁶David J. Francis, “Linking Peace, Security and Developmental Regionalism: Regional Economic and Security Integration in Africa”, *Journal of Peacebuilding & Development*, Cilt 2, No 3, 2006, 7-20

²⁶⁷Idem.

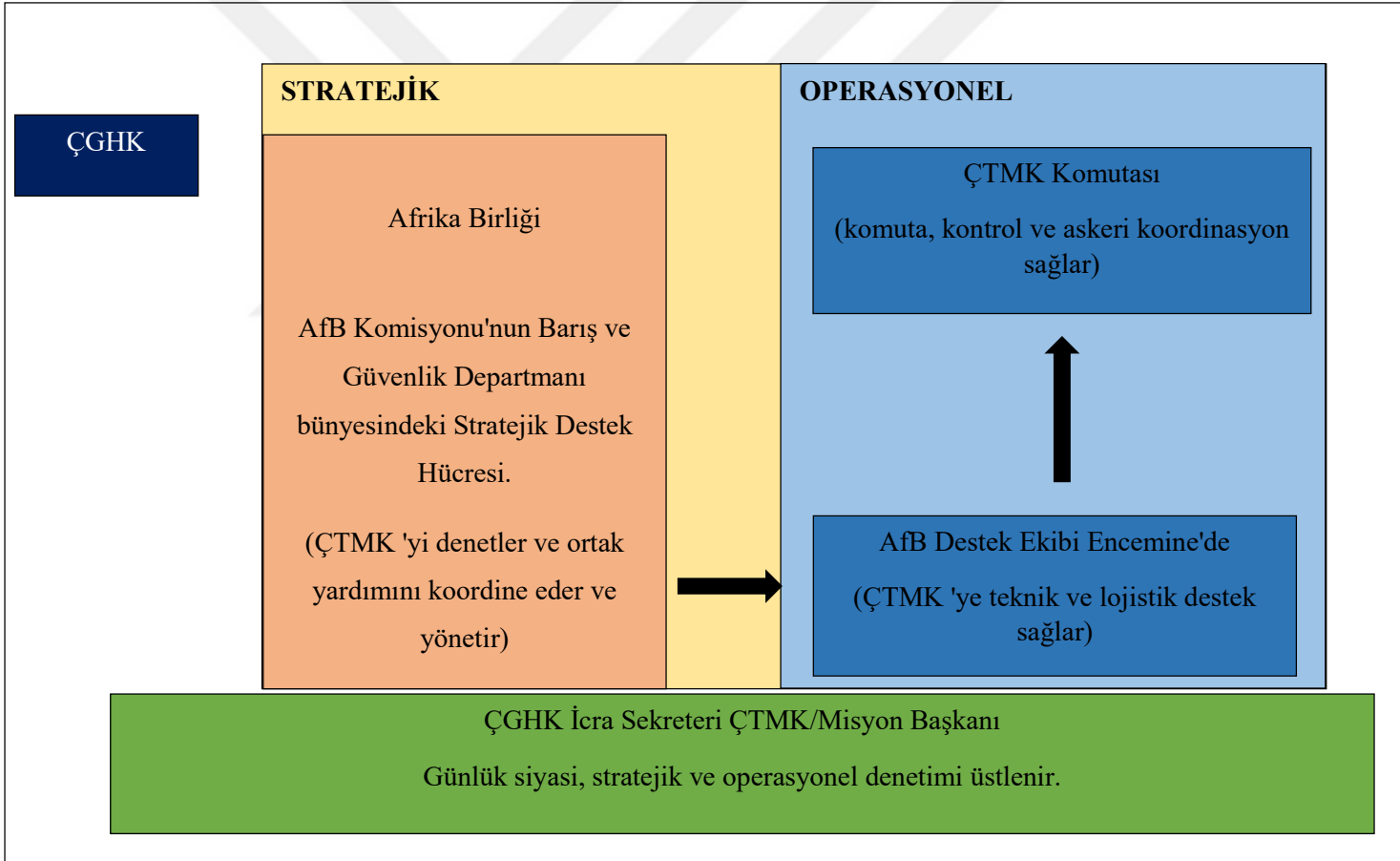
Bu belgeler, Kuvvetin yetkisini, hedefleri, belirli görevleri, komuta, kontrol ve koordinasyon mimarisi, gücü, büyüklüğünü, personelin bileşimini ve operasyon sektörlerini belirtmektedir.²⁶⁸ Sınır ötesi işlemler için esas olan takip hakkı sorunu da bu metinlerde çözülmüştür. Daha sonra ÇGHK ve Benin Devlet Başkanı ve Hükümet Başkanları tarafından 11 Haziran 2015'te Abuja'da (Nijerya) düzenlenen Olağanüstü Zirve'de onaylanmıştır.²⁶⁹ Bu son zirve, ÇTMK'nin kurulmasında önemli bir adım olmuştur. Bu vesileyle komutanlığın yapısı ve cumhurbaşkanlığının temeli konusunda uzlaşma sağlanmıştır. Teknik açıdan bakıldığında, genelkurmayın kurulması, etkili başlangıcının merkezi ve önemli bir yönü olmaya devam etmektedir. Aslında, Nijerya'ya görevi süresince kuvvetin komutası verilmiştir. Başka hiçbir ülkenin itiraz etmediği bu karar, ÇGHK ülkelerinin BH olgusunu ortadan kaldırmaya yönelik güçlü bir taahhüdünü ve liderliklerini yeniden teyit etme isteğini yansıtmaktadır. Kuvvet komutan yardımcısı Kamerun'a, karargâh kurma kararı ise Çad'a verilmiştir. Encemine'de bulunan ve güce katkıda bulunan çeşitli ülkelere personelden oluşan Genelkurmay, askeri eylemlerin komutasından ve çeşitli ulusal birliklerin işlevsel kontrolünden sorumludur.

Misyonun siyasi yönlendirmesi bir yandan ÇGHK tarafından sağlanmaktadır, bu nedenle örgütün İcra Sekreteri güç üzerinde siyasi otoriteyi kullanmaktadır. Diğer yandan stratejik ve taktik yönlendirme, uluslararası ortakların katkılarıyla ilgili finansal mekanizmaları da kontrol eden AfB yararınadır. Bu amaçla, AfB Komisyonu'nun Huzur ve Güvenlik Departmanı bünyesinde kurulan bir ekip (Stratejik Destek Hücresi), teknik ve finansal ortakların yaptığı finansal katkıları yönetirken ve koordine ederken ÇTMK'yi denetler.

²⁶⁸Lecoutre Delphine, “Vers un gouvernement de l'Union africaine ? Gradualisme et statu quo v. immédiatisme”, *Politique étrangère*, 2008, s. 629-639.

²⁶⁹“Communiqué final du Sommet extraordinaire des chefs d'État et de gouvernement de la CBLT et du Bénin au Nigéria” 11.06.2015, <http://www.peaceau.org/fr/article/communiqué-de-presse-de-la-518eme-reunion-du-conseil-de-paix-et-de-securite-sur-le-groupe-terroriste-boko-haram>

Buna ek olarak, ÇTMK'ye ulaşım, bilgi teknolojisi ve iletişim ekipmanları da dahil olmak üzere lojistik destek sağlamak için bir Misyon Destek Ekibi kurulmuştur.²⁷⁰ Bu yetkinin uygulanması da şunlardan oluşur: grubun faaliyetlerinin genişlemesini önlemek için askeri operasyonlar yapmak, devriyeleri yürütmek, gruba herhangi bir silah ve destek transferini önlemek, tüm esirleri aramak ve serbest bırakmak, BH üyelerinin ilticalarına neden olmayı amaçlayan psikolojik operasyonlar yürütmektir.²⁷¹ ÇTMK ayrıca istihbarat ve insan haklarının korunması alanlarında da eylemler gerçekleştirmelidir.

Şekil 3: ÇTMK Kuruluş Şeması

²⁷⁰William Assanvo et al., "La Force multinationale de lutte contre Boko Haram: quel bilan?", *Institut d'Etudes de Sécurité (ISS), Rapport sur l'Afrique de l'Ouest*, No 19, Ağustos 2016.

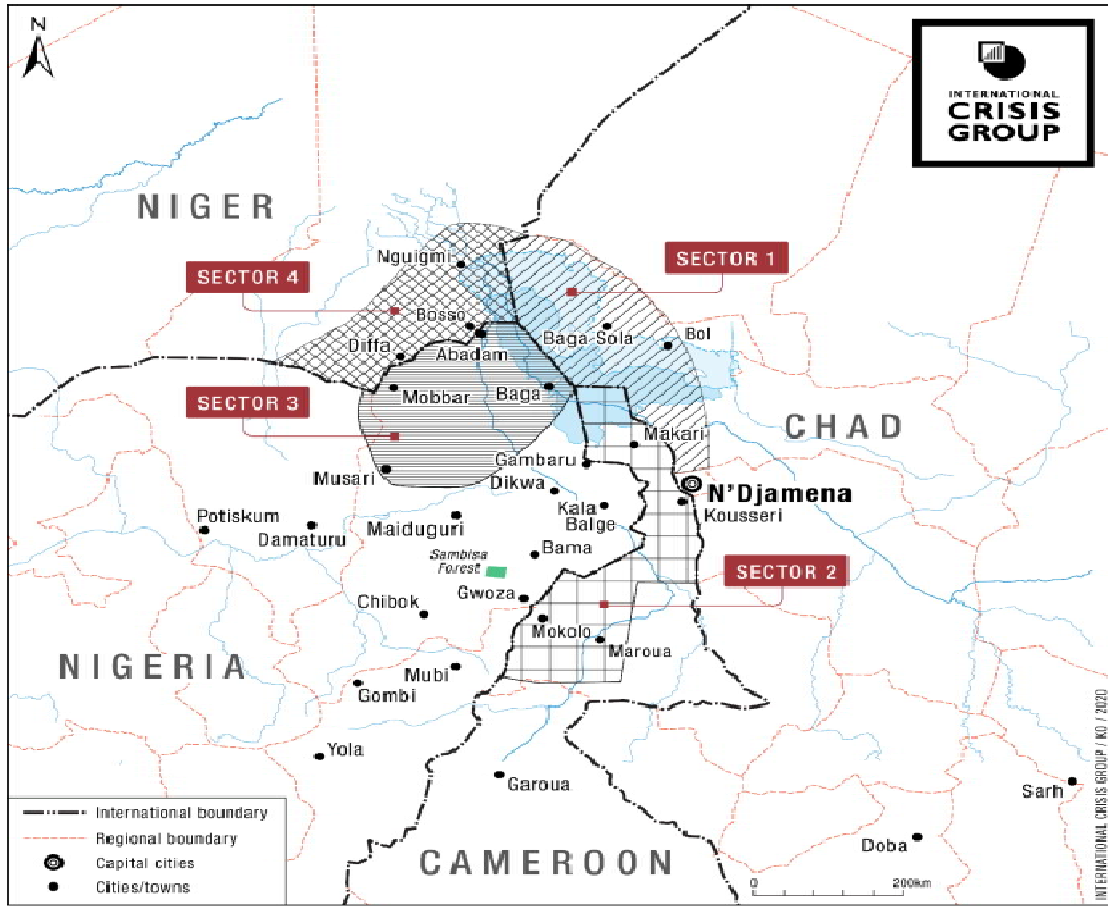
²⁷¹Ibid.

2.1.2.Boko Haram'a Karşı Mücadelede ÇTMK'nın Etkisi

ÇTMK Çad Gölü Havzası'nın çevresinde BH ve terörist olarak nitelendirilen diğer gruplarla mücadele etmeyi amaçlayan bir saldırı ve istikrar aygıtı olarak tanımlanmasına izin veren doğası ile karakterizedir. Ancak kuruluşu, ilgili ülkelerin ulusal güçlerinin eylemini ve ikili düzenleme olasılığını sorgulamamaktadır. Aksine, BH'ye karşı mücadelenin etkisini çoğaltmak için devletlerin eylemlerini koordine etmek amacıyla bir çerçeve sağlamaktadır.

ÇTMK'nin kapsamı ile ilgili olarak, onu oluşturan her bir birlik kendi ulusal topraklarının sınırları dahilinde prensipte konuşlandırılmış ve faaliyet bu alanda önclemiştir. Bununla birlikte, takip hakkıyla ilgili özel kural ve prosedürlere uygun olarak, üye devletin topraklarında 25 km'yi geçmeyen bir mesafe için faaliyet göstermelerine izin verilmektedir.²⁷²Bu gerçeklerden ÇTMK, ortak bir tehditle yüzleşmek için kaynaklarını bir arada sağlamak olan, kurulmuş bir devletler koalisyonu olarak görünmektedir. Bu nedenle operasyonel açıdan dört sektör tanımlanmıştır: Komutanlığı Kamerun'un Mora şehrinde bulunan 1 numaralı Sektör, Baga-Sola (Çad) şehrinde bulunan 2 No'lu Sektör, Baga'da (Nijerya) konumlandırılmış 3 Numaralı Sektör ve üssü Diffa şehrinde (Nijer'in Güney-Doğusu) kurulan 4 Numaralı Sektör.Aşağıda tablolaştırılmıştır.

²⁷²Babatunde F, "Counter-terrorism, Multinational Joint Task Force and the missing components", *African Identities*, Cilt 15, No 4, 2017.

Şekil 4: ÇTMK 'nin Temelleri

Kaynak: Uluslararası Kriz Grubu²⁷³

Büyüklüğüne göre, ÇTMK'yi oluşturan birliklerin tam sayısı hala bazı çelişkilerin olduğu bir unsur olmaya devam etmektedir. ÇGHK tarafından 29 Ocak 2015'te alınan ve AfB BGK tarafından onaylanan karara göre, toplam 7.500 askeri, polis ve sivil personel gücüne sahip bir gücün konuşlandırılması için seçim yapılmıştır.²⁷⁴ Daha sonra 5-7 Şubat 2015 tarihleri arasında Yaunde'de düzenlenen uzmanların toplantılarında 8.700'e, AfB BGK'nin 480. toplantısı vesilesiyle 3 Mart 2015'te 10.000'e yeniden değerlendirmiştir.²⁷⁵ Ağustos 2015'te düzenlenen ÇGHK ülkeleri ve Benin Genelkurmay, Başkanları toplantısının sonunda, açıklanan tüm ulusal birlikler

²⁷³“What Role for the Multinational Joint Task Force in Fighting Boko Haram?”, *Crisis Group Africa Report No 291*, 7 Ekim 2020.

²⁷⁴Moda Dieng, “The Multi-National Joint Task Force and the G5 Sahel Joint Force: The limits of military capacity building efforts”, *Contemporary Security Policy*, Cilt 40, No 4, 2019, s. 481-501.

²⁷⁵ “Le Conseil de sécurité s’engage aux côtés des pays du bassin du lac Tchad face à la menace posée par Boko Haram”, *ONU*, 31.04.2017. <https://www.un.org/press/fr/2017/cs12773.doc.htm>

ÇTMK'nin gücünü sırasıyla Nijerya için 3.750'si, Çad için 3,000, Kamerun için 2,650, Nijer için 1,000 ve Benin için 750 olmak üzere yaklaşık 11.150 personel getirmiştir.²⁷⁶

Resmi olarak tüm ulusal birlikler gücün çeşitli çalışma alanlarında konuşlandırılmış olsa da bu sayının doğrulanması zor olmaya devam etmektedir. Nitekim, bölgesel bir askeri ve stratejik gücün kurulması doğrudan bir etkiye sahip olmuş ve Çad Gölü Bölgesi'ndeki birçok bölgede bazı güvenlik ve istikrarın yeniden sağlanmasını mümkün hale getirmiştir. Karışık güç bazı ilerlemeler kaydetmiş ve önemli başarılar elde etmiştir. Özellikle Çad Gölü'ne kıyısı olan ülkelerin sınırında olmak üzere birçok eylemler gerçekleştirilmiştir. Şubat 2016'dan itibaren ÇTMK unsurları tarafından ilk büyük ölçekli operasyonlar gerçekleştirilmiştir. Örneğin, dört büyük askeri operasyon yürütmüş: 11-14 Şubat 2016 tarihleri arasında Nijerya'nın Ngoshe kasabasında (Arrow Five Operasyonu kapsamında), 24 Şubat 2016'da Nijerya'nın Kamerun sınırına yakın Kumshe kasabasında, Boko Haram'ın arka üssü olarak bilinmektedir. 16 Mart 2016'da Kamerun ve Nijerya'nın Djibrili ve Zamga bölgesinde (Tentacule diye bir Operasyonu'nun parçası olarak) ve 10 ila 16 Mayıs 2016'da Nijerya'daki Madawya ormanında, Nijerya ordusu tarafından desteklenen Kamerun operasyonunun askerleri olan ÇTMK 'nin sektör 1 unsurları tarafından ortaklaşa yürütülen bir eylemdir.²⁷⁷

Bu askeri operasyonlar, en az 675 Boko Haram unsurunun etkisiz hale getirilmesine, 566 kişinin tutuklanmasına ve doğaçlama patlayıcı düzeneği ve mayın üretimi için fabrika olarak sunulan yaklaşık 32 eğitim kampı ve sahasının sökülmesine

²⁷⁶“Lutte contre Boko Haram: finalisation de la force multinationale mixte”, *Radio France internationale*, 23 Ağustos 2015, www.rfi.fr/afrique/20150823.

²⁷⁷ M. Olivier, “Lac Tchad: où en est l’offensive de la Force multinationale mixte contre Boko Haram?” *Jeune Afrique*, 30 Haziran 2016, www.jeuneafrique.com/337993/politique/lac-tchad-loffensive-de-force-multinationale-mixtecontre-boko-haram/.

yol açmıştır. Grubun yaklaşık 4 bin 690 rehinesinin de serbest bırakıldığı bildirilmiştir.²⁷⁸

BH kontrol ettiği kalelerin dışına sürüklenmiş ve geniş çaplı eş zamanlı saldırılar düzenleme yeteneği etkisiz hale getirilmiştir. ÇTMK'nin operasyonları, daha önce BH tarafından ele geçirilen belirli bölgelerin geri alınmasını mümkün kılmıştır. İç ve sınır ötesi yer değiştirme azalmış ve yerinden edilmiş birçok insan ve topluluk geri dönmüştür. Ticari faaliyetler, tarım, balıkçılık ve diğer sosyal hizmetler yavaş yavaş normale dönmüş ve BH'nin kaçırma ve rehin alma belası neredeyse azalmıştır. Özetle, Boko Haram saldırılarının sıklığı ve ölçeği, başta uzak topluluklar olmak üzere izole edilmiş savunmasız hedeflere indirgenmiştir. Bu, ÇGHK ülkelerinin istihbarat servisleri arasında bilgi paylaşımı ve koordineli birlik devriyelerinde dahil olmak üzere ÇTMK operasyonlarının ilgisi ve etkinliğinin kanıtı olarak görülmektedir.²⁷⁹ Bununla birlikte, ÇTMK varlığı ve birlikte hareket etmesiyle, Çad Gölü Havzası'nın çeşitli bölgelerindeki güvenlik durumunun iyileştirilmesine katkıda bulunmuştur. Karma güç, bu ülkelerden askerlerin sık sık birbirlerinin evlerinde savaştığı operasyonlar düzenlenmiştir. Durumun büyüklüğü, ortak gücün BH'yi sınır ötesinde takip etmesine ve kaynak bilgilerini komşularla paylaşmasına izin vermektedir.²⁸⁰ Bu saldırılar zaferlerle sonuçlanmış ve bir birlik ruhunun yerleşmesine yardımcı olmuştur. Ayrıca, farklı ülkelerin güçlerinin birbirlerinden öğrenmelerini, sınır ötesi işbirliği fikrini teşvik etmelerini ve taktik koordinasyonu geliştirmelerini sağlayarak yakınlaşmayı teşvik etmiştir. ÇTMK birimlerinde faaliyet gösteren ülkelerden subaylar, gücü bölgesel

²⁷⁸ William Assanvo, a.g.e

²⁷⁹ Olawale Wale Ismail ve Alagaw Ababu Kifle, "Nouveaux arrangements de sécurité collective au Sahel : étude comparative de la MNJTF et du G-5 Sahel", *Friedrich-Ebert-Stiftung, Paix et Sécurité Centre de Compétence Afrique Subsaharienne*, 2018, s.26.

²⁸⁰ "National officer deployed to operations in neighbouring countries in 2016-2017", *Crisis Group interview* N'Djamena, September 2019.

işbirliğinin bir sembolü olarak görülmekte ve diğer ülkelerden meslektaşlarıyla çalışmaktan gurur duymaktadır.²⁸¹

AfB, BH'ye karşı mücadelenin ötesinde ortak güçte fırsatlar görünmektedir. Bazı yetkililer, AfB'nin ÇTMK'ye katılımının, barış ve güvenlik mimarisinin diğer geçici misyonları da içine alması ve böylece geleneksel barış operasyonlarının bugüne kadar kontrol altına almakta zorlandığı cihatçı ayaklanmalar gibi yeni tehditlere karşı Afrika'nın tepkilerini genişletmesi ve geliştirmesi anlamına geleceğini ummaktadır. AfB ayrıca ÇTMK'yi BGK tarafından görevlendirilen silahlı kuvvetlerin işleyişine ilişkin ilkelerini yaymak üzere bir fırsat olarak görmekte; ÇTMK bayrağı altında savaşan ulusal birliklerin ortak kuvvete girip çıkarken kendi ordularına en iyi uygulamaları getirebileceğini ummaktadır. AfB ve gücün içindeki bazı yetkililer de ÇTMK'yi Afrika liderliğindeki güç konuşlandırmalarında "yaparak öğrenmenin" bir parçası olarak görmektedir.²⁸²

2.2. Beş Sahel Ülkesi Grubu (G5/Sahel)

2.2.1. G5 Sahel'in Oluşturulması

Çad Gölü Bölgesi'nin eyaletlerinin istikrarını tehdit eden, bir yandan BH akınlarının yoğunlaşmasıyla karşı karşıya kalan ve öte yandan Sahil 'de gelişen terörist hareketlerin ve aşırıcılığın giderek artması Burkina Faso, Mali, Moritanya, Nijer ve Çad devlet başkanları, 16 Şubat 2014'te Nuakşot'ta düzenlenen bir zirve vesilesiyle G5 Saheli'ni oluşturmaya karar vermiştir.²⁸³

²⁸¹“Chadian and Cameroonian army officers, N'Djamena and Yaoundé”, *Crisis Group interviews*, 2019.

²⁸² Albert Isaac Olawale, “Rethinking the Functionality of the Multinational Joint Task Force in Managing the Boko Haram Crisis in the Lake Chad Basin” *Africa Development*, Cilt 42, 2017, s. 119–35.

²⁸³Peer De Jong, *Le G5/Sahel, une initiative régionale pour une nouvelle architecture de paix*, L'harmattan, France, 2018.

Örgütün amaçlarından biri de “Devletlerin toprak bütünlüğünü korumak ve Sahel uzayında güvenliği sağlamak için birlikte kararlı bir şekilde harekete geçmektir”.²⁸⁴ G5 Sahel'in kurulması, AfB tarafından başlatılan çatışma yönetiminin yeniden kamulaştırılması sürecinin bir parçasıdır ve tamamen Afrika devletlerinin güvenlik ve kalkınma alanında devletler arası bölgesel iş birliği için yeni bir çerçeve oluşturma konusundaki siyasi iradesinden kaynaklanmaktadır.²⁸⁵ Böylece, 19 Aralık 2014'te Bamako'da düzenlenen olağanüstü toplantıda, üye devletler bu yeni organı Sahel-Sahra bölgesindeki güvenlik sorunlarına yanıt vermek için bu yeni yapıyı kullanma isteklerini yinelediler ve 5 Sahil Grubu yasal çerçeveye ve Genel Sekreter'e sahip uluslararası bir kuruluş haline getirmiştir.²⁸⁶ Sözleşme daha sonra dört öncelikli eylem alanı belirledi: barış ve güvenliğin güçlendirilmesi; altyapı geliştirmek, daha iyi yönetişimi teşvik etmek; gıda güvenliği, insani gelişme ve pastoralizmi sağlayarak insanların dayanıklılığını güçlendirmektir.²⁸⁷ 5SG, çalışacak hale gelmesi için beş ana organ içeren bir direksiyon mekanizması etrafında yapılandırılmıştır. Bunlar:

- Devlet Başkanları Konferansı, Başkanlığı yılda bir kez olağan oturumda ve gerektiğinde olağanüstü oturumlarda dönen ve bir araya gelen geniş stratejik ve siyasi yönelimleri tanımlamaktan sorumlu bir karar organıdır;
- Bakanlar Kurulu, Devlet Başkanları Konferansı tarafından tanımlanan kuruluşun politikasını uygulayan yasal organdır. Her üye ülkenin kalkınmadan sorumlu bakanlarından oluşur. Bu organın kararları konsensüs ile alınır.

²⁸⁴“Mise en place d'une institution de coordination dite G5 du Sahel”, *tchadinfos*, 17.02.2014. <https://tchadinfos.com/tchad/mise-place-dune-institution-de-coordination-dite-g5-sahel/>

²⁸⁵ Cold-Ravnkilde Signe Marie, “International Support of the G5 Sahel Joint Force: A Fragile Military Response”, *Danish Institute for International Studies*, 2018.

²⁸⁶ Antonin Tisseron, “G5/Sahel: une simple organisation de plus ?”, *GRIP*, 25 mart 2015, https://www.grip.org/sites/grip.org/files/BREVES/2015/EC_2015-03-25_FR_ATISSERON.pdf

²⁸⁷ Sergei Boeke ve Grégory Chauzal, “Le G5 Sahel: une avancée de la coopération régionale pour la paix et la sécurité ?”, *AFRI*, Cilt 18, 2017, s. 570-574.

- Nuakşot'ta bulunan, Devlet Başkanlarının kararlarının uygulanmasından sorumlu olan, Bakanlar Kurulu'nun yetkisine verilen ve görev süresi dört yılda bir yenilenebilmektedir.
- Genelkurmay Başkanları ile üye devletler tarafından güvenlik konularında usulüne uygun olarak görevlendirilen yetkilileri Sözleşme uyarınca bir araya getiren Savunma ve Güvenlik Komitesi'dir. Bu organ, ortak bir savunma ve güvenlik stratejisi tanımlamaktan, ikili ve çok taraflı stratejik ortaklıklar geliştirmekten ve ulusal çabaları koordine etmekten sorumludur.
- 5 Sahel Grubu farklı müdahale alanlarında uzmanlardan oluşan Eylemlerin Koordinasyonu Ulusal Grubu Komiteleri. Kalkınma Bakanlarının yetkisinde olan bu Komiteler, Daimî Sekreterlik 'in muhabirleridir²⁸⁸.

Nitekim projenin konusu, askeri bir yapıya sahip, kalkınma üzerinde etkili olacak bir kurum oluşturmaktadır. Genel felsefesi, sınırların birlikte yönetilmesinin yanı sıra beş devletin toprak çevreleri ile ilgili kalkınma çabalarının harekete geçirilmesine vurgu yaparak, beş ülkenin güvenlik politikalarını koordine etmek için daha azprosedürel kalıcı sekreterliğe sahip esnek bir organ olarak nitelendirmektedir²⁸⁹. Özetle, yapının organizasyon şeması esasen dört sütundan oluştuğunu göstermektedir: savunma ve güvenlik, dayanıklılık, yönetim ve altyapı.

5SG bünyesinde terörle mücadelenin bölgeselleştirilmesi, Sahel ve Sahra bölgesinde yenilikçi bölgesel kolektif savunma mimarilerinin ortaya çıkmasına tanıklık eden yeni bir mekanizmadır.²⁹⁰

²⁸⁸ Convention portant création du G5 Sahel. [/Convention creation G5 Sahel.pdf](#)

²⁸⁹ Antil Alain, "G5-Sahel : combien de divisions ? Une entente prometteuse et limitée", *Institut français des relations internationales, Ramses*, 2018, s. 244-247.

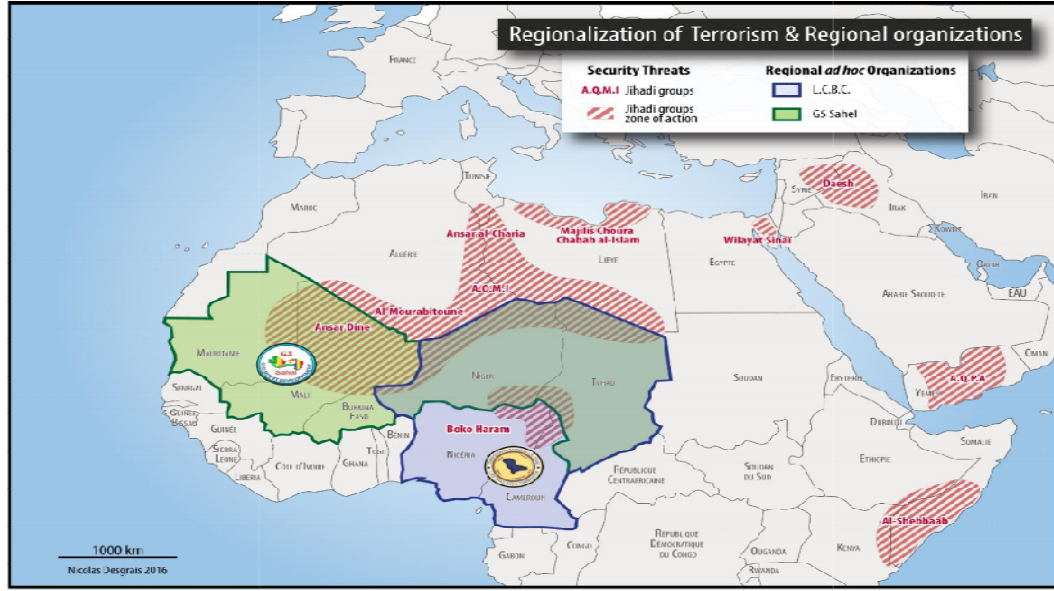
²⁹⁰ Nicolas Desgrais, "La force conjointe du G5 sahel ou l'émergence d'une architecture de défense collective propre au sahel", *Presses de Sciences Po*, No 30, 2018, s. 211-220.

Terörle mücadele mesleği nedeniyle, kamu politikalarının kalkınmaya erişimini güçlendirme konusundaki emelleri özellikle büyüleyicidir ve Sahel ülkelerinin terörle mücadele bağlamında kendi aralarında sürdürdüklerine dair yeni bir ilişki biçimine atıfta bulunmaktadır. Sonuç olarak, 5SG BM, AfB, Avrupa Birliği de dahil olmak üzere çeşitli ortaklar tarafından Sahel'e adanmış birden fazla planı yeniden sunmayı ve koordine etmeyi ve böylece Sahel'de terörle mücadelede uluslararası yardımların destek ve alım kanalı olmayı amaçlamaktadır.²⁹¹

Belirtilen öncelikli hedefin devletlerin toprak bütünlüğünün korunması ve Sahel bölgesinde güvenliğin sağlanmak amacıyla birlikte kararlı bir şekilde harekete geçme olduğu göz önüne alındığındadır.²⁹² Bu amaçla, ortak bir strateji tanımlamak, ikili ve çok taraflı stratejik ortaklıklar geliştirmek ve bölgedeki terörizmin ortadan kaldırılması için çabalarını koordine etmek için bir Ortak Güç (Joint Force) ve Bir Öncelikli Yatırım Programı (Priority Investment Program) oluşturulmuştur.

²⁹¹Cyril Robinet, “Genèse de la Force conjointe du G5 Sahel”, *Afrique Décryptages*, 2018.

²⁹²“La force conjointe G5 Sahel et l’Alliance Sahel”, *France Diplomatie*, 2021, s.2. <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/politique-etrangere-de-la-france/securite-desarmement-et-non-proliferation/terrorisme-l-action-internationale-de-la-france/l-action-de-la-france-au-sahel/article/la-force-conjointe-g5-sahel-et-l-alliance-sahel>

Şekil 5: Sahel' deki terör tehdidinin bölgeselleştirilmesini ele alan bölgesel örgütler

Kaynak: Nicolas Desgrais, "La Force Conjointe du G5 Sahel (FC-G5s) Ou l'Émergence d'une Architecture de défense collective au propre au Sahel" *Conseil Supérieur de la Formation et de la Recherche Stratégique*, Paris, Avril 2017.

2.2.2. Beş Sahel Müşterek Kuvveti (5 SMK)

Beş Sahel grubu üye devletleri, stratejik bir öncelik olan zorlu bölgesel güvenlik ortamına yanıt verme ihtiyacını dikkate almıştır. İslamcı militan gruplar bölgedeki nüfusun güvenliğini tehdit edip ve zorla yerinden edilme, organize suç ve insan kaçakçılığı da dahil olmak üzere diğer güvenlik endişelerini daha da artmaktadır. Bu zorluklar, Sahel topraklarının geniş alanlarının terörist gruplar tarafından işgaline tepki olarak konuşlandırılan Fransız ve Afrika güçleri koalisyonuna rağmen devam etmektedir.

5SGSahel'in Müşterek Kuvveti, 06 Şubat 2017'de Bamako'da (Mali) düzenlenen sıradan bir zirvede devlet başkanları tarafından kabul edilen bir kararla oluşturulmuştur.²⁹³ Örgüt, "silahlı terörist gruplar ve diğer organize suç gruplarının

²⁹³ "Communique of the 679th PSC Meeting on the draft Strategic Concept of Operations (CONOPS) of the Joint Force of the G5 Sahel", *African Union*, 21.04.2017. [Communique of the 679th PSC Meeting on](#)

faaliyetlerini ortadan kaldırarak güvenli bir ortam yaratmak amacıyla terör, uyuşturucu kaçakçılığı ve insan kaçakçılığıyla mücadele etmektir".²⁹⁴

Nitekim, 5SG ülkelerinin devlet başkanları tarafından onaylanan ve Şubat 2017'de AfB BGK tarafından onaylanan gücün Stratejik Operasyon Kavramı (Concept of Operations, CONOPS), örgütün üye ülkeleri tarafından paylaşılan sınırların her iki tarafında 50 kilometrelik alanlarda operasyon yürütebilen kalıcı bir askeri cihaz kurmayı amaçlayan bir mimariyi tanımlamaktadır.²⁹⁵ Bu nedenle, CONOPS'un detaylandırılması sırasında, ana fikir, 5SG üye ülkelerinde ortak olan kalıcı sınır kontrol mekanizmalarının kurulması yoluyla sınır ötesi askeri işbirliğinin güçlendirilmesini teşvik etmektedir.²⁹⁶

5SG, MK Gücü'nün oluşturulması, ÇGH tarafından BH'nin cihatçı isyanıyla mücadele etmek için oluşturulan ÇTMK çerçevesinde, Çad Gölü Bölgesi devletleri arasında zaten geliştirilen işbirliği uygulamasına dayanıyordu. Bu güç, Nijerya, Nijer, Çad, Kamerun ve Benin'in katıldığı açık bir anti-terör görevine sahip olduğundan, Encemine'de merkezli bir komuta merkezi aracılığıyla kendi ordularının operasyonlarının planlanmasına ve koordinasyonuna izin vermektedir. Bu ülkeler ayrıca, açıkça tanımlanmış operasyonel alanlarda kendi sınırları boyunca operasyon yürütmelerine izin veren bir kovuşturma hakkına sahiptir.²⁹⁷

Öte yandan, 5SG MK de gerekirse devlet otoritesinin restorasyonu ve yerinden edilmiş kişi veya mültecilerin geri dönüşüne katkıda bulunma; kapasiteleri, insani yardım operasyonları ve etkilenen nüfusa yardım ulaştırılması sınırları içinde

[the draft Strategic Concept of Operations \(CONOPs\) of the Joint Force of the G5 Sahel-African Union - Peace and Security Department \(peaceau.org\)](https://peaceau.org/)

²⁹⁴Elton Paul Nzaou, *La Force africaine en attente (FAA) Etudes africaines Série Défense Quelle opérationnalité?*, Collection : Études africaines, L'Harmattan, 2016.

²⁹⁵Idem.

²⁹⁷Nicolas Desgrais, "Le G5 Sahel, en réaction à la mutation de l'environnement stratégique sahélien, Politiques régionales de coopération et niveaux d'engagement des États membres", *Fondation Pour la Recherche Stratégique*, 2018, s. 73.

kolaylaştırma ve Sahel bölgesinde kalkınma eylemlerinin uygulanmasına katkıda bulunma misyonuna sahip olacaktır.²⁹⁸ 5000 asker, jandarma ve polisten oluşan MK'nin üç bölgeye yayılmış yedi taburu (550 asker, 100 polis ve jandarma) vardır:

- Bir "Batı Bölgesi" (Moritanya, Mali);
- Bir "Merkez Bölge" (Mali, Burkina Faso, Nijer);
- Bir "Doğu Bölgesi" (Nijer, Çad).

Komuta yerlerinin oluşturulması ve MK'ye ait ulusal taburlar, 5SG ülkeleri tarafından sınır ötesi alanlarında gerçekleştirilen terörle mücadele operasyonlarının tahsisini temsil etmektedir. Ayrıca, Sahel ve Sahra şeridinin üç sınır bölgesinde askeri işbirliğinin öngörülen kurumsallaşmasına ilham verme olasılığı olan iyi bir uygulama olduğu da görülmektedir.²⁹⁹ Nitekim, devletlerin güvenlik meselelerini sahiplenme çabaları, bu ülkelerin teknik ve finansal ortaklarının desteğiyle çok daha ötesinde devam edecektir. Bu nedenle, Stratejik Dergi analizine göre, Ekim 2017'de, güvenlik sorunlarının Sahel devletleri tarafından tahsis edildiğini, benimsenmesinin ve pekiştirilmesi gereken başarılar kaydettiğini doğrulamıştır. G5 Sahel ve ÇTMK BH'a karşı ortak gücü olmaktadır.³⁰⁰ MK 5SG'nin kontrol ve koordinasyon komuta mimarisi ile ilgili olarak, bu üç bölgenin her birinde yürütülen operasyonlar, Mali'nin Sévaré kentinde bulunan operasyonel Komuta Merkezinden (KM) ve iş millerine özgü taktik KM'den planlanacak ve yürütülecektir. Üç taburdan oluşan orta bölgesi için Taktik KM Niamey'de bulunurken, iki taburdan oluşan Batı ve Doğu Bölgeleri için sırasıyla N'beiket şehrinde (Moritanya)'da ve Wour (Çad)'da Taktik Komuta Merkezi kurulacaktır.

²⁹⁸Elysée Martin Atangana, "The underlying reasons for the emerging dynamic of regional security cooperation against Boko Haram", *Africa Review*, Cilt 10, No 2, 2018, s. 206-215.

²⁹⁹ Cyril Robinet, "Genèse de la force conjointe du G5 Sahel", *Institut Français des Relations Internationales*, 2018.

³⁰⁰ Revue stratégique de défense et de sécurité nationale, 2017, s. 22. <https://www.defense.gouv.fr/dgris/presentation/evenements-archives/revue-strategique-de-defense-et-de-securite-nationale-2017>

Stratejik düzeyde, kontrol organı Savunma ve Güvenlik Komitesidir, 5SG mevcut Başkanı MK'nin siyasi kontrolünü sağlamaktadır. 5SG üye ülke bakanları tarafından 8 Ocak 2018'de yapılan bir toplantıda kabul edilen ve 6 Şubat 2018'de devlet başkanları tarafından onaylanan organik düzenleme taslağı, savunmadan sorumlu bakanların emir komuta zincirine entegre olması ve 5SG kuvvetlerinin MK Komutanı'nın operasyonel kontrolüne yerleştirilmesini sağlamaktadır.³⁰¹

2.3. Sürdürülebilir Kalkınmaya Yönelik Kamu Politikalarının Geliştirilmesi

Çad Gölü Bölgesi bugün, özellikle faaliyetlerin yoğunlaşmasının ve şiddet ile aşırılık yanlısı örgütlerin artan etkisi, iklim değişikliğiyle bağlantılı güçlü bir çevresel bozulmanın eklenmesiyle sefalet, yoksulluk ve az gelişmişlik nedeniyle çok boyutlu krizlerle karşı karşıyadır. Çad Gölü çevresindeki BH'nin çeşitli fraksiyonlarıyla mücadele stratejisi askeri operasyonları içermelidir. Ancak bu askeri operasyonları başarısı aynı zamanda dört ülkenin yerel halkın yaşamlarını iyileştirme ve güvenlerini kazanma yeteneğine de bağlıdır. Askeri müdahaleler bir dereceye kadar etkili olabilir, belirli bölgelerdeki teröristlerden belirli bir süre kurtulabilir; ancak kamu otoriteleri tarafından temel sosyal hizmetler sağlanana kadar, bu tür askeri müdahaleler kısa ömürlü ve gerçek bir etkisi olmayacaktır.³⁰²

Çad Gölü Bölgesi'ndeki hükümetlerin ve uluslararası ortaklarının tepkilerinin temel nedenlerini ele almak ve niteliğini kalibre etmek için hedefli ve etkili önlemler alınmazsa güvensizlik büyük bir zorluk olmaya devam edecektir.³⁰³ Sadece güvenlik ve kolluk kuvvetlerinde kapasite geliştirmeyi değil, aynı zamanda devletlere daha güvenilir

³⁰¹“Réunion ministérielle conjointe des ministres en charge des Affaires étrangères, de la Défense et de tutelle du G5 Sahel”, *G5 Sahel*, 12.01.2018. <https://www.g5sahel.org/reunion-ministerielle-conjointe-des-ministres-en-charge-des-affaires-etrangeres-de-la-defense-et-de-tutelle-du-g5-sahel/>

³⁰² C. Hagel, “A Republican Foreign Policy”, *Foreign Affairs*, Cilt 83, No 4, 2004.

³⁰³ Louise Fawcett ve Andrew Hurrell, *Régionalism in World Politics. Regional Organization and International Order*, Oxford University Press, 1995, s. 14-25.

kamu kurumları ve insanlara temel kalkınma hizmetleri sunabilecek ve iç gerginlikleri hafifletebilecek daha hesap verebilir yönetimler sağlamaya dayalı bir yaklaşım, etkili uzun vadeli sonuçlar elde etmek için temel olmaya devam etmektedir.³⁰⁴ Çünkü bu bölgedeki güvenlik sorunları sınır ötesi ve yakından bağlantılı olduğundan. Bu şekilde, entegre ve kapsamlı bir bölgesel strateji, bu özel sorunların her birinin çözümünde ilerleme kaydedilmeyi mümkün kılacaktır.³⁰⁵ Nitekim, aşırıcılığın yaygınlaşması, yoksulluğun azaltılması ve iyi yönetimin pekiştirilmesi alanında kamu politikalarına etkin önlemler alınmasını gerektiren sosyo-ekonomik sorunların kalıcılığı ile açıklanmaktadır.³⁰⁶

Çad Gölü'nün bölge marjlarını geri kazanmayı tercih etmesinin yollarından biri de tam olarak sosyal kalkınmadır. Bu seçenek, bu devletlerin her birinin düzenli idari işleyişi mantığını yeniden oluşturmak için devleti uzun zamandır unutulmuş çevresel alanlara yeniden dağıtmayı amaçlamaktadır.³⁰⁷ Bu bakımdan devletler, BH ile mücadelenin başarısının sadece taktik boyutuyla sınırlı olmadığına farkında olmalıdır. Aynı zamanda, devletin sosyal kalkınmada bir aktör ve nüfus için temel sosyal hizmetlerin sağlayıcısı olarak geri dönüşünü somutlaştıran sosyo-ekonomik bir boyut içermektedir.³⁰⁸

Haklı olarak, Çad Gölü Havzası'nın gerçekliği, devletlerin uzun süredir eşit olmayan kalkınmanın operatörleri olduğunu, bölgenin "tamamen ayrı bir alan olduğu" yönünde kolektif bir his doğurmuş derin bir izolasyonda kaldığı noktaya kadar

³⁰⁴ Barry Buzan, *“People, State and Fear. An agenda for International Security Studies in the post Cold-war*, London, Harvester Wheatsheaf, 2nd éd, 1991, s. 209.

³⁰⁵ James Cockayne et al., *“La mise en œuvre de la Stratégie antiterroriste mondiale de l'ONU en Afrique du Nord”*, *Center on Global Counterterrorism Cooperation*, 2010.

³⁰⁶ Mac Eachern S, *Searching for Boko Haram. A History of Violence in Central Africa*, Oxford University Press, 2018.

³⁰⁷ Kopytoff Igor, *The African Frontier. The Reproduction of Traditional African Societies*, Bloomington: Indiana University Press, 1987, s.296.

³⁰⁸ Yanacopulos. H, ve Hanlon. J, *Civil war, civil Peace*, Milton Keynes, U.K., Open University, 2006.

göstermektedir.³⁰⁹Devletler açısından bu başarısızlık, orada yaşayan insanların eğitim, sağlık ve güvenlik hakkının temel sosyal haklarına bile sahip olmalarını sağlayamamalarında veya ihmal etmelerinde somutlaşmıştır.³¹⁰ Sonuç olarak, BH aslında içsel sosyal faktörler nedeniyle kurulması için elverişli bir zemin bulmuştur. Dolayısıyla Çad Gölü Bölgesi'ni BH'nin koruma girişimi ve bu terör örgütünün birçok devlet temsilciliğini kışkırtması, bölgenin bir tür terk edildiğini göstermektedir. Terk edilme argümanı da BH'nin birkaç üyesinin bağlılığının ana motif biridir. Dini araçsallaştıran arındırıcı bir söylemle, halk arasında esas olarak kendilerini terk eden hükümetlere karşı savaşmaktan oluşan bir fikir oluşturmak için dönüşürmüştür.³¹¹ BH aracılığıyla, bu "idari boşluğu" doldurmak için Müslüman dininin birleştirici rolünü sömürmeye çalışılmış, çünkü güç merkezleri sadece başkentlerle çevrelerin zararına hapsedilmektedir.³¹² Eğitim seviyesinin düşük olması ve gençler için iş olanaklarının olmaması gerginliğin şiddetlenmesine katkıda bulunduğu ve onları radikalleşmeye ve terör hareketleri tarafından işe alınmaya ve böylece özellikle finansal veya sosyal nedenlerle suç faaliyetlerinde yer almaya daha yatkın hale getirmektedir. Bununla birlikte, Afrika devletlerinin ilgisini ve maddesini toplumsal canlılığı, sosyo-ekonomik rolü, günlük sorunlara çözüm üretebilmesinin yanı sıra nüfusuna güvenlik açısından sunabileceği garantilere borçlu olduğu belirtilmelidir. Bu nedenle, kalkınma süreci, iyi yönetimin teşviki ve güvenlik durumunun iyileştirilmesi, bölgede kalıcı istikrar yaratmak amacıyla uygun bir düzende ve koordineli bir şekilde yürütülmelidir.³¹³

³⁰⁹ Ousmanou Nwachock, "Gouvernance sécuritaire micro-régionale et triomphe de la souveraineté. Une autre lecture de la lutte contre le groupe terroriste Boko Haram par les États autour du lac Tchad", *Institut international pour la Francophonie*, 2017, s.18.

³¹⁰ Vincent-Sosthène "Boko Haram : Regard d'un politologue sur une guerre Camerouno-camerounaise", *La voix de la Lékié*, 3 Ocak 2014. <https://lesmiserables.mondoblog.org/2014/10/03/boko-haram-regard-dun-politologue-guerre-camerouno-camerounaise/>

³¹¹ Batchom Paul Elvic, s. 118.

³¹² Sindjoun Luc "L'explication de l'Afrique dans la science des relations internationales: Tout est possible", *Revue Camerounaise d'Études Internationales*, No 02, 2009, s. 7-28.

³¹³ Tilly Charles, *The politics of collective violence*, Cambridge University Press, 2003.

Ayrıca, şiddet içeren aşırıcılığın yayılmasıyla başa çıkmak için, nüfusların farklı temel ihtiyaçlarına cevap verebilecek etkili bölgesel organlar oluşturarak, devletler arasındaki koordinasyonu ve siyasi ve teknik iş birliğini teşvik eden bölgesel bir stratejinin uygulamaya konması uygundur.³¹⁴Devletlerin, Çad Gölü Bölgesi'ndeki mevcut gelişmişlik düzeyi ışığında ekonomilerinin üretim yapılarını değiştirmeleri gerekmektedir. Tarımın bölgenin ekonomik ve kültürel yaşamının bir ayağı olduğu göz önüne alındığında, bu alandaki herhangi bir ilerlemenin ekonomik ve insani kalkınmanın çeşitli yönleri üzerinde mutlaka bir etkisi olacaktır.Bu anlamda tarım yoksulluğu azaltmak için en iyi potansiyele sahiptir. Bu, devletlerin özellikle tarım sektöründe uzun vadeli yapısal çözümlere odaklanan entegre ve ileriye dönük bir yaklaşım benimsemelerini gerektirir. Bu politika sürdürülebilirlik ve üretkenliğe odaklanarak akıllı, iklim dostu tarım sistemlerini teşvik etmelidir.³¹⁵

Ekonomide ağırlıklı olan bu sektörün verimliliğinin artırılması bölgesel düzeyde önemli yansımaları olabilir. Devletler, verimi artırarak, kayıpları azaltarak ve kaloriye erişimi kolaylaştırarak tarım sisteminin genel verimliliğini artırmayı ve böylece gıda kıtlığını etkili bir şekilde azaltmayı amaçlayan bir politika geliştirmelidir.³¹⁶ Tarım sektörüne yapılacak müdahaleler şüphesiz 2040'a kadar aşırı yoksulluk üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olacaktır. Tahminler, 2040 yılında günlük 1,9 ABD doları altında yaşayan insan mevcut gidişata göre yaklaşık 19 milyon (%35'in üzerinde) azaltacaklarını göstermektedir. Bu eylemler bölgedeki ekonomik büyümenin önemli ölçüde artmasına yol açacaktır.³¹⁷Ancak bölgedeki fırsatlar sadece tarımla sınırlı

³¹⁴ Edward Mansfield ve Helen Milner, "The New wave of Regionalism", *International Organization*, Cilt 53, No 3, 1999, s. 589-627.

³¹⁵ Martien Van Nieuwkoop ve Aparajita Goyal, "Transformer l'agriculture au Sahel: comment y parvenir? ", *The World Bank Group*, 2013.

³¹⁶ J. Cilliers, "Made in Africa: manufacturing and the Fourth Industrial Revolution", *Institute for Security Studies, Africa in the World Report, 2018*, <https://issafrica.org/research/africa-report/made-in-africamanufacturing-and-the-fourth-industrial-revolution>.

³¹⁷ Sara Turner et al.; "Guide to Scenario Analysis in International Futures (IFs): multifactor productivity", *University of Denver, Frederick S. Pardee center for international futures*, 2017.

değildir. Altyapı, nüfusun büyük bir kısmının refahı için hizmet sunumu için de önemli bir katalizör olabilir. Hızlı nüfus artışı, istikrarsızlık ve iklim değişikliği, altyapı, sosyal hizmetler ve temel eğitime erişimi sağlamak üzere bir fırsat olarak görülebilecek kentsel büyümeyi hızlandıracaktır.³¹⁸

Çad Gölü Bölgesi ülkeleri de doğal kaynaklar, özellikle yenilenebilir enerji alanında önemli bir potansiyele sahiptir, ancak yüksek enerji kaynakları eksikliği ile karakterizedir.³¹⁹ Enerji potansiyeli, özellikle güneş enerjisi, ekonomik çeşitlendirmeye ve insani gelişmeye büyük katkıda bulunabilir. Nüfus, elektriği makul bir fiyata sağlayan uzak bölgelerdeki güneş enerjisi elektrifikasyon planlarından da yararlanabilir.³²⁰

Sosyo-ekonomik kalkınmanın yanı sıra, Çad Gölü Havzası devletleri tarafından terörle mücadele durumunda kamu gücünün yeniden keşfedilmesi, ilgili devletlerin okullar, karakollar, jandarma tugayları, askeri üsler, sağlık merkezleri ve çeşitli kamu hizmetleri gibi birçok idari hizmetinin yeniden dirilişi yoluyla gerçekleştirilmelidir. Çünkü BH'nin suistimallerinin Nijer, Nijerya, Kamerun veya nispeten daha az Çad'daki birkaç yönetimin kapatılmasını hızlandırılmıştır. Temel hizmetlere erişimin iyileştirilmesi yoluyla vatandaşlar ve hükümetleri arasındaki güvenin güçlendirilmesi de güvenliği artırmalıdır.³²¹

³¹⁸ P Collier, “African Urbanization: An Analytic Policy Guide”, *International Growth Centre (IGC)*, 2016. https://www.theigc.org/wp-content/uploads/2016/01/African-UrbanizationJan2016_Collier_Formatted-1.pdf

³¹⁹ Jean-Paul Minvielle, “La question de l'énergie au Sahel un futur préoccupant”, *Sécheresse*, cilt 1, No 12, 2001.

³²⁰ “Contribution des Energies Renouvelables à la lutte contre la désertification: Quelques enseignements de projets et programmes de promotion des énergies renouvelables pour l'amélioration de l'accès à l'eau et l'exploitation durable de la biomasse dans le Sahel”, *Secretariat of the Convention to Combat Desertification*, 2014.

https://www.joinforwater.ngo/sites/default/files/library_assets/mil_e41_contribution_energies.pdf.

³²¹ René Dussault, “L'État et les citoyens : une relation de confiance à renforcer”, *Revue Générale de Droit*, Cilt 36, No 4, 2006.s 585.

İnsani gelişmeye odaklanması, şiddeti şiddetlendiren ve bu nedenle kapsamlı bir çatışma önleme stratejisinin parçası olabilecek yapısal baskıları hafifletmeyi amaçlamaktadır. Çad Gölü Bölgesi ülkelerinin hükümetleri, sosyal uyumu pekiştirmek ve devlet ile vatandaşlar arasındaki güveni güçlendirmek üzere hizmet sunumunu iyileştirmeye ve hükümetlerin şeffaflığını ve hesap verebilirliğini sağlamaya çalışırken, etkili sistemler ve kurumlar aracılığıyla iyi yönetim uygulamaları geliştirmelidir.³²²

Tüm değerlendirmelere göre, Çad Gölü Bölgesi'ni açma girişimleri, ilgili ülkelerin merkezi makamları tarafından uzun süredir izole edilen toprak alanlarının askeri olmayan yeniden bir devlet konumunu yansıtmaktadır. Amaç kesinlikle devletin çehresini yeniden çizmek ve halkın milli aidiyet duygusunu yeniden canlandırmaktır.

Sosyolojik açıdan bakıldığında, toplumsal gelişimin geliştirilmesi, BH'nin bir yoksullaşma, geleneksel otoritelerin zayıflaması ve devletin meşruiyetine yönelik artan çekişmeler bağlamında yararlandığı kadarıyla tam olarak inkâr olan devletlerin yeniden meşrulaştırılması için bir argüman oluşturmaktadır.³²³ Toplumsal sefalet, alt bölgede boşta kalan gençlerin telkin edilmesini ve işe alımını hızlandırmak için bir araç görevi almıştır.³²⁴ Böylece, devlet sosyo-ekonomik kalkınmayı yeniden uygun hale geldiğinde, Çad Gölü Havzası'nın tüm eyaletlerine sıklıkla uygulanan kalkınma karşıtı devlet argümana net bir son vermeyi amaçlamaktadır.³²⁵

³²² Zeiger Sara ve Aly Anne, "Countering violent extremism: Developing an evidence-base for policy and practice", *Perth: Curtin University, Hedayah Center*, 2015.

³²³ Marc-Antoine Pérouse de Montclos, "Boko Haram et la mise en récit du terrorisme au « Sahelistan ». Une perspective historique", *Afrique Contemporaine*, Cilt 3, No 255, 2015, s. 21-41.

³²⁴ Roitman Janet, "The Ethics of Illegality in the Chad Basin. In Law and Disorder in the Postcolony", *University of Chicago Press*, 2006, s. 247-272.

³²⁵ Bach Daniel, s. 50.

3. ULUSAL DÜZEYDE TERÖRLE MÜCADELE STRATEJİSİ

Çad Gölü Havzası'nda terörizm ve şiddet içeren aşırılıkçılar artmaktadır. Bölge hükümetlerinin bu tehdide karşı yaptıkları eylemlere rağmen, zaman içinde bir organizatör etkisi elde etmek için yanıtlarının stratejik planlamaya uyması gerekmektedir. Bu nedenle, yanıtlar tehdidin evrimine uyarlanmalıdır. Buna ek olarak, gelişen güvenlik ortamı, geçici yaklaşımlardan daha koordineli ve stratejik yanıtlara geçiş gerektirir. Devletlerin yerel düzeyde terörü önlemek ve mücadele etmek üzere kapsamlı, koordineli ve sürdürülebilir stratejiler geliştirme yükümlülüğü vardır. Başarılı olmak için, bu strateji bölgesel stratejilerin yanı sıra uluslararası ortaklar tarafından sağlanan güvenlik girişimleriyle uyumlu olması gerekmektedir.³²⁶ Bu büyük güvenlik sorunuyla karşı karşıya kalan ulusal makamlar, çeşitli güvenlik girişimlerinde bulunmaktadır. ÇGHK üyesi iki ülkenin hükümetleri, bölgede halen devam eden terör krizini ele almak ve sona erdirmek için askeri ve stratejik eylemlerini yoğunlaştırmıştır.

3.1. Çad'ın Terörle Mücadele Stratejisi

Çalkantılı bir siyasi tarih, huzursuzluk ve çatışma döneminin ardından Çad, çatışmalı bir bölgede nispeten istikrarlı bir ülke olarak algılanmaktadır. Doğuda, Darfur krizi şiddetlenmeye devam ederken³²⁷, güneyde cumhurbaşkanlığı ve yasama seçimleri sırasındaki durgunluğarağmen Orta Afrika çatışması kesinlikle sona ermiş değil³²⁸, kuzeyde Libya iç savaşı devam ediyor ve batıda BH, zayıflamış bir saldırı gücüne rağmen, ülkenin güvenliği için hala önemli bir tehdit oluşturmaktadır.

Çad'ın BH'nin merkez üssü Borno bölgesine yakınlığının yanı sıra, nüfusların yakın ekonomik, etnik ve kültürel bağlara sahip olduğu Çad Gölü bölgesindeki

³²⁶ Stephen Osaherumwen Idahosa et al., Securitisation initiatives and the lingering security challenges in Sub-Saharan Sahel region: An appraisal, *African Security Review*, 2021.

³²⁷ "The Chaos in Darfur", *International Crisis Group*, No 110, 22 Nisan 2015; <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/sudan/chaos-darfur>

³²⁸ "Centrafrique: les racines de la violence", *Rapport Afrique N°230*, 21 septembre 2015, <https://www.crisisgroup.org/fr/africa/central-africa/central-african-republic/central-african-republic-roots-violence>

sınırların bulanıklaşması, ancak özellikle Çad ordusunun komşu ülkelere destek için müdahalesiyle güvenlik tepkisinin bölgeselleşmesi, Çad topraklarına yönelik tehdidin bulaşıcı aşamasına katkıda bulunmuştur. Ülke terör örgütü tarafından Şubat 2015'e kadar bağışlandığından, Çad, Kamerun Devlet Başkanı Paul Biya'nın BH ile yüzleşmek için talep ettiği çağrıya yanıt vermiştir.³²⁹

Nitekim Ocak 2015'te, Cumhurbaşkanı Paul Biya'nın "uluslararası dayanışma" çağrısından bir hafta sonra, Çadlı askerlerin önemli bir kısmı Kamerun'a girerken, diğerleri Nijer'den geçerek Çad'ın BH'a karşı tutumunda belirleyici bir dönüm noktası olmuştur. Komşu ülkelerdeki güç dengesini büyük ölçüde değiştiren bu müdahaleler, ülkenin BH'ye karşı şiddetli bir şekilde mücadele etme kararlılığına ilişkin şüpheleri kesinlikle ortadan kaldırmıştır. Bu anlamda merhum Çad Cumhurbaşkanı Idriss Deby, "(Kamerun) Cumhurbaşkanı Paul Biya'nın talebine cevap verdik. Komşularımızda olanlara kayıtsız kalamayız. Kamerun ekonomik olarak Çad'a giriş kapısıdır ve bu nedenle Kamerun'da olup bitenlere en yakın ve en çok endişe duyanlarız. Kamerun ve Nijerya'nın masum halklarına çok fazla zarar veren bu bulutsuyla Kamerun tek başına yüzleşmemelidir" diye söylemiştir.³³⁰

Ancak Çad, Ocak 2015'te komşularının yanında savaşa girmeye karar verilene kadar doğrudan hedef alınmamıştı. Bu dönemden itibaren BH, Çad'a açıkça saldırmaya karar vermiştir. Böylece toprağına yönelik ilk cihatçı saldırılar, Çad ordusunun komşu ülkelerde BH'a müdahalesinden birkaç gün sonra gerçekleşmiştir. Böylece 15 Haziran 2015'te, Çad'ın başkenti Encemine'nin kalbindeki merkez polis karakolu ve polis

³²⁹ "L'armée tchadienne poursuit son déploiement au Cameroun pour lutter contre Boko Haram", *Jeune Afrique*, 20 Ocak 2015. <https://www.jeuneafrique.com/34802/politique/l-arm-e-tchadienne-poursuit-son-d-ploiment-au-cameroun-pour-lutter-contre-boko-haram/>

³³⁰ "Tchad: N'Djamena frappée par des attentats terroristes, au moins 20 morts", *Jeune Afrique*, 15 Ocak 2015. <https://www.jeuneafrique.com/236187/politique/tchad-ndjamena-frappee-par-des-attentats-terroristes/>

akademisi, 35 ölü ve yüz yaralı bırakan üç intihar saldırısıyla vurulmuştur.³³¹ Bir aydan kısa bir süre sonra, 11 Temmuz'da, kadın kılığına girmiş bir intihar bombacısı Çad başkentinin merkez pazarında kendini havaya uçurmuş, on beş kişiyi öldürmüş ve 80'den fazla kişiyi de yaralamıştır.³³² Yıl boyunca, Encemine'de gerçekleştirilen intihar saldırıları dışında, grup gölün kıyısındaki köylere çok sayıda baskın düzenlemiş ve bir yıl içinde birkaç yüz sivil ölmüştür.

Bu bağlamda, Çad hükümetinin Mart 2019'da sunacağı, terör eylemlerinin tanımı ve cezalarının yanı sıra terörle mücadelede sorumlu uzman bir yargı direğinin oluşturulmasına ilişkin iki yasa tasarısı sunmuştur. Bu tasarılar 2015'in ilk saldırılarının ardından aciliyet meselesi olarak kabul edilen eksik ve yetersiz bir yasal ve yargı cephaneliğini uyarlamayı amaçlıyor. Ayrıca, terör alanında bölgesel adli iş birliğini kolaylaştırmak amacıyla komşu ülkelerde terörle mücadele adalet standartlarına kendilerini getirmeyi amaçlamaktadır.³³³

Çadlı yetkililer de teyakkuz komitelerinin kurulmasını teşvik etmiştir. Bu teyakkuz komitelerinin birçok köyde market, cami girişinde veya yardım dağıtımları sırasında aramalar yaparak şüpheli kişilerin varlığı konusunda yetkililere bilgi veriyorlar. Genellikle sadece ilkel ekipmanlarla donanmış gönüllülerden oluşan yetkililer, Ocak 2016'da Koulkilmé'de veya Kaiga Kindjiria şehrinde 2016'nın sonlarında olduğu gibi BH'nin saldırı hazırlığından şüphelenilen üyelerini birkaç kez tespit ettiler. Zanlıların ayrıca Aralık 2015' te Chukoudoum ve Koroum köylerinde

³³¹ “Attentat-suicide meurtrier au marché central de N’Djamena”, *Le Monde Afrique*, 11 Temmuz 2015. https://www.lemonde.fr/afrique/article/2015/07/11/attentat-suicide-meurtier-au-marche-central-de-n-djamena_4679530_3212.html

³³² “La résurgence de Boko Haram menace les États frontaliers du lac Tchad” Note de retour de mission de terrain, *Fédération internationale des ligues des droits de l’Homme (FIDH)*, No 733, Mart 2019, s.4.

³³³ “Comité de vigilance : « La proximité est assez forte avec les forces de sécurité » », *RFI*, 3 Mart 2017. <https://www.rfi.fr/fr/emission/20170304-comite-vigilance-proximite-est-assez-forte-forces-securite>.

grubun şüpheli üyelerini tutukladıkları ve etkisiz hale getirdikleri bildirilmektedir.³³⁴ AncakÇUMK Çadlı birliğinin büyük bir askeri aparatının gölün kıyılarında konuşlandırılması, çatışmanın genişlemesini ciddi şekilde sınırlamayı mümkün kılmıştır.

Bununla birlikte, sınırın kapatılması, olağanüstü halin uygulanmasıyla birlikte, nüfuslar üzerinde önemli bir etkiye sahip olan ticaret kısıtlamalarına da yol açmıştır. Çünkü BH olgusunun göl ve Çad sınırları üzerindeki etkisi hala güvenlik riskleri içeriyor ve birlikte yaşama mekanizmalarının hala kırılğan olduğu kozmopolit bir bölgeyi istikrarsızlaştırma potansiyeli sunmaktadır. Ocak 2015'ten bu yana göl kıyılarına yerlerinden edilmiş sivillerin, mültecilerin veya geri dönenlerin art arda gelmesi bazen sosyal uyumu etkilemiştir. Ocak 2017 itibariyle insani yardım kuruluşları, yaklaşık 21.000 kayıtsız ve yaklaşık 7.000 mülteciye ek olarak bölgede yerinden edilmiş 100.765 kişinin varlığını bildirmektedir.³³⁵ Benzer şekilde, Çad adaları ve Çad Gölü kıyılarındaki ticaret, BH'nin faaliyetlerinden çok yoğun bir şekilde etkilenmiş ve bu da ekonomik faaliyetlerin yavaşlamasına yol açmaktadır. Çad hükümetinin sınırlarının ötesine müdahale etmesine neden olan şey budur. Çad duruşundaki bu belirleyici dönüm noktası çeşitli faktörlerle açıklanabilir. Güvenlik cephesinde, BH'nin Ekim 2014'te Nijerya'nın bir sınır kasabası olan Baga Kawa'yı ele geçirmesi elektroşok görevi görmüş ve tehlikenin yakınlığına karşı uyarmıştır. Grubun faaliyeti ülkenin Nijerya ve Kamerun ile olan ekonomik alışverişlerini güçlü bir şekilde bozmakta ve Çad'ın yapısal endişelerini beslemekte: denize erişim yollarının kesildiğini

³³⁴“Bulletin humanitaire Tchad N°01”, UN-OCHA, Ocak 2017. <https://www.humanitarianresponse.info/fr/operations/chad/document/tchad-bulletin-humanitaire-janvier-2017>

³³⁵ Saïbou Issa, *Ethnicité, frontières et stabilité aux confins du Cameroun, du Nigéria et du Tchad*, L'Harmattan, Paris, 2012.

ve dolayısıyla ihracat ancak her şeyden önce ürün ithal etme kabiliyetini ilk ihtiyacı görünmüştür.³³⁶

İkincisi, Nijerya ordusunun zaten kurtarılmış bölgeleri, özellikle damasak ve Malam Fatori kasabalarını kontrol edememesi ve ortak askerî harekât ve istihbarat iş birliğinin olmaması hayal kırıklığına yol açmıştır. Böylece Kamerun'un uzak kuzeyindeki Fotokol, Maltam ve Mora'da Çadlı askerler Ocak 2015 sonunda Gambaru'daki Nijerya topraklarında ilk taarruza öncülük etmiştir. Komşu ülkeler sınırlarında sadece BH'ı barındırırken, o zaman Nijerya'da kovuşturma hakkına sahip tek ülke Çad olmuştur. Birkaç gün sonra, diğer Çad birlikleri Bosso, Nijer'e yönelmiştir. Kuzey Borno'da bir "süpürme" operasyonu için bu kez Nijer güçleriyle Nijerya topraklarına geçmeden önce BH ile karşı karşıya gelmiştir.³³⁷

Kasım 2015'te Nijer ve Kamerun'dan ayrıldıklarından bu yana, Çad hükümeti komşu ülkelere hizmetlerini defalarca sunmuştur. 3 Haziran 2016'da Bosso'daki BH saldırısından sonra Nijer Cumhurbaşkanı Mahamadou Issoufou tarafından talep edilen Çad, BH'nin neden olduğu güvenlik tehditlerini önlemek üzere Nijer'e asker göndermeyi kabul etmiştir.³³⁸ Bir yıl önce, ilk Çad birlikleri Bosso'ya geldi ve Komadougou Nehri kıyısında Nijer ordusuyla ortak saldırılar düzenlemiştir. Büyük güvenlik krizi bağlamında, Çad bir kez daha askeri diplomasinin kartını oynamaktadır. Çad özellikle Orta Afrika Cumhuriyeti, Mali ve daha yakın zamanda Kamerun, Nijer ve Nijerya'daki çoklu müdahaleleri nedeniyle, giderek daha fazla askeri güç olarak ortaya çıkmaktadır. Uzun zamandır iç çatışmalarla parçalanmış bu ülkenin Afrika askeri

³³⁶ “Boko Haram crisis: Chad's troops enter Nigeria”, *BBC News*, 3 Şubat 2015. <https://www.bbc.com/news/world-africa-31113513>

³³⁷ “Le Tchad envoie des troupes au Niger pour contrer les attaques de Boko Haram”, *Voa Afrique*, 08 Haziran 2016. <https://www.voaafrique.com/a/le-tchad-envoie-des-troupes-au-niger-pour-contrer-les-attaques-de-boko-haram/3367163.html>

³³⁸ Lutembue Michel ve Simon MASSOK, “Afrique centrale : risques en envers de la pax tchadana”, *Groupe de Recherche et d'Informations sur la Paix et la Sécurité*, 27 Şubat 2014 : <http://www.grip.org/fr/node/1216>.

sahnesinde ön plana çıkması çeşitli yorumlara yol açmıştır. Bazıları için, bu ülkenin Orta Afrika'daki güvenlik düzenleme sisteminde ve hatta Sahil'de liderlik aradığı açıktır.³³⁹ Diğerleri için müdahaleleri sosyo-tarihsel kısıtlamalar ve stratejik çıkarlarını koruma arzusu ile açıklanmaktadır.³⁴⁰

Stratejik bir perspektifte, bazı ülkeler diplomatik ağlarının gücünü, bazıları ise askeri güçlerini ortaya koyacaklardır. Yıllar içinde askeri kültürünü inşa eden Çad, Afrika'daki çatışmalara yaptığı son müdahaleler göz önüne atılır şekilde, ikinci seçeneği seçmiş görünüyor.³⁴¹ Nitekim, hükümet güçleri ve isyancı gruplar arasındaki çeşitli iç çatışmalar sayesinde, Çad yavaş yavaş dış projeksiyonu için belirleyici olan bir askeri cephanelik edinmiştir. 25.350 kişi olduğu tahmin edilen bir ordu ve 2011 yılında GSYİH'nin %2,6'lık askeri harcama payı ile Çad, şu anda Sahraaltı Afrika'da askeri bir güçtür. Askeri üstünlüğünden yararlanan bu ülke, Afrika'da devam eden istikrarsızlığa kayıtsız kalamamıştır.³⁴² Çad'ın tasarruf gücü olarak bu figürü, Çadlı liderlerin söyleminin bir leitmotifi gibi görünüyor.

İkincisi, Çadlı askerlerin BH'a karşı mücadelede Kamerun ve Nijerya savunma kuvvetlerinin yanında yer alma taahhüdü, barış ve Afrika dayanışmasının zaferi için bir mücadeledir.³⁴³ Çad'ın Kamerun'un yanında terörle mücadeleye girmesi hem yetkililer hem de Kamerun halkı tarafından bekleniyordu. Önce Çad'ın kararı, temellerini coğrafi, tarihi, kültürel ve ekonomik yakınlıklardan çeken güçlü barışçıl ve samimi ilişkilerin devamıdır. Sonra, bu ülkenin bu asimetrik aktörlere karşı savaşa katkısı gerekli ve

³³⁹ Marchal Roland, "Le Tchad entre deux guerres ? Remarques sur un présumé complot", *Politique Africaine*, Cilt 130, No 2, 2013, s.213-222.

³⁴⁰ Aron Raymond, *Paix et guerre entre les nations*, Paris, Calmann-Lévy, 1962.

³⁴¹ Idem.

³⁴² "Le Tchad propose un « soutien actif » au Cameroun contre Boko Haram", *RFI*, 14 Ocak, 2015. [Le Tchad propose un «soutien actif» au Cameroun contre Boko Haram \(rfi.fr\)](http://www.rfi.fr/fr/le-tchad-propose-un-soutien-actif-au-cameroun-contre-boko-haram)

³⁴³ Ngamondi Karie Youssoufou, *La politique étrangère du Cameroun en Afrique centrale. Constances et fluctuations*, Thèse de doctorat en science politique, Yaoundé, Université de Yaoundé-II, mai 2011, s.136-149.

zorunludur.³⁴⁴ Çatışma tiyatrosuna bu kadar önemli bir katılımla, on yıllardır endemik savaşlarla harap olan bu ülke, şimdi Afrika'daki asimetrik gruplara karşı mücadelede kilit bir oyuncu olarak kabul ediliyor. Çad'ın uluslararası sahnede üstlendiği bu yeni rol, dış politikasının bir göstergesi gibi görünmektedir.³⁴⁵

Öte yandan, 2003'ten itibaren petrol işletmesi sayesinde, bu ülke bütçesinin %2,6'sını askeri harcamalara ayırıyor.³⁴⁶ 2008 yılında, petrol gelirlerinin %50'si sadece zırhlı araçlar, tanklar, nakliye uçakları ve helikopter top gemileri gibi yüksek teknoloji askeri ekipmanlar da dahil olmak üzere silah alımına adanmıştır.³⁴⁷ Bu tür silah başarılarıyla Çad artık kaynaklarını ortaya koyamayan maddi bir güç olarak değil, daha çok Afrika'daki çatışmaların sonucunu değiştirebilecek etkili bir güç olarak görünüyor. Bu ülke ilk sekiz Afrika askeri gücü arasında yer almasa da Çad, ikincisine kıyasla, Afrika'daki asimetrik savaşlarda gücünü iddia etme ve galip gelme istekliliği ve yeteneğiyle öne çıkmaktadır.

Son olarak, BH uzun vadeli bir tehdittir, ancak toplumsal istikrarın siyasi bir aşamasına girmek için tamamen askeri safhadan ayrılmak gerekmektedir. Askeri bir yaklaşım, başkent ve çevresi arasındaki güveni geri getiremez. BH'ye verilen yanıt mutlaka kalkınma eylemlerini, üretim araçlarının canlanmasını ve komşu ülkelerle ticaretin yeniden başlamasını içermelidir, bu da devlet ile uzun zamandır ihmal edilmiş bir bölge arasındaki bağların birleştirilmesinde yatmaktadır. Çad hükümeti göl bölgesi için projesi hakkında çok az iletişim kurmasına rağmen, 2016 yılında bölgede risk azaltma, çatışma önleme ve yoksulluğun azaltılmasına elverişli bir ortamı iyileştirmek

³⁴⁴ Ngamondi Karie Youssoufou, "Les interventions militaires du Tchad dans les conflits en Afrique : entre 'low' et 'high' politics", *Res Militaris*, Cilt 9, No2, 2019, s9.

³⁴⁵ Idem.

³⁴⁶ Antonin Tisseron, "Tchad : l'émergence d'une puissance régionale ? ", *Institut Thomas More*, Note d'actualité N°34, Temmuz 2015.

³⁴⁷ World Bank Provides \$346 Million to Strengthen Resilience and Livelihoods in the Lake Chad Region", *The World Bank*, 26 Mayıs 2019. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/05/26/world-bank-provides-346-million-to-strengthen-resilience-and-livelihoods-in-the-lake-chad-region>

için toplam 3 milyarlık yatırım sözü vermiştir. Buna ek olarak, Dünya Bankası, Güven Fonu aracılığıyla Avrupa Birliği, İstikrar Aracı ve Avrupa Komisyonu İnsani Yardım Servisi (ECHO) veya Fransız Kalkınma Ajansı ile Afrika Kalkınma Bankası gibi birçok bağışçı, bu tür projelere yatırım yapma niyetlerini çoktan tanımlamış veya açıklamıştır. Uygulama zaman çizelgeleri farklılık gösterir ve en çok fonu harekete geçiren projeler 2018 ve 2019'da başlamıştır.³⁴⁸

3.2.Nijerya'nın Terörle Mücadele Stratejisi

Nijerya'daki BH tehdidi yaygın, acımasız ve insanlık dışı bir gerçek haline gelmiştir. 2000'li yılların başında doğan ve Kuzey Nijerya'da batı kültürü tarafından saptırılan siyasi sistemin karşı modeli gibi olacak İslamcı bir toplum inşa etmeyi amaçlayan İslamcı grup güçlü bir şekilde radikalleşti. Hiçbir eylem aşırılık yanlısı hareket için yeterince etkileyici, şiddet içeren veya katil değildir. İster toplu katliam, bombalama, zorla evlilik, ister zorla yerinden edilme olsun, hiçbir şey aşırılık yanlısı hareketin kuzey Nijer'deki rahatsızlık bölgesini dayatmasını engelleyemeyecek gibi görünmüştür.

Dahası, saldırıların ilk coğrafi yönelimi Bauchi, Kano, Yobe ve Borno eyaletleri de dahil olmak üzere dört kuzey bölgesinde olsa da bu saldırılar şimdi Abuja'nın federal başkenti de dahil olmak üzere tüm ülkeye yayılmıştır.³⁴⁹ Bu dönemde, saldırıların hedefleri kiliselere, polis karakollarına ve BM'nin kendisine de yayılmıştır.³⁵⁰ Hareketin tersine çevrilmesinin Temmuz 2009'da gerçekleşmesinden bu yana, sonraki aylarda lideri Muhammet Yusuf'un yargılanmadan idamının ardından Abuja, hareketin Maiduguri kalesinde kanlı bir baskı operasyonu başlatmıştır. Maiduguri'deki

³⁴⁸Helene Cissé ve Allan Ngari, “Lutte contre le terrorisme au Niger: offrir la garantie d’un procès équitable aux présumés terroristes”, *Institut d’Etudes de Sécurité*, Rapport sur Afrique de l’Ouest, 2019, s.4.

³⁴⁹Abimbola Adesoji, “The Boko Haram Uprising and Islamic Revivalism in Nigeria”, *Africa Spectrum*, Cilt 45, No 2, 2010, s.98.

³⁵⁰Farouk Chotia, “Who are Nigeria’s Boko Haram Islamists?”, *BBC World Service Africa*, 11/01/2012.

cinayetlerden sonra BH, selefinden daha radikal olan bir başka lider Abubakar Shekau'nun himayesinde yeniden toplanmıştır.³⁵¹ Abuja hareketi yok ettiğine inanırken, gerçekte cihatçı örgütün doğum belgesini mevcut haliyle imzalamıştır. Baskı, grubu "şehit" intikamını almak için "silahlı cihada" itmiştir.³⁵² Daha sonra hareket alanını tüm Nijerya'ya genişletti. Sonuç olarak, Nijeryalı yetkililer açıkça grubun faaliyetlerine son vermek istiyor. Uygulamada geçmişte Başkan Goodluck Jonathan'ın yönetimi bu tehditle başa çıkmak için bir dizi terörle mücadele önlemi benimsedi. Ancak, bu anti-terör önlemleri kendileri ters tepti ve gerginliğin alevlenmesine yol açmıştır.

Bu bağlamda, BH'nin 7 Eylül 2010'da Bauchi hapisanesinde gerçekleştirilen ve grubun önemli sayıda üyesi de dahil olmak üzere 700'den fazla mahkûmu serbest bıraktığı bir operasyonun grubun yeniden ortaya çıkmasında önemli bir anı temsil ettiğidir. İsyan devam etti ve daha vahşi ve daha sofistike hale gelmiştir. 2011 ve 2013 yılları arasında Kuzey Nijerya'daki BH saldırılarını karakterize eden şiddetin önemli ölçüde artması, kısmen yeni, daha agresif bir modus operandi olarak işaretlenmiştir.³⁵³

BH'nin bu saldırılarına ve zulümlerine yanıt olarak, Haziran 2011'de, Başkan Jonathan'ın federal hükümeti Maiduguri'de ordu, donanma, havacılık, eyalet güvenlik departmanı ve polisten oluşan bir askeri görev gücü kurmuştur. Böyle bir gücün yaratılması, en azından teoride, kaynakların birikmesine izin vermek, çoğaltmayı önlemek ve güvenlik hizmetlerinin farklı bölümleri arasında serbest bilgi akışına izin vermektir.³⁵⁴ Haziran 2013'te Borno Valisi'nin desteğiyle Civilian Joint Task Force (Müşterek Sivil Görev Gücü- MSGG) kurulmuştur. Ağırlıklı olarak askeriyaştaki binlerce genç gönüllüden

³⁵¹ M. Kwaru, "Maiduguri: Uncertainty Over Whereabouts of Boko Haram Deputy", *Weekly Trust*, 15 August 2009.

³⁵² "Boko Haram, La secte islamiste qui ébranle le géant nigérian", *L'Humanité*, 11 Haziran 2012. <https://www.humanite.fr/monde/boko-haram-la-secte-islamiste-qui-ebbranle-le-geant-nigerian-498410>

³⁵³ "Timeline of Boko Haram and related violence in Nigeria", *The New Humanitarian*, 22 February 2013. <https://www.thenewhumanitarian.org/news/2013/02/22/timeline-boko-haram-and-related-violence-nigeria>

³⁵⁴ A. J Omede, "Nigeria Analyzing the Security Challenges of the Goodluck Jonathan Administration", *Canadian Social Science*, Cilt 7, No 5, 2011, s.98.

oluşan bu gücün BH'ye karşı savaşmak temel amacı vardır. MSGG üyeleri barikatlar kurmak, araçları sistematik olarak kontrol etmek ve silah ve patlayıcı aramakla ilgili bir karşı kontrol stratejisi benimsediler. BH'nin şüpheli üyelerini takip etmekte, bazen de tutuklayıp karakollara götürmekte ve sorguya çekip gözaltına almaktadırlar.³⁵⁵ Yerel ve eyalet yetkilileri ordunun bir parçası olmasa da güvenliği sağlamak ve kontrol noktalarını korumak ve güvenlik servislerine istihbarat sağlamak için MSGG'yi oluşturmuştur. Bu arada 2014 seçim kampanyasının ortasında, Nijerya Devlet Başkanı Goodluck Jonathan, hükümetinin kuzeydeki BH tehdidini etkili bir şekilde ele almamasının yeniden seçilme şansını baltalayabileceğinden korkuyor. Yolsuzlukla boğuşan ve yetersiz doktrin, eğitim eksikliği ve kötü ekipmanla boğuşan Nijerya Silahlı Kuvvetleri, kuzeyde etkili bir isyan stratejisini uygulamaktan aciz olduğunu kanıtlamıştı. Giden cumhurbaşkanı, uzun süreli bir soruna - ortak bir siyasi-askeri çözüm gerektiren - bir çözüm bulmayaisteklidir.³⁵⁶ Böylece Başkan Jonathan BH ile ilgilenmesi için Specialised Tasks, Training, Equipment and Protection International (STTEP) adlı özel bir askeri şirket kiralamıştır. Emekli Güney Afrikalı Albay Eben Barlow liderliğindeki şirket Ocak 2015'te kiralanmıştır.³⁵⁷ Bununla birlikte, BH savaşçılarını çok kısa sürede birkaç köyden çıkarmayı başarmışlar. BH üzerindeki etkileri Nijerya ordusundan daha fazlaydı ve hareketin bazı bölgelerde bulunan üyelerinin çoğunluğunu hızla sınır dışı etmişler. Nijerya ordusu düzenli askeri savaş taktikleri kullansa da STTEP asimetrik savaş taktikleri konusunda uzmanlaşmış BH'ye karşı gerilla taktiklerini başarıyla kullanmıştır. Militanların tam olarak nereye kaçtığını belirlemek için izleme tekniklerini kullanarak, yangın desteği sağlamak için helikopterleri de kullanarak BH üzerinde düzensiz bir etki yarattılar. BH ne zaman bu yöntemleri kullanan STTEP unsurlarıyla karşılaşsa,

³⁵⁵Seun Bamidele, "Sweat is invisible in the rain: Civilian Joint Task Force and counter-insurgency in Borno State, Nigeria", *Security and Defence Quarterly*, Cilt 31, No 4, 2020, s.171–188.

³⁵⁶Christopher Kinsey ve Andreas Krieg, "Assembling a Force to Defeat Boko Haram: How Nigeria Integrated the Market into its Counterinsurgency Strategy", *Defense & Security Analysis*, Cilt 37, No 2, 2021, s. 239.

³⁵⁷Freeman Colin, "South African Mercenarie's Secret War on Boko Haram", *The Telegraph*, 10 March 2015. <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/africaandindianocean/nigeria/11596210/South-African-mercenaries-secret-war-on-Boko-Haram.html>

yenildiler. Hareket ayrıca Nijerya ordusuna BH ile mücadele, istihbarat toplama, operasyon yapılacak bölgeye hızla asker gönderme ve bir felaket durumunda hızlı tahliye taktikleri konusunda etkili destek sağlamıştır.³⁵⁸ Ancak Nisan 2015'te, sadece üç ay sonra, Jonathan hükümeti STTEP ile olan sözleşmeyi erken feshetti. Barlow'a göre, ABD de dahil olmak üzere Batılı bağışçılar Abuja'ya paralı askerlikle mücadele yasasına uyması ve dış yardımlardan yararlanmak için STTEP ile yapılan anlaşmayı feshetmesi için baskı yapmıştır.³⁵⁹

MSGG yanı sıra özel şirket STTEP, devletin başarısız olduğu ve artık kalıcı istikrarsızlık oluşturamadığı bir alanda güvenliği sağlamaya çalışmaktadır. Bu başarısızlığın esas olarak Nijerya silahlı kuvvetlerindeki yaygın yolsuzluk nedeniyle askeri moralin düşmesine yol açmaktadır. Mayıs 2014'te BH, Borno Eyaleti'nde 12 askeri pusuya düşürdü, askerler planın sızdırıldığına inanmış, askeri üslerine geri dönerek ve silahlarını liderlerine teslim ederek isyan etmiştir.³⁶⁰ Sonuç olarak, Nijerya'daki terörizmi bastırma çabaları, Nijerya polisinin istihbarat toplama, bilimsel araştırma ve soruşturmalardaki yapısal zayıflığından da etkilenmektedir. Parmak izi bankası, güvenilir veri tabanı ve ayrıca sistematik olay yeri inceleme birimlerinin bulunmaması nedeniyle yapılan çalışmalar çoğu polis karakolunda kaydedilemiyor. Sadece iki adli laboratuvar, kötü eğitimli adli tıp personeli ve soruşturmalar için yetersiz bütçe bulunmaktadır.³⁶¹ Buna bir de federal veya yerel düzeyde güvenlik güçleri arasındaki koordinasyon ve iş birliği eksikliği, yetersiz kaynaklar, yetersiz eğitim ve askerlerin morali ekleniyor. Bu eksikliklerin yarattığı boşluğu doldurmak için,

³⁵⁸ Solomon Hussein, *Islamic State and Coming Global Confortation*, Switzerland: Palgrave-Macmillan, 2016, s 89-91.

³⁵⁹ Eben Barlow, “The rise and fall and rise again of Boko Haram”, *Harvard international review*, Cilt 37, 2016, s. 16-20.

³⁶⁰ Suleiman Muhammed Nuruddeen ve Mohammed Aminul Karim, “Cycle of Bad Governance and Corruption: The Rise of Boko Haram in Nigeria.” *Sage Open*, 2015, s. 1-11.

³⁶¹ “Nigeria: Human rights agenda”, *Amnestye International*, 30May 2019. <https://www.amnesty.org/en/documents/afr44/0431/2019/en/>.

popölasyonları bazen BH baskınlarını önlemek ve kendilerini korumak için silahlı örgütler ve istihbarat ağıları kurmuştur.³⁶²

Bununla birlikte, Nijerya dünyanın en yozlaşmış savunma ve güvenlik sektörlerinden birine sahiptir.³⁶³ Savunma sektöründeki yüksek ve kontrolsüz yolsuzluk seviyesi cephe hattında ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Kuzey-doğudaki operasyonlar ekipman, malzeme ve temel asker maaşlarında kıtlık nedeniyle engellenmeye devam etmektedir. Yüzlerce askeri subaya yönelik terör saldırıları, üst düzey ordu liderleri arasındaki yolsuzluğun doruşmasından kaynaklanan ekipman eksikliği ve düşük moralde doğrudan sorumlu tutulmaktadır.³⁶⁴ Ancak Muhammadu Buhari, Mayıs 2015'te iktidara gelmesinden bu yana, yolsuzlukların yanı sıra, 2009'daki kampanyasının başlangıcından bu yana binlerce ölümden sorumlu olan BH'nin ülkenin kuzeydoğusundaki acımasız isyanını ortadan kaldırma sözü vermiştir.

Buhari, "*Yönetimimde yolsuzluğa yer yoktur*" sloganıyla sözde yozlaşmış şüphelileri temizlemeye başladı. Bu 2 milyarlık bir satın alma iddiasında BH'ye karşı ayaklanmaya yönelik kaynakları zimmetine geçiren Goodluck Jonathan yönetiminden eski ulusal güvenlik danışmanı Sambo Dasuki'nin durumuydu.³⁶⁵ Hükümete yakın kişilik kaynaklarına göre, Buhari iktidardaki ilk yılında 9,1 milyar doları geri almayı başarmıştır.³⁶⁶ General Buhari ordu şefinin Abuja'da olduğu ve savaş alanında askerlere emir verdiği eski günlerden, savaşın kendisinin genelkurmay başkanı tarafından yönetildiği yeni bir döneme ve yeni bir paradigma değişikliği getirmiştir. Bu yeni güvenlik stratejisi, krizin yönetimi çokça eleştirilen silahlı kuvvetlerin tüm yönetiminin

³⁶²Taft Patricia ve Nate Haken, *Violence in Nigeria, Patterns and Trends*, Springer International Publishing, 2015.

³⁶³*Government Defence Anti-Corruption Index 2015: Nigeria Raporu*, Transparency International, 5 Temmuz 2018. <http://government.defenceindex.org/countries/nigeria/>.

³⁶⁴Anderson Eva ve Matthew T. Page, "Weaponising Transparency: Defence Procurement Reform as a Counterterrorism Strategy in Nigeria", *Transparency International*, 13 Mayıs 2017. http://ti-defence.org/wpcontent/uploads/2017/Weaponising_Transparency_Web.pdf.

³⁶⁵"Nigeria's Dasuki 'arrested over \$2bn arms fraud' Published", *BBC News Africa*, 1 Aralık 2015. <https://www.bbc.com/news/world-africa-34973872>

³⁶⁶"Nigeria's security under Buhari", *Strategic Comments*, Cilt 22, No 6, s 2016.

yenilenmesinden ibarettir. Etrafını çoğunlukla Kuzey-Doğu bölgelerinden gelen veya yaygın BH olan deneyimli askerlerle çevrelemiştir.³⁶⁷ Bir diğer önemli adım da askeri operasyonlar komuta merkezinin ülkenin federal başkenti Abuja'dan Borno Eyaleti'ndeki Maiduguri'ye taşınmasıdır. Böyle askeri operasyonların daha iyi koordine olmasını mümkün kıldı ve taktik düzeyde iyileştirmeler getirmiştir. Nijerya ordusu BH'ye karşı başarılı operasyonlar gerçekleştirmiştir. Son yıllarda 30'dan fazla kamp yok edilmiş, büyük silah stokları, araçlar ele geçirildi ve yüzlerce savaşçı öldürüldü veya hapsedilmiştir.³⁶⁸ Kara kuvvetleri, özellikle güney Borno'da, operasyonların isyancıların karargâhı olan Sambisa Ormanı bölgesine bir dizi saldırının görüldüğü askeri tepkinin önemli bir yönü olmuştur. Ruwan Wuta (Ateş Yağmuru) adı verilen bir dizi operasyonla hava gücünün kullanılması da önemli bir destek olmuştur.³⁶⁹ Aslında, Nijerya'nın kuzey doğu bölgesinde BH isyancılarının kontrolü altındaki yerel yönetim bölgeleri Nijerya ordusu tarafından ele geçirilmiştir.³⁷⁰

Ayrıca, Devlet Başkanı Buhari hükümeti National Counter Terrorism Strategy (Ulusal Terörle Mücadele Stratejisi'nin) ikinci baskısını onaylamıştır. Bu strateji, Nijerya'ya yönelik terör tehdidinin niteliğini, yanıt verme prosedürlerini ve mekanizmasını, paydaşların oynaması gereken rolleri ve terörle mücadelede ihtiyaç duyulan kurumları dikkate almaktadır. NACTEST sistematik olarak her biri farklı amaçlara sahip beş bölüme ayrı ayrı gruplandırmaktadır: Önleme- Güvenli- Tanımla- Hazırla- Uygulama.³⁷¹ "Önleme" insanların terörist gruplara katılmasını engellemeyi ve caydırmayı hedeflerken, "Güvenli", devletin ve vatandaşlarının terör saldırılarına karşı

³⁶⁷Marc Antoine Perouse de Montclos, "Boko Haram et les limites du tout-répressif au Nigeria. De nouvelles perspectives ? ", *IFRI*, s. 17, 2020.

³⁶⁸"Nigeria's security under Buhari", a.g.e

³⁶⁹Paul Obi, "NAF Jets Bombard Terrorists Solar Panels, Facilities in Alagarno Camp", *This Day*, 06 Temmuz 2017, [NAF Jets Bombard Terroristsâ€™ Solar Panels, Facilities in Alagarno Camp | THISDAYLIVE](http://www.thisdaylive.com/index.php/2017/07/06/nafe-jets-bombard-terrorists-solar-panels-facilities-in-alagarno-camp/)

³⁷⁰Audu, A, "Boko Haram: Has Buhari won the Battle? ", *Abuja, Politico Magazine*, 18Nisan 2016, 12-23.

³⁷¹Eugene E, "Rethinking Nigeria's counter-terrorism strategy", *The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs*, Cilt 18, No 3, 2016, s. 198-220.

koruma yeteneğini güçlendirmektedir. "Tanımla" erken uyarı sinyalleriyle tehlikeyi önlemeyi ve tespit etmeyi hedeflerken, "Hazırla" terör saldırılarının etkisini azaltmayı amaçlıyor ve son olarak "Uygulama" kurumların nasıl olduğunu anlatıyor, terörle mücadelede etkili bir kampanya başlatmak için hükümetler arası koordine edilebilmektedir.³⁷² Bununla birlikte, bu terörle mücadele stratejisi dış aktörlerin desteğini kazandı ve Nijerya'nın terörle mücadelede yer alan ülkelere biri olarak sınıflandırılmasına izin verdi. Bu askeri başarılar BH'nin teknik yenilgisine yol açmıştır. Çünkü saldırılar düzenleyip bölgeyi ele geçirme yeteneğinden yoksunlardı, bu da onları bir bölgeden diğerine hareket eden ve çok zayıf hedeflere ve savunmasız köylülere gerilla saldırıları düzenleyen isyancıların küçük ceplerine dönüştürmüştür.

Nitekim Nijerya hükümeti kuzeydoğu bölgesinde BH ile mücadelede daha etkili bir angajman sağlamak için önemli askeri liderliğinin değiştirilmesini ve sürekli olarak yeniden düzenlenmesini gerçekleştirmeye devam etmektedir.³⁷³ Genel olarak, ordu bölgeyi yeniden ele almada başarılı olmuştur. BH'nin toprak tutma kabiliyeti önemli ölçüde azaltılmış ve saldırılar büyük ölçüde orta ve kuzey Borno Eyaleti'nde kontrol altına alınmıştır. Bu birçok büyük şehrin ele geçirilmesine yol açtı ve sivilin ve idari makamların bazı bölgelere kademeli olarak geri dönmesi için koşullar yaratmıştır.³⁷⁴

BH'ye karşı mücadelesinin bir parçası olarak Nijerya hareketten kaynaklanan serpintilerden giderek daha fazla muzdarip olan komşularından da askeri destek istedi. 2015'ten bu yana Kamerun, Çad ve Nijer, ÇUMK kapsamında binlerce asker konuşlandırdı. ÇUMK, Nijerya ordusunun eskiden BH'nin kontrolü altındaki

³⁷²Samuel K. Okunade ve Olusola Ogunnubi, "Insurgency in the border communities of North-Eastern Nigeria: security responses and sustainable solutions", *The Round Table, The Commonwealth Journal of International Affairs*, Cilt 109, No 6, 2020, s. 684-700.

³⁷³Olojo Akinola, "Boko Haram exposes the cracks in Nigeria's military strategy", *Defence Web*, 3 Ekim 2018. <http://www.polity.org.za/article/boko-haram-exposes-the-cracks-in-nigerias-military-strategy-2018-10-02>

³⁷⁴"Policy framework and national action plan for preventing and countering violent extremism partnering for safer and resilient communities", *Federal Republic of Nigeria*, 2017. [NSA BOOK Corrected.cdr \(ctc.gov.ng\)](https://www.cdc.gov/ng/cdr/cdr-corrected.pdf)

toprakların büyük bir kısmını geri almalarına yardımcı olan operasyonel altyapıyı kurabilmiştir³⁷⁵. Afrika dışındaki devlet aktörleri de Nijerya'ya terörle mücadelesinde destek verilmiştir.³⁷⁶ 2014 yılında Fransa ve İngiltere, Nijerya ordusuna terörle mücadele eğitimi vermiştir. Almanya, Fransa ve İtalya da teknik yardım ve istihbarat desteği sağlamıştır.³⁷⁷ Buna ek olarak, hareketin 2009'daki isyanından bu yana, Nijeryalı yetkililer çözüm bulmak için BH liderleriyle müzakereleri tercih ederek diplomatik bir yaklaşıma yaklaşımaya çalıştılar, ancak kavgacıların isteksizliği nedeniyle başarılı olamadılar.³⁷⁸ Bugün müzakere umutları zor, özellikle de Buhari yönetimi BH'ye karşı askeri zaferlerini bu güvenlik krizine son verme kapasitesini kanıtlayan önemli bir argüman olarak sunmaktadır.³⁷⁹ Benzer şekilde, yerel düzeyde de insanlar BH ile müzakere etmekte isteksizdir. Kuzeydeki Adamawa, Borno ve Yobe eyaletlerinde sırasıyla 2018'de yapılan bir ankete göre sakinlerin çoğunluğu BH'yi sadece askeri bir zaferin sona erdirebileceğine inanmaktadır.³⁸⁰

Devlet, giderek daha fazla askeri seçeneği tercih ederken BH ile yüzleşmeyi seçtiğinden, isyan, hükümetin köylerde öz meşru savunma milisleri oluşturulmasını teşvik ettiği kırsal alanlara taşınmıştır. Kendi bölümünü oluşturmayanlar, hükümet güçlerinin baskısı için şüpheli ve meşru hedef haline geldi. Öte yandan, milislerini yaratan köyler, karşılarında durmaya cesaret eden herkesi katleden BH saldırılarının hedefidir. Bu baskı ve misilleme döngüsünde, çapraz ateşe yakalanan ve en ağır bedeli ödeyenler belli ki sivillerdir. Şiddet döngüsünün hızlanması çatışmayı yeni bir aşamaya

³⁷⁵ Assanvo et al., “Assessing the Multinational Joint Task Force against Boko Haram”, *Institute For Security Studies West Africa Report 19*, 2016.

³⁷⁶ Pate P, “Boko Haram: An assessment of strengths, vulnerabilities, and policy options”, *Report to the Strategic Multilayer Assessment Office, Department of Defense, and the Office of University Programs, Department of Homeland Security*, 2014.

³⁷⁷ Adele B, “The Boko Haram crisis and Nigeria’s external relations”, *British Journal of Arts and Social Science*, Cilt 2, No 11, 2013, s. 126–139.

³⁷⁸ Marc A. Pérouse de Mont-clos, “The only good jihadist is a dead jihadist: Boko Haram and De-radicalization around Lake Chad”, *Small wars & Insurgencies*, Cil 29, No 5-6, 2018, s. 863-885.

³⁷⁹ Marc A. Pérouse de Mont-clos, “Boko Haram et les limites du tout répressif au Nigeria : Des nouvelles perspectives? ”, *Notes de l’Institut Français des Relations Internationales*, 2020. s. 24.

³⁸⁰ Idayat Hassan ve Justin Tyvoll, “After Boko Haram: Prospects for transitional justice in North East Nigeria”, *Center for Democracy and Development*, 2018.

sokmuştur: tüm taraflar tarafından işlenen toplu katliamlar.³⁸¹ Böyle bir bağlamda, bazı yerel elitler bazen merkezi düzeyde alınan talimatlarla çelişerek durumu yatıştırmaya çalışmışlar. Bu Kuzey-Doğu'da bazı isyancıların düzenine geri dönüş için müzakerelerde bulunan bazı yetkililerin durumudur. Böylece, Yobe eyaletinin eski valisi, daha sonra senatör olan İbrahim Geidam, senatoya Ulusal Eğitim, Rehabilitasyon, Radikalleşmeden Uzaklaştırma ve Entegrasyon Ajansı adına özel bir ajans oluşturulmasını amaçlayan bir yasa tasarısı önermiştir. Bu teşkilatın ana rolü, teslim olmak ve şiddetten vazgeçmek isteyen isyancıların yeniden eğitim ve entegrasyonunu kolaylaştırmak olacaktır.³⁸²

Nitekim, Nijerya'daki isyanın nedenleri esas olarak dini eğilimlere sahip sosyo-ekonomik mağduriyetlerle tanımlanmaktadır. Hükümet sosyal koşulları iyileştirmeye, sınırları güvence altına almaya odaklanması gereken stratejiler geliştirmeli ve tüm güvenlik teşkilatları arasındaki iş birliğinin güçlendirilmesi ve terörle mücadele birimlerinin teknik ve operasyonel kapasitesinin güçlendirilmelidir.³⁸³

Buna ek olarak, bazı analistler Nijerya hükümetini, halkı BH ile mücadeleye katkıda bulunmaktan soğutma eğiliminde olan vahşet iddiasında bulunan güvenlik birimleri aracılığıyla çok fazla güç kullanmakla eleştirdiler.³⁸⁴ Güvenlik güçlerinin aşırı güç kullanması, özellikle bu tür suiistimallerin ülkedeki belirli bir etnik veya dini gruba yönelik olduğu algılanırsa, gerçek ulusal kurumlardan biri olarak itibarını zedeleyebilir. Ağır taktiklerin kullanılması, halkın güvenlik güçlerine olan güvenini ve sempatisini aşındırabilir ve hükümet güçlerini terörizmi yenmek için ihtiyaç duydukları

³⁸¹Felbab- Brown, “Nigeria's troubling counterinsurgency strategy against Boko Haram. How the military and militias are fueling insecurity”, *Council of Foreign Relations*, 2018.

³⁸²Henry Umoru, “Senate moves to establish national agency for ex- Boko Haram members”, *Vanguard*, 20 Şubat 2021. <https://www.vanguardngr.com/2020/02/senate-moves-to-establish-national-agency-for-ex-boko-haram-insurgents/>

³⁸³Udounwa S. E, “Boko Haram: Developing new strategies to combat terrorism in Nigeria”, *United States Army War College*, 2013.

³⁸⁴Hussein Solomon, “Counter-Terrorism in Nigeria”, *The Rusi Journal*, Cilt 157, No 4, 2012, s. 9.

desteklerden mahrum edebilmelidir.³⁸⁵ Bu nedenle Nijerya hükümeti ve güvenlik kurumları oldukça insan merkezli bir yaklaşım sergilemeli ve davalarına sempati duyan toplulukların kalplerini ve zihinlerini kazanma çabalarını hızlandırmalıdır. Ancak bu stratejiyi etkin bir şekilde kullanarak hükümet BH'yi kesin olarak yenmek için kilit bilgilere ve çok ihtiyaç duyulan bilgilere gerekli erişimi elde edebilir.

Sosyal alanda, Buhari hükümeti 2016 yılından beri kurulan bir sosyalkorumave geliştirmegirişimiolan National Social Investment Program (Ulusal Sosyal Yatırım Programı'nı) kurmuştur³⁸⁶. Programın amacı,kaynakların çocuklar, gençler ve kadınlar da dahil olmak üzere savunmasız nüfusa daha adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamaktır. Dört temel sektöre ayrılmıştır,N-Power Nijeryaprogramı, genç Nijeryalılara mesleki eğitim ve öğretimin yanı sıra aylık 30.000 Nijerya nairası (83,33 ABD Doları) tutarında bir maaş sunmaktadır.³⁸⁷

Şartlı nakit transferi programı, düşük gelirli insanlara koşulsuz likidite sağlayarak, yoksulluğu azaltmaya, beslenmeyi ve gıdanın kendi kendine yeterliliğini artırmaya yardımcı olarak savunmasız olanları doğrudan desteklemektedir. Hükümetin Government Enterprise Empowerment Program (Girişim ve Güçlendirme Programı), gençlere ve kadınlara odaklanan girişimcileri hedefleyen bir mikrokredi yatırım programıdır. Bu program, ticari işletmelerin başlangıç maliyetlerini azaltmaya yardımcı olarak yararlanıcılarına ücretsiz kredi sağlar.³⁸⁸ Son olarak, Home Grown School Feeding Program (Evde Yetiştirilen Okul Besleme Programı), hükümetin

³⁸⁵Bowie Sonnie B, “Evaluating the Effects of Counterterrorism Strategies on Insurgency in Nigeria”, *Walden University*, 2019, s. 144-148.

³⁸⁶ “National Social Investments Programmes (NSIP)”, 2016. <https://statehouse.gov.ng/policy/economy/national-social-investment-programme/>

³⁸⁷Ibraheem Salisu Adam, “National Social Investments Programme: The potential to achieve the Sustainable Development Goal on poverty eradication through the Conditional Cash Transfer Programme in Nigeria”, *National Cash Transfer Office, National Social Investment Office*, 2018. <https://icsd.wpengine.com/wp-content/uploads/2018/10/Ibraheem-Salisu-Adam.pdf>

³⁸⁸ Noko, E.J, “President Buhari Economic Policy Evaluation”, *Zimacco Consult*, 18 Eylül 2017. <https://educacinfo.com/president-buhari-economic-policy-evaluation/>

özellikle yoksul bölgelerden gelen çocuklar için okul kayıtlarını teşvik etmeye çalıştığı bir araçtır. Bu nedenle Nijerya hükümetinin buna karşı stratejisi nüfusu yoksullaştıran ve BH için geniş bir işsiz genç alım havuzu oluşturan sosyo-ekonomik ve yönetim sorunlarını ele almalıdır.

Her ne kadar bu çabaların temel amacı toplumsal sınıflar arasındaki tarihsel uçurumu kapatmayı ve yatıştırma ve refaha elverişli bir ortam yaratmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte, başarılı olması için kalkınma odaklı sosyal ve ekonomik müdahaleler, BH'nin yok edilmesini hızlandırmak ve Nijerya'yı barış ve ortaya çıkma yoluna geri getirmek üzere gerekli tüm uygulama sürecini içermelidir.

SONUÇ

Çalışma boyunca yapılan analiz ve değerlendirme, Boko Haram'ın küresel terörizm tartışmasında neredeyse tekil bir örgüt olmaya devam ettiğini gösterilmiştir. Boko Haram, eylemlerinin ana faaliyet alanlarının ötesine çıkan El Kaide veya DAESH'in aksine, belirli bir bölge olan Çad Gölü Havzası'nda sınırlı kalmıştır. Öte yandan, diğer terör örgütleri gibi, Boko Haram da bölgenin ağır sosyo-ekonomik koşullardan ve derin eşitsizliklerden ve güvensizlik durumundan beslense de, faaliyetleriyle mevcut eşitsizliklerin ve toplumsal güvensizliklerin daha da artmasına neden olmuştur.

Şimdiye kadar Boko Haram, araştırmacılar tarafından nispeten az analiz edilmiştir. Bu, yaklaşık on yıldan uzun süredir devam eden bu hareketi anlamının zorluğunu yansıtmaktadır. Ancak, mevcut araştırmalar ve çalışmalar şimdiye kadar bunu uluslararası cihatçılığın prizmasıyla görmüştür. Her şeyden önce, akademisyenler ve araştırmacılar tarafından yapılan analizlerin bulunduğu vurgulanması gerekir. Bu araştırmalar, Boko Haram'i genellikle sınır ötesi cihatçılığı genişleten ve ana motivasyon kaynağı İslami hilafet kurmak olan bir terörist grup çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Başka araştırmalar, Boko Haram bölgedeki siyasi rejimleri istikrarsızlaştırmak üzere kurulan uluslararası bir komplo olduğunu iddia etmişlerdir. Oldukça hassas olan bu bölgede, 2009 yılındaki Boko Haram isyanı, Çad Gölü'nün kıyılarını paylaşan dört devletin zayıflığını ortaya çıkarmıştır.

Boko Haram'ın yararlanabildiği uzun bir şiddet tarihinin parçası olan diğer suç ve yasadışı olaylar, özellikle de rehin alma, kaçakçılık, yağmalama ve yolların kesilmesi gibi faaliyetler, örgütün genişlemesinde etkili olmuştur. Bu bağlamda zaman zaman grubun itibarını kullanarak farklı amaçlar gütmek için kendilerini Boko Haram gibi gösterip yasadışı faaliyetlerde bulunan kişiler olduğu da belirtilmesi gerekir. Bu durum

şaşırtıcı değildir. Zira birçok kaçakçı, insanları kaçırarak Boko Haram'a teslim ettiği bilinmektedir.

İslami örgütlerin uyguladığı şiddetin yaygınlaşması genellikle terörizmle ilgili uluslararası kaygıların prizmasıyla görülmektedir. Ancak temel nedenler, daha çok tarihsel mağduriyetler, derin marjinalleşme ve güvensizlik karşısında devletin hareketsizliği ve isyancılar karşısında baskıcı önlemlerle bağlantılıdır. Burada belirgin olan şey, İslami aşırıcılığın diğer yapılandırılmış veya din güdümlü aşırılıklardan özellikle farklı olmamasıdır.

İşsizlik ve sosyoekonomik eşitsizliklerin hüküm sürdüğü bu alt bölgede, gayrimeşru bir devlet rolünü üstlenen Boko Haram, bir yanda dünyanın en şiddetli silahlı gruplarından biri olarak gösterilirken, öte yandan savaş suçu ve insanlığa karşı suçlar işleyen grup olarak değerlendirilmektedir. Nitekim sosyo-ekonomik ve yönetim krizleri, genel olarak şiddet ve çatışmanın temel nedenleridir. Çad Gölü bölgesi, büyük bir istikrarsızlık içindedir. Zira bölgenin devletleri, genellikle siyasi anlamda başarısız, yolsuzlukla ve baskıyla yönetilen ve düşük yaşam standartları sunan yapılar durumundadırlar. Örneğin, dini ideolojinin ötesinde, Boko Haram'ıngücü savaşçıların işe alım uygulaması, başta olmak üzere grubun gücünü yansıtan yapısal, toplumsal ve bireysel planlar üzerinden yürütülmektedir.

Terörizmin konusunun karmaşıklığı, askeri nitelikli önlemlerin alınmasıyla birlikte yoksulluğu ortadan kaldıracak kalkınma programlarını da gerektirir. Bölgede uygulanan mekanizmaların çoğu, askeri niteliktedir. Bu mekanizmalar, halkı saldırılardan korunabildiği ve terörist gruplara karşı baskı unsuru olduğu ölçüde önemli olacaktır. Ancak bu önlemler tek başına bu bölgede terörü sonlandıramaz. Bu alandaki terörizmin temel nedenleri özellikle ele alınmalıdır. Bu da sürdürülebilir kalkınmayı teşvik edecek önlemlerin uygulanmasını gerektirir. Dolayısıyla bu düzeyde, terörizme

karşı etkili bir mücadelenin başlangıç noktası olan devletlerin kapasitelerini geliştirmesi gerekmektedir. Nitekim, çeşitli önlemlerin alınmasında devlet çok önemli bir role sahiptir. Bu bağlamda, alt bölgenin devletlerinin terörle mücadele şeklini yeniden yapılanmaları esastır. Terörle etkin bir şekilde mücadele edebilmek için devletin kendi topraklarındaki kapasitelerini güçlendirmekle birlikte bölgesel ve uluslararası örgütler aracılığıyla da güçlendirilmesi gerekmektedir.

Boko Haram'ın ortaya çıkışı, bölgenin jeopolitik dengesini yeniden çizmiş durumdadır. Boko Haram'ın ortaya çıkardığı krizi yönetmek için bölgesel bir koalisyonun kurulması ve bölgedeki düzenin yeniden düzenlenmesi gerekli olmuştur. Bölgedeki devletler, Boko Haram'ın militanlık kaynaklarını kurutarak teröristleri yenebilmeleri ve şiddet içeren aşırıcılığa son verebilmeleri için çabaların daha iyi koordine etmeleri ve uzun vadeli çözümlere başvurmaları gerekmektedir. Devletlerin köklü reformlar yaparak en derin toplumsal ve ekonomik sorunlarını çözmeleri gerekmektedir. Yolsuzlukla mücadele, kırsal alanlara elverişli sosyo-ekonomik, sağlık ve eğitim politikaların uyarılması, hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesinin desteklenmesi ve yargı sisteminde reform yapılması, bu devletin birincil uğraşısı olmalıdır. Ülkelerle birlikte bölgenin örgütleri, bölgenin güvenlik sorunlarıyla başa çıkmakta zorlanıyor. Bu krizle yüzleşmek için çabalarını daha da iki katına çıkarmak zorundadır. Bununla birlikte, uluslararası kuruluşların da payı bulunmaktadır. Bu da bu sorunla daha iyi başa çıkmak üzere kapasitelerini güçlendirmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak bölgesel tarihsel hususların yanı sıra sosyal, siyasi, ekonomik ve dini faktörler de dahil olmak üzere her devletin iç yapısal dinamiklerini derinlemesine analiz ederek Boko Haram'ın diğer birçok örgüt gibi devletin aşırılıklarını kınayan, eşitsizlikten ve toplumsal protestodan güç alan bir terör örgütü olarak değerlendirilmektedir.

Radikalleşmeden ve terörizme düşmeden önce halkın yaşam koşullarını iyileştirebilecek için reformlar çağrısında bulunmuştur. Bu radikalizm, Nijerya hükümetinin öngördüğü baskıcı yöntemlerden kaynaklanmıştır. Böylece Boko Haram liderlerinin terörü Çad Gölü bölgesindeki diğer ülkelere yayılmasına yol açmıştır. Boko Haram tarafından kullanılan yöntemler, kısmen başarılı görünüyor. Zira, merkezi hükümet tarafından terk edilen bölgelerde yaşayan gençlerin çoğunluğu tarafından desteklenmiştir. Bu bölgenin nüfusunun çoğunluğu Müslüman inancına sahip olduğundan, Boko Haram eylemlerini haklı çıkarmak için muhakeme gücünü dini hususlara dayandırmıştır. Yıllarca süren yolsuzluk ve kamu işlerinin kötü yönetimi, devletin otoritesine karşı mağduriyetler oluşturmuş ve isyanı kışkırtmıştır.

Boko Haram'dan etkilenen ve tümü de Çad Gölü bölgesinde kalkınma planları başlatmaya istekli olan iki devlet, bu krizi çözmek üzere önce kendi planlarını birleştirmeli ve dinamik bir kolektif strateji geliştirmelidir.³⁸⁹ Bu strateji mutlaka sürdürülebilir kalkınmaya, sınırların güvence altına alınmasına, etnik, dini ve siyasi çatışmaların yatıştırılmasına ve siyasi ilişkilerin istikrara kavuşturulmasına odaklanan kamu politikalarının formülasyonunun geliştirilmesini içermelidir. Kolektif stratejinin mantığı esas olarak devletler arasındaki önceden var olan ilişkilerden, ortak bir geçmişten, önemli ticari ilişkilerden ve belirli çıkarlardan kaynaklandığı için esastır.³⁹⁰ Buna ek olarak yeni yöntemlerin geliştirilmesi, yeni bir yaklaşım yaratmayı mümkün kılacağını ve söz konusu sorunun daha iyi anlaşılmasını mümkün kılacağını sağlayacaktır.

Ayrıca, kırsal alanlarda uzun süredir bulunmayan devletin geri dönüşünün temellerini atmak için siyasi diyalogu vurgulayarak önceliklerin yeniden

³⁸⁹Benoit Dupont et al., "La gouvernance de la sécurité dans les États faibles et défaillants", *Champ Pénal*, 2007, s. 10-15.

³⁹⁰Schnell Fiona, "Pour une approche longitudinale de la lutte antiterroriste au Sahel", *Les Champs de Mars*, 2018, s. 221-229.

düzenlenmesini de mümkün kılacağını şüphesizdir. Daha sonra barışın pekiştirilmesine elverişli yapılandırılmış yönetimin yeniden tesis edilmesini sağlayacak daha kapsamlı bir reformu teşvik etmeyi mümkün kılacaktır. Aynı koşullar altında gerekli kalırken, askeri operasyonlar bu yeni stratejiye bağlı olmalıdır. Bazı durumlarda, askeri kol, isyancılara karşı savaşmak ve yeni alanlara uzantılarını önlemek, tedarik zincirlerini kırmak veya muhtemelen onları iltica etmeye ve müzakere masasına katılmaya etkinleştirilebilir.³⁹¹

Nihayetinde bu çalışma, Boko Haram'ın sosyal, siyasi, ekonomik, dini veya etnik olsun, önceden var olan kötü yönetimden ve sosyo-ekonomik nasıl beslendiği konusundaki anlayışı zenginleştirme ve Çad Gölü bölgesinin mevcut dinamikleri hakkında çok ihtiyaç duyulan önemli bilgileri sağlama yönünde mütevazı de olsa katkıda bulunacağı beklenmektedir. Ayrıca bu çalışma, nispeten uzun bir süre içinde, şiddetin tarihsel ve toplumsal kökenlerini ve Boko Haram ile paralelliklerini, sömürgeci ve sömürge sonrası devletlerin rolünü inceleyerek, Boko Haram'ın Çad Gölü Havzası ülkelerindeki dinamiklerini nasıl değiştirdiği ve sosyal hiyerarşileri nasıl yeniden tanımladığı ile ilgili ortaya koymuştur.

³⁹¹Haluk Karadağ ve İsmail Sıkı, “Terörizmle Mücadele Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi ve İkna Süreçlerinin Uygulamadaki Rolü”, *Journal of Diplomatic Research*, Cilt 1, No 2, 2020, s. 42.

KAYNAKÇA

- A. K. Ogori, (2011) "Return of the Boko Haram", *The Politico*, s.17-19.
- A. Sottile (1970) *Le terrorisme international*, Paris, Sirey, 1939 ;S. Glaser, *Droit international pénal et conventionnel*, Bruxelles, Bruylant.
- A. Walker, "What Is Boko Haram?", *Washington DC, United States Institute of Peace, Special Report*, Haziran 2012, www.usip.org/files/resources/SR308.pdf.
- AdesojiAbimbola (2011)"Between Maitatsine and Boko Haram: Islamic Fundamentalism and the Response of the Nigerian State", *AfricaToday*, Cilt57, No 4, s. 98-119.
- Adibe J, (2012) "Boko Haram: One Sect Conflicting Narratives", *African Renaissance*, Cilt 9, No 1, s. 47-64.
- Akanji Olajide O, (2015) "Security Crisis in Nigeria: Boko Haram Insurgency and the Prospects of Peace", *Conflict Studies Quarterly*,s. 58-73.
- Al-Qaïda au Maghreb revendique les deux attentats d'Alger, *Le Monde*, 11 Nisan, 2007.
- Alain Tchango Georges "L'argent au service de la terreur : Flux financiers illicites et terrorismes dans les sous-régions centrales et Ouest-Africaine", *Africa Development, Security and Democratic Governance in Africa*, cilt 44, No. 1, 2019, s. 77-99.
- Alain Vicky (2012) "Aux origines de Boko Haram ", *Le Monde diplomatique*, No 697.
- Alex Thomson, (2010) *An Introduction to African Politics*, New York: Routledge.
- Alexander Thurston (2015)*Boko Haram and Religious Exclusivism*, Oxford University Press, 2015.
- Aliyu Ahmed, Ravichandran Moorthy, Nor Azizan Bin Idris (2015) "Towards Understanding the Boko Haram Phenomenon in Nigeria", *Asian Social Science*, Cilt 11, No10, s. 309.
- Allan Harriet, Herbert Sanford Allan, Andrew Glazzard, Sasha Jespersen, S. Reddy-Tumu, Emily Winterbotham (2015) *Drivers of violent extremism: Hypotheses and literature review*,London, UK: Rusi.
- Andrew Glazzard, Sasha Jespersen,Thomas Maguire,Emily Winterbotham(2017) "Islamist Violent Extremism: A New Form of Conflict or Business as Usual?", *Stability International Journal of Security and Development*, Cilt 6, s. 4-19.

- Andrew Latham ve Christenson James (2014) "Historicizing the 'New War': The Case of Jihadin Early Years of Islam", *European Journal of International Relations*, Cilt 20, No 3, s. 766-786.
- Aning K ve M Ewi (2006) "Assessing the role of the African Union in preventing and combating terrorism in Africa", *African Security Review*, Cilt 16, No 3, s. 36-38.
- Arditi C. (2012) "Juifs et Musulmans dans le commerce des plumes d'autruche entre l'Afrique subsaharienne et l'Europe (XIXe-XXe)", communication au XVe colloque du réseau Méga-Tchad, *Les échanges et la communication dans le bassin du lac Tchad*.
- Aremu ve Johnson Olaosebikan (2011) "The Fulani Jihad and its Implication for National Integration and Development in Nigeria." *African Research Review*, No 5, s.1-12.
- Arsenault EG ve Bacon T. (2015) "Disaggregating and defeating terrorist safe havens", *Studies Conflict Terrorism*, Cilt 38, No 2, s. 85-112.
- Ascensio Herve, Emmanuel Decaux, Alain Pellet (2012) *Droit international pénal*, Paris, Editions Penone.
- AuduOla (2016) "Boko Haram: Nigerian agency laments increase in cocaine, illicit drug use in IDP camps", *Premium Times*.
- Ayhan, Halis (2015) "Terör Kavramı, Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul Özelinde Birleşmiş Milletler'in 2001 Sonrası Terör Yaklaşım", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 11, No 21, s. 117-147.
- B. Hoffman, (2017) *Inside Terrorism*, Columbia University Pres.
- B. Jenkins, (1974) *International Terrorism A New Kind of Warfare*, Rand Corporation.
- Başeren Sertaç H (2008) "Terrorism with Its Differentiating Aspects", *Ankara University, School of Political Sciences*, Cilt 1, No 1, s.2.
- Bayart J.-F. (1989) *L'État en Afrique, la politique du ventre*, Paris, Fayart.
- BothaAnneli, Martin Ewi, Uyo Yenwong-Fai, (2017) "Understanding Nigerian Citizens' Perspectives on Boko Haram", *Institute for Securities Studies Monograph*, No196, s. 57-58.
- Boukrif Hamid (1999) "Quelques remarques et observations sur la Convention de l'Organisation de l'unité africaine (OUA) sur la prévention et la répression du terrorisme", *Revue africaine de droit international et comparé*, Cilt11 No 4, s.753-755.

- Bowden, Brett, (2008) 'Terror(s) throughout the Ages', Ed. Brett Bowden ve Michael T. Davis, *Terror from Tyrannicide to Terrorism*, University of Queensland Press, Australia 2008.
- Brahimi Alia, (2010) *Jihad and just war in the war on terror*, Oxford: Oxford University Press.
- Brenda Lutz, James Lutz, (2008) *Terrorism*, Oxford University Press.
- Buchanan K., (1952) "Nigeria-Largest Remaining British Colony", *Economic Geography, Clark University*, Cilt 28, No4, s. 302-320.
- Cameroon: Confronting Boko Haram", *International Crisis Group*, Kasım 2016, s. 3. www.crisisgroup.org/africa/central-africa/cameroon/cameroon-confronting-boko-haram
- Cameroun : 8 millions de pauvres, 3,2 millions de personnes en besoin d'assistance d'urgence en 2017", *Cameroon Voice*, 4 kasım 2016. www.cameroonvoice.com/news/article-news-27548.
- Carayol Rémi "Cartographie – Boko Haram sur les traces du califat de Sokoto ?", *Jeune Afrique*, 23 şubat 2015. <https://www.jeuneafrique.com/225434/politique/cartographie-boko-haram-sur-les-traces-du-califat-de-sokoto/>
- CBLT/0001, Document de Base, Article XII du Statut.
- CBLT/0001, Document de Base.
- CBLT/0001, Document de Base: Article IX du Statut.
- CBLT/0016, Procès-Verbal du 7e Sommet des Chefs d'Etat. CBLT, Recueil des décisions des Sommets des Chefs d'Etat, s.31. Y. N. Mandigui, *La Coopération entre les quatre Etats Riverains du Lac Tchad*.
- ChoiSeung-Whan ve Luo Shali (2013) "Economic Sanctions, Poverty, and International Terrorism: An Empirical Analysis", *Empirical and Theoretical Research in International Relations*, Cilt 2, No 39, s. 217-245.
- Christian Seignobos, (2015) "Boko Haram et le lac-Tchad: Extension ou Sanctuarisation?", *Afrique Contemporaine*, Cilt 3, No 255, s. 93-120.
- Christian Seignobos, (2017) "Boko Haram Dans Ses Sanctuaires Des Monts Mandara et Du Lac Tchad", *Afrique Contemporaine*, Cilt 1, No 265, s. 99-115.
- Christopher Kinnan, Daniel B. Gordon, Mark D. DeLong, Douglas W. Jaquish (2011) "Failed State 2030: Nigeria—A Case Study", *Maxwell Air War College (Alabama), Center for Strategy and Technology*.

Cold-Ravnskilde ve Plambech (2015) “Boko Haram from Local Grievances to Violent Insurgency”, *Danish Institute for International Studies, DIIS Report*, No 21, s. 51-56.

Comité d’experts sur le terrorisme (codexter), profils nationaux relatifs à la capacité de lutte contre le terrorisme”, *Union Européenne*, 2008.
<https://rm.coe.int/16806edfd9>

Commission du Bassin du Lac Tchad. <http://www.cbilt.org/fr/histoire>

Comolli Virginia, (2015) Boko Haram: Nigeria’s Islamist Insurgency, *London: Hurst & Co.*

Comolli Virginia, (2015) “The Regional Problem of Boko Haram”, *Survival: Global Politics and Strategy*, Cilt 57, No 4, s.109-117.

Conflit du Lac Tchad : l’une des pires crises humanitaires selon l’ONU”, *Plan International*, Mayis 2020. <https://www.plan-international.fr/info/action-humanitaire/urgence/conflit-lac-tchad>.

Convention de l’OUA sur la Prévention et la Lutte contre le Terrorisme 1999.
<https://www.peaceau.org/uploads/algiers-convention-terrorism-fr.pdf>

Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism, 1937, made 2.
https://legal.un.org/avl/pdf/ls/RM/LoN_Convention_on_Terrorism.pdf

Convention for the Prevention and Punishment of Terrorism, 1937.
https://legal.un.org/avl/pdf/ls/RM/LoN_Convention_on_Terrorism.pdf

Convention of the Organisation of the Islamic Conference on Combating International Terrorism
1993.
https://www.oicoci.org/upload/pages/conventions/fr/OIC_Convention_to_Combat_Terrorism_fr.pdf

Cornevin Robert (1975) “Quinze années chargées d’histoire”, *Le Monde*.

Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism, (CECPT) 2005.

Country Briefing : “Nigeria, Oxford Poverty and Human Development Initiative”, *Oxford Department of International Development Queen Elizabeth House, University of Oxford*, Haziran 2017. www.ophi.org.uk

Cunningham Daniel, Sean Everton, Philip Murphy, (2016) *Understanding dark networks: A strategic framework for the use of social network analysis*, Rowman & Littlefield.

- Dan FodioUthman, (1978) “Bayanwujub al hijra ‘ala ‘1-’ibad (The Exposition of Obligation of Emigration upon the Servants of God)”, *University of Khartoum Press*, s. 117-120.
- Daniel Agbiboa (2013) “Living in Fear: Religious Identity, Relative Deprivation and the Boko Haram Terrorism.” *African Security*, Cilt6, No 2, s. 153-170.
- Daniel Agbiboa, (2013) “(SP) oiling DomesticTerrorism? Boko Haram and State Response”, *PeaceReview: A Journal of Social Justice*, Cilt 25, No 3, s. 431-438.
- Delphine Lecoutre (2008)“Vers un gouvernement de l'Union africaine ? Gradualisme et statu quo v. immédiatisme”, *Politique Etrangère*, s. 629-639.
- Dominique Darbon (1998)*Crise du territoire et communautarisme : les nouveaux enjeux idéologiques de l'intégration en Afrique noire*, in Bach Daniel (dir.), Régionalisation, mondialisation et fragmentation en Afrique subsaharienne, Paris, Karthala.
- Doukhan David, (2013) “Boko Haram: An Update and Some Thoughts About Whois Sponsoring Boko Haram,”*International Institute for Counter Terrorism*.
- Dupont Benoit, Peter Grabosky, Clifford Shearing and Samuel Tanner (2007) “La gouvernance de la sécurité dans les États faibles et défaillants”, *Champ Pénal*, s. 10-15.
- DusseyRobert, (2008) *L'Afrique Malade de ses Hommes Politiques*, Paris, Jean Picollec.
- E. Mickolus, (1980) *Transnational Terrorism: A Chronology of Events, 1968-1979*, Connecticut, Greenwood Press.
- Edouard Yogo Epiphane (2014) État fragile et sécurité humaine au sud du Sahara: Vaincre la peur et le besoin, Paris, l'Harmattan.
- EIU, 2013, Democracy Index 2013: Democracy in Limbo. http://www.ihsnews.net/wp-content/uploads/2014/06/Democracy_Index_2013_WEB-2.pdf.
- ÉlodieApard, (2015) " Boko Haram, le jihat en video ", *Politique Africaine*, Cilt 2, No 138, 135-162.
- Élodie Apard, (2015)“Les Mots de Boko Haram, Décryptages de discours de Mohammed Yusuf et d’Abubakar Shekau”, *Afrique contemporaine*, Cilt 3, No 255, s. 41–69
- ÉlodieApard, (2015) “The Words of Boko Haram: Understanding Speeches by Mohammed Yusuf and Abubakar Shekau”, *Afrique Contemporaine*, Cilt 255, No 3, s. 41-69.

- Emergence d'une classe moyenne et réduction des inégalités au Niger", *Institut National de la Statistique du Niger*, 2015, s.27.
- Engelbert Mveng ve Daniel Beling-Nkoumba (1983) "Manuel d'histoire du Cameroun", Yaoundé, *Éditions du Centre d'Édition et Production pour l'Enseignement et la Recherche*.
- Ercan Ayangafac (2008) "The Political Economy of Regionalisation in Central Africa", *Institute for Security Studies*, No 155, s. 43-80.
- Everton SF (2013) *Disrupting Dark Networks*, Cambridge University Press.
- F. Szpiner, (2002) "Définir le terrorisme", *Attentats, Recueil des contributions préparatoires au colloque terrorisme et responsabilité pénale internationale, Livre Noir*.
- Falode, A. J, (2016) "The Nature of Nigeria's Boko Haram War, 2010–2015: A Strategic Analysis", *Perspectives on Terrorism*, Cilt 10, No 1, s. 41-52.
- Femi Adegbulu, (2013) "Boko Haram: The Emergence of a Terrorist Sect in Nigeria 2009–2013", *African Identities* Cilt 11, No 3, s. 260–273.
- Ferragu Gilles, (2014) *Histoire du terrorisme*, Paris, Perrin.
- Filiu, Jean-Pierre, (2012) *Apocalypse in Islam*, Los Angeles, University of California Press.
- Filmer D ve L. Fox, "L'emploi des jeunes en Afrique subsaharienne", *Rapport complet, Africa Development Forum; Washington, DC: World Bank and Agence Française de Développement*, 2014.
<https://openknowledge.worldbank.org/handle/>
- Fiona Schnell, (2018) "Pour une approche longitudinale de la lutte antiterroriste au Sahel", *Les Champs de Mars*, s. 221-229.
- Flory Maurice, Higgins Rosalyn, (1997) *Terrorism and International Law*, Routledge, London.
- Fogang, "1049 917 milliards blanchis entre 2006 et 2017", *Cameroun Tribune*, 22 Kasim 2018. <https://www.cameroon-tribune.cm/article.html/22462/fr.html/-1049-917-milliards>
- G. Guillaume (1989) "Terrorisme et droit international", *Recueil des Cours de l'Académie de Droit International de la Haye*.
- G. P. Bargery (1934) *A Hausa-English Dictionary and English-Hausa Vocabulary*, Londres, Oxford University Press.

- Genel kurulun raporu, Birleşmiş Milletler Küresel Terörle Mücadele Stratejisi. <http://www.alqanat.com/news/shownews.asp?id=96900>
- Genel Sekreter raporunu, Terörizme karşı birleşme, 60/2881 sayılı Kararla, 2 Mayıs 2006. <https://undocs.org/A/RES/60/288>
- Gilbert, G (2003), "Current issues in the application of the exclusion clauses", Feller E, "Refugee protection in international law: UNHCR's global consultation on international protection", Cambridge University Press.
- Glazzard Andrew, Sasha Jespersen, Thomas Maguire, Emily Winterbotham (2018) "L'extrémisme islamiste violent Nouveauté ou continuité des conflits ? ", *Afrique & Francophonie*, s.34-35.
- Grynkewich Alexis, (2008) "Welfare as warfare: How violent non-state groups use social services to attack the state", *Studies in Conflict & Terrorism*, Cilt 31, No 4, s. 350–70.
- Gupta Dipak K (2005) "Toward an integrated behavioral framework for analyzing terrorism: Individual motivations to group dynamics", *Democracy and Security*, Cilt 1, No 1, s. 5–31.
- Gurr Ted, (1970) *Why Men Rebel*, Princeton, Princeton University Press.
- Gurski Phill (2015) *The Threat from Within. Recognizing Al-Qaeda-Inspired Radicalization and Terrorism in the West*, Lanham: Rowan & Littlefield.
- H. Donnedieu de Vabre (1938) *La répression internationale du terrorisme, les conventions de Genève*, Bruxelles : Bureau de la Revue.
- Ham J. P, "How Boko Haram Became the Islamic State's West Africa Province", *The Journal of International Security Affairs*, Cilt 30, s. 17–26.
- Hassan A, "[Nigeria: How Sheikh Ja'afar Was Killed - Eye Witnesses](http://allafrica.com/stories/200704170726.html)", *AllAfrica*, 14 Nisan 2007. <http://allafrica.com/stories/200704170726.html>.
- Higazi Adam, B. Kendhammer, K. Mohammed, M.-A. Pérouse de Montclos, A. Thurston (2018) "A Response to Jacob on Boko Haram and al-Qa'ida" *Perspectives on Terrorism*, Cilt 12, No 2, 2018, s. 200-210.
- Hiribarren Vincent (2015) "Au XIXe siècle, un État islamique africain de référence", *Libération Africa* 4, 25.
- Hirsch Mario, "La situation internationale des petits États: des systèmes politiques pénétrés. L'exemple du Benelux", *Revue Française de Science Politique*, No 5, 1974, s. 1026-1055.

- HiskettMervin (1960)“Kitab al-farq : A Work on the Habe Kingdoms attributed to Uthman dan Fodio”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, No 23, s. 558-573.
- Hiskett Mervyn, (1987) “The Maitatsine Riots in Kano, 1980: An Assessment”, *Journal of Religion in Africa*, Cilt17, No 3, s. 209–23.
- Howard Tiffiany (2014) *Failed states and the origins of violence: A comparative analysis of state failure as a root cause of terrorism and political violence*, New York: Ashgate.
- Human Rights Watch (2012)“Spiraling Violence: Boko Haram Attacks and Security Force Abuses in Nigeria”, *Washington DC*, Ekim 2012 ; Amnesty International, “Nigeria : Trapped in a Cycle of Violence”, *Londra*.
- Humanitarian Catastrophe Looms in Nigeria’s Northeast”,*VOA Africa*, 8 Temmuz 2016,<http://www.voanews.com/a/humanitarian-catastrophe-looms-in-nigerianortheast/3409514.html>
- I. Robert Rotberg (2004) *When States Fail*, Princeton University Press.
- Issa Saïbou, (2010), *Les coupeurs de route. Histoire du banditisme rural et transfrontalier dans le Bassin du Lac Tchad*, Paris: Karthala, 2010.
- J. HackerFrederick (1976) *Crusaders, Criminals, Crazies: Terror and Terrorism in Our Time*, New York Norton.
- Jackson Robert (1990)*Quasi-StatesSovereignty, International Relations and the Third World*, Cambridge University Press.
- Jane Boulden (2013) *Responding to Conflict in Africa: The United Nations and Regional Organisations*, New York, Palgrave.
- JimiPeters (1997)*The Nigerian Military and the State*, London & New York, I.B Tauris.
- K. Vignes (1965) “Étude sur les relations diplomatiques franco-britanniques qui à la convention du 14 juin 1898 ”, *Outre-Mers. Revue d'histoire*, Cilt 52, No 188, s. 352–403.
- Kant Emmanuel, (2001) *Projet de paix perpétuelle*, collection Mille et Une Nuits, N°327, Paris.
- Karadağ Haluk, Sıkı İsmail, “Terörizmle Mücadele Yöntemi Olarak Kamu Diplomasisi ve İkna Süreçlerinin Uygulamadaki Rolü”, *Journal of Diplomatic Research*, Cilt 1, No 2, 2020, s. 42-43.
- Karl Deutsch (1961) “Social Mobilization and Political Development”, *American Political Science Review*, Cilt3, No 55, s. 493-514.

- Kassim A ve M. Nwankpa (2018) *The Boko Haram Reader: From Nigerian Preachers to the Islamic State*, New York: Oxford University Press.
- Kindzecka, M. E, “Sambisa forest: An ideal hiding place for Boko Haram”, *VOA Africa*, 24 Mayıs 2016. <http://www.voanews.com/a/the-forest-concealing-bokoharam/3343895.html>
- Kipre Pierre, Ngo Ake G.M (2011)*Conflits Régionaux et Indépendances Nationales en Afrique de l'Ouest*, Paris, l'Harmattan.
- Krasner Stephen (2001) “Abiding Sovereignty”, *International Political Science Review*, Cilt 22, No 3, s. 229-251.
- La crise humanitaire autour du lac Tchad est la plus négligée en 2016”, *Le Monde avec Reuters*, 22 Aralık 2016. https://www.lemonde.fr/afrique/article/2016/12/22/la-crise-humanitaire-autour-du-lac-tchad-est-la-plus-negligee-en-2016_5052968_3212.html
- Ladbury et al. (2016) “Jihadi Groups and State-Building: The Case of Boko Haram in Nigeria.” *Stability: International Journal of Security & Development*, Cilt 5, No 1, s. 1–19.
- Lake Chad basin: 10.7M people need relief assistance to survive”, *UNOCHA*, 22 Şubat 2018. <https://www.unocha.org/story/lake-chad-basin-107m-people-need-relief-assistance-survive>
- Lake Eli, (2014) “Boko Haram’s Bin Laden connection”, *The Daily Beast*.
- Laqueur Walter (2002) “Interperatations of Terrorism: Fact,Fiction and Political Science”, *Journal of Contemporary History*, s. 97.
- Laqueur Walter, (1977) “Interperatations of Terrorism: Fact, Fiction and Political Science.” *Journal of Contemporary History*, Cilt 12, No 1, 1-42.
- Larousse, Dictionnaire de la langue française, *Paris* 1989.
- Le Comité contre le terrorisme et sa Direction exécutive” 09.2015. <https://www.un.org/sc/ctc/wp-content/uploads/2015/09/CTED-press-kit-2016-FRENCH.pdf>
- Le Niger pris dans la spirale des attaques jihadistes” *Franceinfo : Afrique*, 06 Mart 2020. https://www.francetvinfo.fr/monde/afrique/politique-africaine/le-niger-pris-dans-la-spirale-des-attaques-jihadistes_3902131.html
- Le Nigeria compte ses morts après la bataille”,*L'Express*, 2 Ağustos 200.https://www.lexpress.fr/actualite/monde/afrique/le-nigeria-compte-ses-morts-apres-la-bataille_778194.html

- Lea Baron “Nigeria : Boko Haram c’est qui ? C’est quoi ?”, *Tv5 Monde Info*, 22 Şubat 2014 <https://information.tv5monde.com/afrique/nigeria-boko-haram-c-est-qui-c-est-quoi-4931>.
- Lea Joseph, “l’Union Africaine à l’épreuve du terrorisme : forces et challenges de la politique africaine de sécurité”, *irenees.net*, 2016. http://www.irenees.net/bdf_fiche-analyse-1076_fr.html
- Levitt G. (1986) “‘Is Terrorism’ Worth Defining?”, *Ohio Northern University Law Review*, No. 13, s. 97.
- Loimeier. R(2012)“The PopularDiscourses of Salafi Radicalism and Salafi Counter-radicalism in Nigeria: A Case Study of Boko Haram”, *Journal of Religion in Africa*, Cilt 42, No 2, s. 118-144.
- Lovejoy, P(2016)*Jihad in West Africa during the Age of Revolutions*, Athens: Ohio University Press.
- Lugan B. (2019) *Les Guerres du Sahel, Des origines à nos jours*, Bernard Lugan Editeur.
- Lutz James ve Lutz Brenda (2008) *Global Terrorism*, 2nd edn, London: Routledge.
- M. Last (2012)*From Dissent to Dissidence: The Genesis and Development of Reformist Islamic Groups in Northern Nigeria*, Oxford, Nigeria Research Network.
- M. N. Alkali (2012) “Overview of Islamic Actors in Northeastern Nigeria”, *Oxford, Nigeria Research Network*, Working, No 2, s. 31-40.
- M. Z. Njeuma (2004) “Coopération Internationale et Transformation du Bassin du lac Tchad”, *Politique Africaine*, Cilt 2, No 94, s. 32-34.
- MacEachern Scott, (2001) *State Formation and Enslavement in the Southern Lake Chad Basin, In West Africa during the Atlantic Slave Trade: Archaeological Perspectives*, edited by C. DeCorse, London: Leicester University Press.
- MacEachern Scott, (2018) *Searching for Boko Haram: A History of Violence in Central Africa*, Oxford University Press.
- Magrin Géraud, Raimond Christine (2018)“La région du lac Tchad face à la crise Boko Haram : interdépendances et vulnérabilités d’une charnière sahélienne”, *Bulletin de l’Association des Géographes Français*, 2018, s. 203-221.
- MartinUadile (2012)“Implication of the Political and EconomicFactors in the Rise of Boko Haram Insurgence in Nigeria”, *International Journal of Advanced Legal Studies and Governance*, Cilt 3, No 3, s.88.

- Mc Loughlin C. (2012) "Topic Guide on Fragile States", *International Development Department, College of Social Sciences University of Birmingham*, s. 21-51.
- McCoy Terrence, "Paying for terrorism: Wheredoes Boko Haram getsits money from?" *Independent*, 6 Haziran2014.www.independent.co.uk/news/world/africa/paying-for-terrorism-where-does-boko-haramgets-its-money-from-9503948.html.
- Mélanie Dubuy, (2012) "États fragiles et droits de l'Homme", *Civitas Europa*, Cilt 1, No 28, s. 47.
- Michel Hastings (1984) "Contrebande et contre-société communiste. Éléments d'une culture frontalière", *Espace, populations, sociétés*, No 1, s. 83-91.
- Mike Okemi, (2013) "Boko Haram: A Religious Sect or Terrorist Organization" *Journal of Politics and Law Research*, Cilt 1, No 1, s. 1-9.
- Monette Zard HigaziAdam, Florence Brisset-Foucalt, (2013) "Les origines et la transformation de l'insurrection de Boko Haram dans le Nord du Nigeria", *Politique africaine*, Cilt 130, No 2, s. 137-164.
- Mustapha, A. R, (2014)"Violent Islamic radicalisation: Northern Nigeria in the light of the experience of Southern Niger Republic", *Public Workshop/10th Meeting of Research Cluster on West Africa/11th Meeting of Research Unit on Politics and International Relations*. Informalisation and its Discontents and Violent Islamic Radicalisation. Co-organised by the 29th Kyoto University African Studies Seminar.
- National Bureau of Statistics. *National Unemployment Rate* 2010.
<http://www.nigerianstat.gov.ng/>.
- NESTS, North East States Transformation Strategy, Shamsuddeen Usman and Associates, Abuja 2014.
- Nicolas Courtin, "Comprendre Boko Haram. Introduction thématique", *Afrique contemporaine*, Cilt 3, No255, 2015, s. 13-20.
- Niels Kastfelt, (1989) "Rumours of Maitatsine: A Note on Political Culture in Northern Nigeria", *AfricanAffairs*, Cilt 88, No 350, s. 83–90.
- Niger vue d'ensemble", *La Banque Mondiale*<https://www.worldbank.org/en/country/niger/overviewhttps://www.worldbank.org/en/country/niger/overview>
- Nigeria:Buhari appeals for global support to raise \$14 billion for restoration of Lake Chad",*Premium Times*, 21 Eylül, 2016.
<http://allafrica.com/stories/201609210695.html>

- Nigeria's Boko Haram 'got \$3m ransom' to free hostages", *BBC News*, 27 Nisan 2013. <https://www.bbc.com/news/world-africa-22320077>
- North East States Transformation Strategy, Shamsuddeen Usman & Associates, 2014 Abuja.
- Oded Arye, "Boko Haram : Nigeria's Islamist Insurgency", *Israel Journal of Foreign Affairs*, Cilt 9, No 2, 2015, s. 347-350.
- Odua Chika, "Le Nigeria, au cœur de la circulation d'armes illégales dans une région instable", *VOA Afrique*, 09 Haziran 2018. <https://www.voaafrique.com/a/le-nigeria-au-coeur-de-la-circulation-d-armes-ill%C3%A9gales-dans-une-r%C3%A9gion-instable/4431738.html>.
- Olivier Denkop (2014) "Boko Haram l'histoire d'une méconnaissance des droits de l'homme", *Journal de l'Afrique*, N°003.
- Olivier Mathieu (2020) "Tchad : 92 soldats tués dans des combats contre Boko Haram, Idriss Déby Itno en chef de guerre", *Jeune Afrique*.
- OnapajoHakeem, Ekeke UfoUzodike (2012) "Boko Haram Terrorism in Nigeria", *African Security Review*, Cilt21, No 3, s. 91–118.
- Onuoha Freedom C. (2010) "The Islamist challenge: Nigeria's Boko Haram crisis explained", *African Security Review*, Cilt 19, No 2, s. 54-67.
- Onuoha, F. C. (2013) "Porous borders and Boko Haram's arms smuggling operations in Nigeria", *Aljazeera Centre for Studies*.
- Onuoha, Freedom (2011) "Countering the Financing of Boko Haram Extremisim in Nigeria." *African Journal for the Prevention and Combatting of Terrorism*, Cilt2, No 1, s. 89-121.
- Onuoha, Freedom (2012) "Boko Haram: Nigeria's Extremist Islamic Sect", *Al Jazeera Centre for Studies*, <http://studies.aljazeera.net>.
- Opoku P Maxwell, Sakah Bernard, Alupo Beatrice (2017) "The Impact of Boko Haram Threat on Economic Activities in Cameroon: Perceptions of People in Yaoundé", *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression*, Cilt 9, No 3, s. 222–237.
- Organization of the African Union (OAU) Convention on the Prevention and Combating of Terrorism, 1999. <https://au.int/en/treaties/oau-convention-prevention-and-combating-terrorism>
- P. Marc-Antoine Montclos (2015) "Le Nigeria, une puissance émergente ou un état failli ?", *La Découverte Hérodote*, Cilt 4, No 159, s. 6-12.

- P. Marc-Antoine de Montclos, (2012) “Boko Haram et le terrorisme islamiste au Nigeria : insurrection religieuse, contestation politique ou protestation sociale ? ”, *Research Questions*, No 40, s. 5.
- Paul E. Lovejoy (2015) “Les empires djihadistes de l’Ouest africain aux XVIIIe-XIXe siècles”, *Cahiers d’histoire*, No 128, s.87-103.
- Paul Elvic Batchom (2016) “La guerre civile « transfrontalière » : Note introductive et provisoire sur les fortunes contemporaines de la guerre civile”, *Politique et Sociétés*, Cilt 35, No 1, s. 108.
- Paul Newman (2013), “The Etymology of Hausa boko”, *Réseau Mégachad*, <http://lah.soas.ac.uk/projects/megachad/publications/Newman-2013-Etymology-of-Hausa-boko.pdf>.
- Pearson Elizabeth. (2018), “Wilayat Shahidat: Boko Haram, the Islamic State, and the Question of the Female Suicide Bomber”, *Analyses of Africa’s Enduring Insurgency*, Special Report, s. 33-52.
- Pham J. Peter (2012) “Boko Haram’s Evolving Threat”, *Africa Center For Strategic Studies*, No 20.
- Poland J.M, (2004) *Understanding Terrorism Groups, Strategies, And Response*, Prentice Hall.
- Protocole additionnel à la Convention de l’OUA sur la prévention et la lutte contre le terrorisme 8.07. 2004. <https://www.refworld.org/pdfid/493fe5852.pdf>
- Provisional agenda of the sixty-eighth regular session of the General Assembly”, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/68/180&Lang=E. 20.8.2014
- Radu Michael, (2002) “Futile Search for the Root Causes of Islamic Terrorism”, *Foreign Policy Research Institute*.
- Rapport National de Progrès des Objectifs du Millénaire pour le Développement, *Institut National de la Statistique, MINEPAT*, Yaoundé 2010. <http://www.mepd-td.org/index.php/en/documentations/send/5-autres-documents/33-rapport-national-omd-2012>
- Report of the Assessment Mission on the Impact of the Libyan Crisis on the Sahel Region”, contained in UN Security Council document S/2012/42, 18 Ocak 2012. <https://reliefweb.int/report/mali/report-assessment-mission-impact-libyan-crisis-sahel-region-7-23-december-2011-s201242>
- Résolution 1456 (2003) adoptée par le Conseil de sécurité à sa 4688e séance, le 20 janvier 2003. [https://undocs.org/pdf?symbol=fr/S/RES/1456\(2003\)](https://undocs.org/pdf?symbol=fr/S/RES/1456(2003)).

Résolution sur La lutte des pays africains contre le terrorisme sous toutes ses formes à travers le renforcement des capacités nationales et la promotion de la coopération internationale dans ce domaine”, Rabat, 02 novembre 2014.

Roitman, J. (2006) *The Ethics of Illegality in the Chad Basin*, In Law and Disorder in the Postcolony, edited by J. Comaroff and J. L. Comaroff, Chicago: University of Chicago Press.

Rukmini Callimachi, “Payingransoms, Europe bankrolls Qaeda terror”, *The New York Times*, 29 Temmuz 2014, www.nytimes.com/2014/07/30/world/africa/ .

Salehyan Idean (2011)*Rebels Without Borders: Transnational Insurgencies in World Politics*, Cornell University Press.

Saliu Popoola, (2012) “Press and Terrorism in Nigeria. A Discourse on Boko Haram”, *Global Media Journal*, Cilt 6 No 1, s. 43–66.

Schmid Alex (2004) “Terrorism, The Defionational Problem.” *Case Western Reserve Journal of International Law*, Cilt 36, No 2, s. 375-419.

Schoenberg H. (1989) *Mandate for Terror the United Nations and the Plo*, S.P.I. Books.

Sean M. Gurley, (2012) “Linkages between Boko Haram and al Qaeda: A Potential Deadly Synergy”, *Global Security Studies*, Cilt 3, No 3, s. 1-147.

Seun Opejobi (2016) “Why Nigerian politician supported Boko Haram – Soyinka,” *Daily Post News*.

Shuriye et al. (2013) “Global Challenge of Manual Suspicion: Boko Haram Uprising in Nigeria”, *American International Journal of ContemporaryResearch*, Cilt3, No 5, s. 105-111.

Smilansky Saul (2004) “Terrorism, justification, and illusion”, *Ethics* Cilt 114, No 4, s. 790– 805.

SolomonHussein (2012) “Counter-Terrorism in Nigeria”, *Rusi Journal*, Cilt157, No 4, s.6-11

Sourna Erick Loumtouang (2014) “Les frontières dans le lac Tchad : une notion ignorée ou contestée?”, *Revue d'histoire de l'Université de Sherbrooke*, Cilt 4, No 2, s. 6-9.

StanislavKirschbaum, (2004) *Terrorisme et sécurité internationale*, coll. Études stratégiques internationales, Bruxelles, Bruylant.

Stewart Phil ve Wroughton Lesley, “How Boko Haram isbeating US Efforts to Choke itsFinancing”, *Reuters News*, 1 Temmuz

2014. <https://www.reuters.com/article/us-usa-nigeria-bokoharam-insight-idUSKBN0F636920140701>
- Taye Obateru(2009)“Boko Haram leader, Yusuf, killed”, *Vanguard*. <https://www.vanguardngr.com/2009/07/boko-haram-leader-yusuf-killed/>.
- Tchad réduction de la pauvreté”, *PNUD* www.td.undp.org/content/chad/fr/home/sustainable-development.html
- Terrorism 2002-2005, *U.S. Department of Justice, Federal Bureau of Investigation*. <https://www.fbi.gov/stats-services/publications/terrorism-2002-2005>
- Terrorist financing in West Africa, *Report of the Financial Action Task Force and West African Inter governmental Action Group*, 2013.
- Uguru Hilary, “In Nigeria, a Political war Behind the war on Boko Haram”, *VOA News/Africa*, 20 Haziran 2014. www.voanews.com/content/nigerias-politicalwar-behind-the-war/1941740.html.
- Uluslararası Terörizmin Ortadan Kaldırılmasına Dair Önlemler, 56/88 sayılı 12 Aralık 2001. <https://issafrica.org/ctafrika/uploads/.pdf>
- UN Food and Agriculture Organisation, “Lake Chad facing Humanitarian Disaster”, October 2009 <http://www.fao.org/news/story/en/item/>
- UN Info, “[From the Field: millions at risk in Sahel, each one with a story to tell](https://news.un.org/fr/story/2019/07/1048291)”, 8 Kasım 2020. <https://news.un.org/fr/story/2019/07/1048291>
- Une dizaine de filles enlevées par Boko Haram au Niger”, *VOA Afrique*, 24 Kasım 2018. <https://www.voaafrigue.com/a/une-dizaine-de-filles-enlev%C3%A9es-par-boko-haram-dans-le-sud-est-du-niger/4672414.html>
- United Nations, *World Population Prospects. The 2012 Revision*, United Nations, New York, 2013. <https://www.un.org/en/development/desa/publications/world-population-prospects-the-2012revision>.
- Uzodike Ufo Okeke ve Maiangwa Benjamin, (2012) “Boko Haram terrorism in Nigeria: Causal factors and central problematic”, *African Renaissance: Terrorism in Africa*, Cilt 9, No 1, s. 91-118.
- Vania Turner, Walter Kigali, Clement Kolopp, Xavier Bourgois, “Nigerian refugees struggle in aftermath of Boko Haram attacks”, *UNHCR*, 11 Şubat 2019 <https://www.unhcr.org/fr/news/stories/2019/2/5c6287a6a/apres-attaques-boko-haram-refugies-nigerians-luttent-survivre.html>
- W. Okumu(2007) “Understanding Terrorism in Africa: in search of an african voice”, *Institute for Security Studies*, 2007, s. 18.

- Walther Olivier, Christian Leuprecht, David B. Skillicorn (2020), "Political Fragmentation and Alliances Among Armed Non-State Actors in North and Western Africa (1997–2014)", *Terrorism and Political Violence*, Cilt 32, No 1, 86-168.
- Wardlaw Grant, (1989) *Political Terrorism: Theory, Tactics and Counter-Measures*, Second Edition, Cambridge University Press, Cambridge.
- Webber Peter (2012) "Who's financing Boko Haram?", *The Week*.
- Weeraratne S. (2017) "Theorizing the expansion of the Boko Haram insurgency in Nigeria", *Terrorism Pol Violence*, Cilt 29, No 4, s. 610-634.
- Weiss Michael ve Hassan, Hassan (2016) *Isis: Inside the army of terror*, New York: Regan Arts.
- Whitaker.B (2001) "The Definition of Terrorism", *The Guardian*.
- Wiktorowicz Quintan ve Kaltenthaler Karl, (2006) "The rationality of radical Islam", *Political Science Quarterly*, Cilt 121, No 2, s. 295-296.
- Wilkinson P, (1974) *Political Terrorism*, London Macmillan.
- Wilkinson P. (2006) *Terrorism versus democracy the liberal state response*, Second Edition, Routledge.
- Wilkinson Paul, (1988) "The Future of Terrorism" *Futures*, Cilt 20, No 5, s. 493-504.
- William Assanvo, Jeannine Ella Abatan, Wendyam Aristide Sawadogo, (2016) "Assessing the multinational joint task force against Boko Haram", *West African report, Institute for Security Studies (ISS)*, No 19, s.7.
- WitbeckJ. (2004) "Terrorism: A world ensnared by a word," *The New YorkTimes*.
- World Almanac of Islamism's profile of Boko Haram, *American Foreign Policy's*, 2016 <http://almanac.afpc.org/boko-haram> ; McCoy Terrence, "This Is How Boko Haram Funds its Evil", *The Washington Post*, 6 Haziran 2014, www.washingtonpost.com/news/morning-mix/.
- Zaki Laïdi (2004), *La grande perturbation*, Flammarion, Paris.
- Zeidan Sami (2004) "Desparelely Seeking Definition: The International Community's Quest for Identifying the Specter of Terrorism", *Comell International Law Journal*, Cilt. 36, 2004, s. 291-293.
- Zenn J, (2019) "Boko Haram's factional feuds: internal extremism and external interventions", *Terrorism and Political Violence*, s. 1-33.

Zenn Jacob (2013) “Boko Haram’s Evolving Tactics and Alliances in Nigeria”, *Combating Terrorism Center*, Cilt 6, No 6, s.10-16.

Zenn Jacob (2014) “Boko Haram: Recruitment, Financing, and Arms Trafficking in the Lake Chad Region”, *Combating Terrorism Center*, Cilt 7, No 10, s. 8.

<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/Data.aspx>

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/60/288

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/68/180&Lang=E 20.8.2014.

<https://www.journal-des-communes.fr/lac-tchad-le-projet-transaqua-est-il-la-solution/>

ÖZET

Çad gölü Havzası'nda Boko Haram'ın oluşumu ve yükselişinde rol oynanan faktörler nelerdir? Bu tez Boko Haram'ın ortaya çıkışının ve gelişiminin, dinsel nedenlerden ve uluslararası cihatçı örgütlerin bir uzantısı olmaktan ziyade, yerel sosyo-ekonomik ve tarihsel/bölgesel dinamiklerin dikkate alınarak daha iyi anlaşılabilceğini öne sürmektedir. Endemik yoksulluk durumundan muzdarip bu bölge, terör örgütün yayılması için elverişli bir faktör olmuştur. Zira bölgenin nüfusu, çoğunlukla işsiz ve çaresiz durumunda olup kendi devleti tarafından terk edilmiş veya ihanete uğramış hissini taşımaktadır. Yaygın yolsuzluk, kötü yönetim, sosyal adaletsizlik, polis ve ordunun baskısı, gibi örgütün isyana başlatılmasını meşrulaştıran katalizörler olmuştur. Öte yandan, diğer terör örgütleri gibi, Boko Haram da bölgenin ağır sosyo-ekonomik koşullardan ve derin eşitsizliklerden ve güvensizlik durumundan beslense de, faaliyetleriyle mevcut eşitsizliklerin ve toplumsal güvensizliklerin daha da artmasına neden olmuştur. Bu nedenle Boko Haram ile yürütülen mücadelede askeri müdahaleler tepki tek başına yeterli olmamaktadır. Bunun beraberinde dezavantajlı ve uzun süredir ihmal edilen bölgelerde sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınmayı güçlendirmeye yönelik büyük müdahaleler de gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çad Gölü Havzası, Boko Haram, Terörizm.

ABSTRACT

What are the factors that played a role in the formation and rise up Boko Haram in the Lake Chad Basin? This thesis argues that the emergence and development of Boko Haram can be better understood if we focus on the intersection of socio-economic dynamics and historical/regional rather than seeing Boko Haram as merely a terrorist organization with a religious agenda or as an extension of international jihadist organizations. This region, which suffers from endemic poverty, has been a favourable factor for the spread of the terrorist organization. Indeed, young people in the region are mostly unemployed and feel abandoned by the state. Widespread corruption, mismanagement, social injustice, police and military repression were the catalysts that justified the rebellion against the state. On the other hand, although Boko Haram, like other terrorist organizations, is fed by the heavy socio-economic conditions of the region, deep inequalities and insecurity, its activities have led to an increase in existing inequalities and social insecurity. Therefore, merely military interventions alone are not enough in the struggle against terrorism. Besides military interventions, socio-economic interventions must be added to promote sustainable socio-economic development in disadvantaged and long-neglected regions.

Key Words: Lake Chad Basin, Boko Haram, Terrorism.